

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
3 (58)' 2015**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ,

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА,

доктор педагогічних наук, доцент, проректор з міжнародних зв'язків Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНІКОВА,

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА,

доктор філософії, професор педагогічного університету, ректор університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ,

доктор філософських наук, професор, професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (*заступник головного редактора*)

Василь КРЕМЕНЬ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України,
президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ,

професор, декан факультету педагогічного менеджменту університету Хаджеттепе (Туреччина)

Володимир ЛУГОВИЙ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН
України (*перший заступник головного редактора*)

Василь МАЙБОРОДА,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Віктор РЯБОВ,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Російської академії освіти, президент
державного бюджетного освітнього закладу міста Москви «Московський міський педагогічний
університет» (Росія)

Зореслав САМЧУК,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу соціальних проблем
вищої освіти та виховання студентської молоді Інституту вищої освіти НАПН України

Ірина СТЕПАНЕНКО,

доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник відділу змісту, філософії
та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Михайло СТЕПКО,

кандидат фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
директор Університету менеджменту освіти НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики
та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Олександр ФЕДОРОВ,

доктор педагогічних наук, професор, президент Російської асоціації кіноосвіти та медіапедагогіки
(Росія)

Ольга ЯРОШЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий спів-
робітник відділу педагогіки і психології вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Відповідальний секретар

Анна МОРОЗОВА

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.
Інститут вищої освіти НАПН України
Тел.: 286-68-04, 286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net

Схвалено рішенням вченої ради Інституту вищої освіти НАПН України,
протокол № 7/8 від 05.08.2015.

ЗМІСТ

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО Ціннісна невизначеність особистості та її подолання засобами освіти	5
--	---

ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД

Валентина АСТАХОВА Приватна вища освіта України напередодні свого чвертьвікового ювілею	14
--	----

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ XXI: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Сергій ТЕРЕПИЩІЙ Проблема універсальної картини світу в структурі розуміння сучасної людини	19
--	----

Катерина ШОВШ Основні суперечності технологізації інформаційної культури вчителя	26
---	----

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Марія НЕСТЕРОВА Когнітивістика в системі вищої освіти: інформаційно-комунікативний контекст	35
--	----

Володимир САЦИК У пошуку ефективної стратегії розвитку вищої освіти в Україні (аналіз можливостей та обмежувальних факторів).....	40
---	----

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Зеновій КОРИНЕЦЬ Професійна культура як чинник самоорганізації педагогічної діяльності.....	53
--	----

Ярослава КУЛЬБАШНА Інтернаціоналізація вищої медичної освіти: проблеми і перспективи	59
---	----

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Наталія БОГДАНОВА Естетичний чинник у структурі студентського самоврядування.....	65
--	----

Олена ЗАВАЛЬНЮК Значення фізичної культури і спорту у вихованні патріотичних почуттів особистості	71
---	----

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Марія ДЕБИЧ Імплементация програм спільних / подвійних ступенів: досвід вищої школи Ірландії	77
--	----

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

І міжнародна конференція «Реформа вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій»	85
Реферативний обзор статей номера.....	86
Abstracting review of journal articles editor in chief's page.....	90
Contents.....	94
До уваги авторів	95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 26 січня 2011 р. № 1–05/1 внесено до Переліку
видань, де можуть друкуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
педагогічних і філософських наук**

CONTENTS

EDITOR IN CHIEF'S PAGE Viktor ANDRUSHCHENKO VALUE UNCERTAINTY OF PERSONALITY AND HOW TO OVERCOME IT BY MEANS OF EDUCATION	5
ADVANCED EXPERIENCE Valentyna ASTAKHOVA PRIVATE HIGHER EDUCATION OF UKRAINE ON THE EVE OF ITS QUARTER ANNIVERSARY	14
PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES Serhii TEREPEYSHCHYI THE PROBLEM OF UNIVERSAL PICTURE OF THE WORLD IN THE STRUCTURE OF UNDERSTANDING OF CONTEMPORARY HUMAN	19
Kateryna SHOVSH THE MAIN CONTRADICTIONS OF TECHNOLOGIZING TEACHER'S INFORMATION CULTURE	26
MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION Maria NESTEROVA	35
Volodymyr SATSYK SEARCHING FOR EFFECTIVE STRATEGY OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE (ANALYSIS OF OPPORTUNITIES AND CONSTRAINTS)	40
THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS Zenovii KORINETS PROFESSIONAL CULTURE AS A FACTOR OF PEDAGOGICAL ACTIVITIES SELF- ORGANIZATION	53
Yaroslava KULBASHNA INTERNATIONALISATION OF HIGHER MEDICAL EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS	59
HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING Natalia BOGDANOVA AESTHETIC FACTOR IN THE STRUCTURE OF THE STUDENT SELF-GOVERNMENT	65
Olena ZAVALNIUK THE IMPORTANCE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS FOR PERSON'S PATRIOTIC EDUCATION	71
FOREIGN EXPERIENCE Mariia DEBYCH IMPLEMENTATION OF JOINT / DOUBLE DEGREE PROGRAMS: HIGHER EDUCA- TION EXPERIENCE OF IRELAND	77
INFORMATION. REVIEWS. MESSAGE I-st International Conference «Reform of higher education in Ukraine: critical issues in the legis- lative and institutional transformations"	85

УДК 17.022.1:37.03

ЦІННІСНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ПОДОЛАННЯ ЗАСОБАМИ ОСВІТИ

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України,
ректор Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
Президент асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, головний редактор
часопису (м. Київ)

© Андрущенко В., 2015

Ключові слова: людина, цінності, ціннісна невизначеність, криза цінностей, освіта, культура, виховання.

Формування новітньої нормативно-правової бази освіти, що інтенсивно здійснюється, потребує теоретичного обґрунтування низки актуальних питань розвитку освітньої галузі, зокрема, приведення її у відповідність до європейських норм і стандартів. Важливою проблемою у цьому контексті є ціннісна палітра функціонування та розвитку освіти. Ціннісна невизначеність, у яку потрапила сучасна людина, може бути подолана лише освітою, культурою та вихованням. Нинішня освіта постає як поле зрощення цінностей, виховання єдності національних і загальнолюдських пріоритетів. Аналізується ситуація ціннісної невизначеності особистості, що загострилася в суспільстві під впливом глобалізації та інформаційної революції з почат-

ком ХХІ століття; автор підкреслює, що за таких умов найбільш гостро проявляється кризове сприйняття індивідом дійсності, яке утверджує домінування випадкових, нестійких або тимчасових чинників на формування і розвиток особистості. Як наслідок, відбувається трансформація мотиваційних компонентів самореалізації особисті; суттєво ускладнюється пошук індивідом власної ідентичності насамперед через девальвацію найвищих культурних цінностей, через відсутність чіткого механізму появи та закріплення нових норм, контролю за їх дотриманням. Усі ці процеси, що зумовлюють ситуацію «ціннісної невизначеності особистості», сучасні дослідники характеризують як «роздвоєння особистості», «відчуження людини від суспільства та від самої себе». Обґрунтовується роль освіти та виховання в подоланні означеної ситуації; автор стверджує, що саме освіта є тим механізмом соціалізації, який долає невизначеність формуванням знань та компетенцій, а головне – формуванням національної і загальнолюдської палітри цінностей, які вкрай потрібні особистості для повноцінної участі в життєвих процесах.

искурс про цінності ведеться з часів початку цивілізації. Кожне нове покоління, яке входить у життя, несе з собою свою систему цінностей. Гармонійно ж і збалансовано, без потрясінь і конфліктів суспільство розвивається лише за умови спадкоємності аксіологічної палітри. Останнє включає в себе переосмислення цінностей попередніх поколінь, вилучення тих з них, що «посоромили себе» перед історією, сприйняття і розвиток (збалансовано з аксіологічними інноваціями) цінностей, що складають стрижень, основу, базис цивілізованого розвитку людства. Нинішня надзвичайна увага до феномену цінностей та аксіології загалом, характерна для минулого та нинішнього століття, викликана ситуацією «ціннісної невизначеності особистості» (роздвоєння особистості), а також необхідністю її подолання засобами освіти та виховання. Чимало філософів і дослідників соціальної реальності минулого століття акцентували увагу на тому, що система цінностей людської діяльності втратила свою очевидність, привабливість, імперативність. Наслідком констатації чинника суттєвих змін у субординації системи цінностей стало те, що аксіологічна позиція людства описувалася такими словами, як «виродження» та «нестійкість». «Людина захворіла яскраво вираженою дезорієнтацією, не знаючи більше, по яких законах жити» [14, с. 35], – писав видатний філософ Х. Ортега-і-Гассет ще на початку минулого століття.

З цього періоду минуло багато часу, однак ситуація «ціннісної невизначеності особистості» продовжує бути реальністю ХХІ століття. Тепер вона детермінується динамічними змінами структури й якості людської цивілізації, серед яких визначальними є процеси глобалізації, інформатизації, індивідуалізації тощо. Духовна криза особистості в умовах глобалізації та інформаційної революції, стверджує І. Щербакова, це «чорна діра сучасності», яка прискореними темпами поглинає «мій світ». Це криза ідентич-

ності, втрати вільного самотворення, відсутності внутрішньої гармонії внаслідок когнітивного дисонансу» [25, с. 9].

В Україні, як зазначав Є. Борінштейн ще більше десяти років тому, соціокультурна трансформація проходить «високоактивно» та «нестабільно» і характеризується конфліктністю. У процесі зміни соціокультурних парадигм, насамперед, виникає конфлікт цінностей, який, на думку автора, «спричинений тим, що внаслідок трансформаційних процесів існуюча ціннісно-нормативна система стає неадекватною новим умовам і соціальним відносинам. Водночас час побудова нової системи цінностей є досить складним і відносно довгим у часі процесом. Конфлікт між старими, добре засвоєними цінностями, і новими, які тільки-но починають вимальовуватися, призводить до стану аномії» [4, с. 87]. Аномія виявляється, як відомо, у падінні моралі, у неповазі до закону, у поширенні правопорушень і жорстокості. Застосування теорії аномії для аналізу ситуації в українському суспільстві, яке тривалий час перебуває в стані ціннісного «вакууму», пошуку системи ціннісних орієнтирів, залишається актуальним досі. «У період кардинальних змін у суспільстві різко загострюються ціннісні протиріччя. Сформовані доти механізми соціалізації і орієнтації на певні цінності суперечать загальній динаміці суспільного розвитку. Змістовний бік нової ціннісної орієнтації у таких випадках часто-густо ігнорує пріоритет загальноновизначених цінностей у реальній індивідуальній та соціальній практиці. Що ж стосується регламентуючої діяльності попередньої системи цінностей, а також способів передачі ціннісного відношення до світу «у готовому вигляді», то вони можуть значною мірою перешкоджати процесу засвоєння особистістю нових цінностей за принципом від абстрактного до конкретного» [24, с. 10].

Унаслідок загальної соціально-економічної кризи більшість населення відчуває постійні психоемоційні стреси, які переходять у дистреси відчуження осо-

бистості, що виникають через неприйняття особистістю нав'язуваних соціальних умов розвитку та блокування її самореалізації. Ці негативні тенденції пов'язані зі спотворенням позитивних уявлень і ціннісних орієнтацій, з поширенням егоцентричного сприйняття дійсності, зневагою у стосунках, агресивними емоційними переживаннями [25, с. 9].

За таких умов найбільш гостро проявляється кризове сприйняття індивідом дійсності, яке утворює домінування випадкових, нестійких або тимчасових чинників на формування і розвиток особистості, а отже, відбувається трансформація мотиваційних компонентів самореалізації особисті. Суттєво ускладнюється пошук індивідом власної ідентичності насамперед через девальвацію найвищих культурних цінностей, через відсутність чіткого механізму появи та закріплення нових норм, контролю за їх дотриманням. Усі ці процеси, що зумовлюють ситуацію «ціннісної невизначеності особистості», сучасні дослідники характеризують як «роздвоєння особистості», «відчуження людини від суспільства та від самої себе» [5, с. 110], кризу ідентичності особистості [7; 22], стан амбівалентності особистості [11; 16] тощо.

Зазначені вище стани особистості тією чи іншою мірою детермінуються постмодерними соціальними процесами, які мають головну визначальну рису – невизначеність. Людина постійно перебуває в стані екзистенційної невизначеності, який характеризується колізіями перервного та безперервного, раціонального та ірраціонального, можливою чи неможливою особистісної самореалізації, задоволення потреб, запитів та здійснення мрій. Відповідно така ситуація невизначеності не дозволяє точно пояснити та прогнозувати певні події як у суспільстві, так і в житті окремого індивіда. У цій соціокультурній ситуації кожна особистість у процесі розкриття власних сутнісних сил повинна не просто на основі самопізнання скласти й реалізувати життєву програму, а насамперед має володіти здатністю здійснювати відповідальний вибір.

Подолання «ціннісної невизначеності особистості» та інших подібних станів традиційно пов'язується з освітою та вихованням. Адже їх головна місія – формування вільної, самодостатньої особистості, її всебічний гармонійний розвиток. Особистісноформувальна роль освіти доведена у чисельних працях педагогів минулого та сучасності. Освіта як соціальний інститут формує потенціал культури особистості, її інтелектуальні, моральні, естетичні інтереси. У ситуації ціннісної невизначеності особистості освіта і виховання сприяють відродженню втрачених і формуванню нових духовних цінностей, ідеалів і принципів життєдіяльності, гуманізації духовної сфери особистості (у процесі її виховання), розширенню світогляду дитини, її духовному зростанню в процесі набуття особистого духовного досвіду. Сприяючи духовному оновленню людини, освітньо-виховний вплив стимулює саморегуляцію поведінки, формує баланс суперечливих якостей, сприяє формуванню духовної стійкості й активної особистісної позиції індивіда як суб'єкта життєдіяльності [25, с. 11].

Отже, у межах освітнього простору мають формуватися гідні відповіді на виклики сучасної цивілізації. Одним з таких викликів є прагматизація ціннісної палітри суспільного буття людини, що має руйнівні наслідки для індивідуальності особистості. Вона, як ніщо інше, посилює аксіологічну невизначеність особистості. Цілком зрозумілим є те, що протектори цієї негативної тенденції має поставити освіта. Прагматизація характеризується пріоритетом матеріальних цінностей над духовними, зростанням споживання і прагненням накопичення матеріальних цінностей. Пояснення цього феномену можна знайти у концепціях «суспільства споживання» (Е. Фромм, Ж. Бодріяр), «індивідуалізованого суспільства» (З. Бауман), «повстання мас» (Х. Ортега-і-Гассет), «падіння публічної людини» (Р. Сеннет) та ін.

Головним наслідком прагматизації вважається утворення суспільства споживання або масового суспільства. Суспільство спо-

живання на рівні повсякденної свідомості розуміється як таке, у якому люди «звертаються до матеріального», «забувають про духовне», одним словом, бажають володіти речами та заздять тим, кому це вдається [6, с. 138]. Здебільшого, воно сприймається як «агент» «авторитарного підкорення» [див. 23], що «нав'язує» певні цінності та створює штучні потреби [див. 9, с. 333] «Спираючись на потужний ресурс масової культури, суспільство споживання намагається утверджувати свої ідеологемі – віру в досягнення соціокультурних переваг шляхом споживання, самоідентифікацію суб'єкта через демонстративне споживання, переконання у тому, що речі-симулякри можуть допомогти досягти щастя» [21]. Головним продуктом суспільства споживання, за Бодріаром, стає не товар, а сам споживач, маса або людина маси. А там, де сукупність індивідів перетворюється на масу, уже не існує такий тип їх об'єднання, як суспільство. Саме в цьому вбачає головну трагедію автор концепції суспільства споживання. «Масою є те, що залишається, коли соціальне забуто остаточно» [3, с. 11], зазначає філософ.

Представники теорії масового суспільства, що описує соціальні перетворення, викликані модернізацією, яка активно розроблялась у 1920–60 рр., звертали увагу на те, що людина маси через розрив соціальних зв'язків, відособленість, відсутність індивідуальності та стійких і загальнозначущих моральних цінностей втрачає внутрішній зв'язок з глибинними основами буття, у результаті чого безмірно розширяється вакуум бездуховності. Людина стає схильною до самообману, а не до бажання знати правду про сутність, зміст і можливості власного буття.

Для суспільства споживання або масового суспільства характерне панування масової культури, тобто по суті витіснення традиційної культури на периферію життя, і перевага технологічних, матеріальних досягнень цивілізації. Подібні зміни супроводжуються стиранням різниці між дозволеним і недозволеним, моральним і амо-

ральним, допустимим і несприйнятливим, нормальним і ненормальним, сакральним і мирським.

Прагматизація суспільних відносин, що характеризується зростанням споживання і накопичення матеріальних цінностей, залишається однією з магістральних тенденцій розвитку цивілізації й на початку XXI ст.

Дослідження Ж. Ліотара, Ж. Дельоза, Е. Тоффлера та інших теоретиків засвідчують, що постіндустріалізм не скасовує основних сутнісних ознак масового суспільства, але він змінює форму, у якій масове суспільство існує сьогодні: «керована маса» замінюється «контрольованою масою». Надаючи більше волі й уникаючи прямого насильства, постіндустріальне масове суспільство впливає на людей за допомогою стратегії «м'якої спокуси» (Ж. Бодріяр) або «машин бажання» (Ж. Дельоз і Ф. Гватарі) [26, с. 161]. Окрім того, контрольована маса стає об'єктом всіляких маніпуляцій та благодатним полем для реалізації руйнівних стратегій інформаційних воєн, що вносять у суспільну та індивідуальну свідомість ворожі, шкідливі ідеї та погляди, послаблюють або підривають суспільні устрої, дезорієнтують, дезінформують та залякують маси.

У цей час, зазначає В. Кремень, з новою силою актуалізується проблема людини, оскільки в масовій культурі й суспільстві споживання вона неповна, часткова, нездійснена. Тобто це людина, яка не відбулася. Вона не виконує свого головного завдання – йти шляхом самоперетворення, самореалізації, продуктивної діяльності. Вона не олюднює, не одухотворює світ навколо себе; вона застигла, вона нерухома, і її навряд чи можна називати особистістю. Такій масовій людині важко відповідати на нові виклики соціуму, яких сьогодні стає все більше і більше. Масова людина – це людина «звичайна», «пересічна», підвладна маніпуляціям свідомістю, що стали звичною нормою, а не винятком [12].

Прагматизація ціннісної палітри суспільного буття людини є однією з хвороб європейської цивілізації, що мала чисельні

вияви протягом останнього сторіччя. Українське суспільство симптоми цієї хвороби гостро відчуває з часів старту ринкових трансформацій та становлення нового суспільного порядку. «Ринкові реформи створили феномен гіпертрофованого прагнення мати матеріальні блага, яке не забезпечене рівнозначним прагненням ці блага створювати, що призвело до дегуманізації та деморалізації життєвих настанов. Багатство молодь стала вважати найважливішим показником життєвого успіху в суспільстві, а значна частина її готова битися за місце в житті і переступити заради свого добробуту через моральні норми» [19, с. 134].

«Нажива будь-якою ціною», «Гроші правлять світом» – ці хижацькі гасла не лише руйнують душу людини, а й є причиною суспільної, політичної та економічної кризи в суспільстві. Ортега-і-Гассет стверджує, що «не слід ідеалізувати сучасну кризу, пояснюючи її як конфлікт між двома кодексами моралі чи двома цивілізаціями – однією, що хиріє, і другою, що світає. Маса просто обходить без будь-якої моралі, бо всяка мораль у своїй суті є почуттям підкорення, свідомістю служби й обов'язку» [13, с. 139]. Очевидно, що зниження рівня загальної культури (й освіти), зсув гуманізації на користь меркантилізації є однією з глибинних причин кризи суспільної свідомості і національної ідентичності, що виявилась у трагічних подіях на сході нашої країни.

В умовах соціально-економічної, політичної та громадянської кризи, що загострюється ситуацією «ціннісної невизначеності особистості» та прагматизацією ціннісної палітри суспільного буття людини, перед освітою постає надзавдання зрощення фундаментальних національних та загальнонародських цінностей – миролюбства, демократії, прав людини, екологічної безпеки, толерантності та солідарності. Засоби освіти, просвітництва і виховання разом з комплексною модернізацією всіх сфер суспільного життя здатні переконати широкі маси населення в безальтернативності демократичної перспективи розвитку українського суспільства як головної передумови

конкурентоспроможності України в сучасній світовій цивілізаційній спільноті та гідного життя її громадян.

Виконання цього фундаментального надзавдання потребує суттєвої модернізації всієї освітньої системи, яка вже триває в Україні не один рік. Серед її механізмів – загальна гуманітаризація та демократизація освіти, розвиток громадянської та екологічної її складових. Утім головною передумовою зрощення засобами освіти вказаних вище національних та загальнонародських цінностей є підготовка вчителя, здатного навчити дитину жити в умовах демократії, поважати права і свободи співгромадян, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини. Роль учителя у формуванні гуманізму, демократичного світогляду людини безмежна. Він навчає й виховує, формує гуманістичні норми і принципи, залучає молодь до культури. Саме вчитель готує особистість як активного поборника єдності суспільства і його прогресивних змін, заснованих на гуманістичних і демократичних началах, глибокій єдності й співпраці народів і культур, пріоритетах збереження миру, екологічної безпеки, добробуту і суспільного порядку, толерантності і солідарності [1, с. 655].

Від освіти загалом та особистості вчителя зокрема залежить «виведення демократичної ідеї на практичний вимір, що полягає насамперед у навчально-виховному, просвітницькому, організаційно-стимулювальному прищепленні кожному громадянину внутрішньої особистісної потреби вчиняти демократично, законно, гуманно в будь-якій життєвій ситуації» [2]. Тривалі, суперечливі та складні трансформаційні процеси в економіці, політиці та національній самосвідомості наочно довели, що конституційного визнання основних інститутів та принципів демократії не достатньо. Україні вкрай необхідне «становлення і відтворення демократичної політичної практики, моделей і зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури, подальше формування та удо-

сконалення різноманітних демократичних структур, звання людей до життя в умовах демократії» [17, с. 4].

Особливо важливим завданням, що постає перед освітньою і виховною системою в даному аспекті, є формування в сучасній молодій людині глибинного особистісного відчуття цінності демократії як духовного феномену та як соціально-політичної практики [2]. Наслідком і результатом демократично-громадянської освіти має бути: усвідомлення абсолютної цінності прав людини, свободи особистості; усвідомлення себе як громадянина і патріота України; почуття власної гідності, гуманізм, толерантність, плюралізм, здатність до компромісу; лояльне і водночас вимогливе ставлення до влади, законслухняність; активна позиція щодо необхідності брати участь у демократичних перетвореннях; усвідомлення себе як особистості, спроможної впливати на ситуацію в державі; критичне сприйняття соціально-політичної інформації; усвідомлення можливості та цінності самостійного політичного вибору; готовність відповідати за власні рішення та їх наслідки; усвідомлення взаємозалежності інтересів окремих людей, соціальних груп у суспільстві [17, с. 16–17].

При цьому надзвичайно важливо загальнолюдські принципи демократії і гуманізму в процесі виховання наповнювати національними особливостями, які притаманні народній українській культурі та суспільній свідомості, що зробить демократичні принципи зрозумілими і гармонійно вписаними в національне буття українців.

Формування загальнолюдських та національних цінностей засобами освіти має спиратися на культурологічні, філософські, аксіологічні, правові економічні, екологічні та соціально-психологічні знання, а також традиційні, активні та інтерактивні методи та технології їх запровадження. Значну роль, очевидно, мають відігравати активні методи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення і базуються на принципі багатосторонньої взаємодії. Увагу також варто приділя-

ти технологіям проектної роботи – організації різноманітних дослідницьких, творчих, ігрових проєктів та кампаній, виданню газет і журналів тощо. Дуже важливо, щоб запроваджені педагогічні технології були спрямовані на формування в особистості «когнітивних та поведінкових норм, що включають у себе вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, здатність орієнтуватися й адаптуватися в нових соціальних умовах, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізуватися тощо» [17, с. 19].

За теперішніх умов фактичної війни на Сході нашої країни надзвичайно актуальності набуває національно-патріотичне виховання молоді, що має на меті «формування національно-патріотичної свідомості, а саме: особистісної ідентифікації зі своєю нацією, віри в духовні сили та майбутнє країни, волі до праці на користь народу; усвідомлення моральних та культурних цінностей; знання історії, звичаїв, обрядів, символіки як усєї країни, так і її регіонального різноманіття» [18, с. 1].

У межах національно-патріотичного та громадянського виховання вкрай важливо забезпечити усвідомлення учнями культурної різноманітності, толерантне ставлення до інших культурних цінностей, розуміння історичних витоків регіональних та національно-мовних особливостей України. Спрямованість на недопущення та у разі необхідності подолання «етноцентризму, ксенофобії, стереотипів, дискримінації, расизму, нетерпимості, ворожості, відносин переваги та відчуження» [20, с. 43] є найважливішими передумовами виховання цінностей мироблюбовства та толерантності, потреба в яких усвідомлюється сьогодні як ніколи.

Варто відзначити, що через надзвичайну актуальність проблема виховання толерантності як «чесноти, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру»; як «поваги,

прийняття й високої оцінка багатой розмаїтості світових культур, форм вираження й способів людського буття»; як «морально-го боргу», «політичної й правової вимоги», нарешті, як «активної життєвої позиції» [8], перебуває в центрі уваги світової освітнянської спільноти останні десятиріччя. Адже саме толерантність виступає головною передумовою мирного життя в умовах глобалізації.

У Декларації принципів толерантності, що прийнята генеральною Конференцією ЮНЕСКО в 1995 р., наголошується, що основою, фундаментом толерантності в найширшому розумінні є індивідуальний рівень, оскільки ця індивідуальна чеснота містить у собі всі інші аспекти буття толерантності (цивілізаційну, етнічну, соціальну форми). Це твердження у непрямої спосіб вказує на те, що саме освітня діяльність є головним засобом розвитку толерантності в суспільстві.

Узагальнюючи окремі науково-педагогічні доробки іноземних та вітчизняних учених, М. Якібчук суть сучасного виховання толерантності характеризує через низку положень: навчання молоді мирно жити в конфліктному світі, шукати засоби виходу з конфліктів без використання сили, бути активними в справі підтримки миру на землі; вироблення поваги до людей, дітей, старих, хворих та інвалідів; повага до людей інших національностей, до їх мови, культури; прагнення до встановлення повного взаєморозуміння між усіма народами; відмова від створення «образів ворогів», заміна їх «образами партнерів, друзів» [27, с. 32–33].

Є. Зеленов пропонує наступний перелік принципів та ідей педагогіки толерантності: шана людської гідності всіх без винятку людей; повага людських відмінностей; ідея взаємодоповнюваності як основної риси відмінностей. Учні мусять зрозуміти, що їхні відмінності можуть виступати як доповнювальні один одного елементи, як подарунок кожного з них групі в цілому; ідея взаємозалежності як основи спільних дій. Учні слід спрямовувати на спіль-

не розв'язання проблем і розподілу праці при виконанні завдань; ідея залучення до культури миру [10, с. 38–39].

Перелічені положення, ідеї та принципи, які характеризують педагогіку толерантності, можуть упроваджуватися лише в умовах демократичного навчального середовища. Тому однією з умов виховання толерантності є освоєння педагогом певних демократичних механізмів в організації педагогічного процесу і спілкування учнів один з одним і з учителем [10, с. 39].

Формування толерантності і миролюбства є найважливішими передумовами для утвердження цінності солідарності, яка, очевидно, має відігравати головну роль для інтеграції та єдності українського суспільства. Варто зауважити, що солідарність виступає однією з центральних категорій соціологічної теорії Е. Дюркгейма, який розуміє її як головну силу, що згуртовує суспільство, створює суспільне ціле, М. Ковалевського, який розглядає солідарність як усвідомлення спільності інтересів та взаємної залежності один від одного. Приблизно до такого значення наближається сучасне розуміння солідарності як єдності переконань і дій, взаємодопомоги та підтримки членів соціальної групи... принципу соціального існування, що передбачає об'єднання ресурсів і можливостей суб'єктів соціальних відносин для досягнення спільних цілей [15, с. 142].

Вихованню толерантності та солідарності сприяють інтерактивні методи навчання і виховання (ділові та імітаційні ігри, диспути, дискусії, обговорення тощо). Окрім того, останнім часом розробляються навчальні методики для формування толерантності на систематичній і раціональній основі, розкриваючи культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні чинники нетерпимості, що призводять до насильства і відчуження. Роль освіти в становленні й розвитку демократії як інклюзивного феномену сучасного цивілізованого суспільства є незаперечною. Людина в такому суспільстві навчається готовності до здійснення своїх громадянських прав, свобод і

обов'язків на основі високого рівня освітніх, моральних, культурно-аксіологічних, демократично-гуманістичних переконань і компетенцій. Особливу роль при цьому відіграє «демократична освіта» молоді та студентів. Саме вона має надзвичайні мож-

ливості у сприянні покращання взаєморозуміння, зміцненні солідарності і толерантності у спілкуванні як між окремими особами, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами та націями.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П.** Підготовка нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття [Електронний ресурс] / В. Андрущенко // Україна дипломатична. – 2011. – Вип. 12. – С. 649–655. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ukrdip_2011_12_188.pdf
2. **Андрущенко В. П.** Демократична культура особистості: проблема формування / В. Андрущенко // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 32. – С. 5–9. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vird_2014_32_2.pdf
3. **Бодрийяр Ж.** В тени молчаливого большинства, или конец социального / Жан Бодрийяр ; [перевод с фр. Н. В. Суслова]. – Екатеринбург : Изд-во Уральского университета, 2000. – 96 с.
4. **Борінштейн Є. Р.** Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства : [монографія] / Є. Р. Борінштейн. – Одеса : Астропринт, 2004. – 400 с.
5. **Бочков Е. В.** Проблема взаимообусловленности идентификации и омассовления в современном обществе / Е. В. Бочков // Идентичность у современному вимірі. Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – С. 109–111.
6. **Волковинська В. О.** Концепт «суспільство споживання» у перспективі досліджень соціальності / В. О. Волковинська // Філософсько-гуманітарні читання : зб. наук. праць / відп. ред. О. В. Добридень ; ред. : Є. А. Врадій, В. Ю. Кравченко, А. І. Лівенко. – Дніпроперовськ : ДЗ «ДМА», 2014. – С. 138–143.
7. **Воропаєва В. Г.** Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства / В. Г. Воропаєва // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. – № 46. – С. 84–95.
8. Декларация принципов терпимости. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_503
9. **Доній Н.** Українська реальність: проблема «апетиту до життя» в умовах поширення авітальних тенденцій / Наталія Доній // Гілея : науковий вісник : зб. наук. праць. – 2013. – № 75 (№ 8). – С. 333–335
10. **Зеленов Є. А.** Педагогіка толерантності та діалог культур як основа планетарного виховання учнівської молоді / Є. А. Зеленов // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2011. – № 3 (44). – С. 36–43.
11. **Зелінська Т. М.** Амбівалентність особистості: теорія, діагностика і психокорекція : навч. посібник. – К. : Каравелла, 2010. – 256 с.
12. **Кремень В. Г.** Трансформації особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія : Вісник Академії пед. наук України. – 2008. – № 2. – С. 5–14
13. **Ортега-і-Гасет Х.** Вибрані твори / Хосе Ортега-і-Гасет. – К. : Основи, 1994. – 406 с.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V.P.** Training of a new teacher for a united Europe of the XXIst century [electronic resource] / V. Andrushchenko // Ukraina dyplomatychna. – 2011. – Vyp. 12. – S. 649-655. – Access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ukrdip_2011_12_188.pdf
2. **Andrushchenko V. P.** Democratic culture of a personality: problem of formation / V. Andrushchenko // Visnyk Instytutu Rozvytku Dytyny. Ser. : Filosofiia, Pedahohika, Psykholohiia. – 2014 – Vyp. 32. – S. 5–9. – Access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vird_2014_32_2.pdf
3. **Baudrillard J.** In the shadow of silent majority or the end of social / Jean Baudrillard; [perv. s fr. N.V. Suslova]. – Yekaterinburg: Izd-vo Uralskogo Universiteta, 2000. – 96 s.
4. **Borinshtein Ye.P.** Features of socio-cultural transformation of modern Ukrainian society: [monograph] / Ye.P. Borinshtein. – Odessa: Astroprynt, 2004. – 400 s.
5. **Bochkov Ye.V.** Problem of interdependence of identification and becoming a mass in modern society / Ye.V. Bochkov // Identity in modern terms. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii. – Donetsk TOV «Yuhovostok, Ltd.», 2006. – S. 109–111.
6. **Volkovynska V.O.** Concept «society of consumption» in perspective of social studies / V. O. Volkovynska // Filosofska-humanitarni chytannia: zb. nauk. prats / vidp. red. O.V. Dobryden: red. Ye.A.Vradii, V.Yu. Kravchenko, A.I. Livenko. – Dnipropetrovsk: DZ «DMA», 2014. – S. 138–143.
7. **Voropaieva V.H.** Problem of crisis of identity under globalization and information society / V. H. Voropaieva // Humanitarnyi Visnyk ZDIA. – 2011. – № 46. – S. 84–95.
8. Declaration of principles on tolerance. Approved by resolution 5.61 at General UNESCO conference on November, 16, 1995 Manuscript [electronic resource]. – Access: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_503
9. **Donii N.** Ukrainian reality: problem of «appetite for life» in a distribution trends avital / Nataliia Donii // Hilea: naukovyi visnyk : zb. yauk. prats – 2013. – № 75 (№ 8). – S. 333–335
10. **Zelenov Ye.A.** Pedagogy of tolerance and dialogue between cultures as the foundation for global education of students / Ye.A. Zelenov // Spirituality: Methodology, Theory and Practice. – 2011. – № 3 (44). – S. 36–43.
11. **Zelinska T.M.** Ambivalence of personality: theory, diagnosis and psychological correction: teach. guide. – K: Karavella, 2010. – 256 s.
12. **Kremen V.H.** Transformations of personality in educational area of modern civilization / V.H. Kremen // Pedahohika i Psykholohiia. Visnyk Akademii ped. nauk Ukrainy. -2008. – № 2. – S. 5–14
13. **Ortega y Gasset Jose.** Selected Works / Ortega y Gasset Jose. – K: Osnovy, 1994. – 406 s.

14. **Ортега-и-Гассет Х.** Эстетика: Философия культуры / вступ. ст. Г. М. Фриндлера ; сост. В. Е. Багно. – М. : Искусство, 1991. – 178 с.
15. **Панченко Т. В.** Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку : монографія / Т. В. Панченко. – Х. : Майдан, 2011. – 368 с.
16. **Петришин Р. Г.** Природа амбівалентності особистості в Україні / Р. Г. Петришин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://asconf.com/rus/archive_view/185
17. Проект Концепції громадянської освіти та виховання в Україні [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України, 29 листопада 2012. – 27 с. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/2012__rik/
18. Проект Концепції національно-патриотичного виховання дітей і молоді [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України, 16 лютого 2015. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1422707001/>
19. **Рашидов С.** Ціннісна свідомість сучасного студентства та її трансформація / С. Рашидов // Науковий вісник Мелітопольського педагогічного університету. – Серія : Педагогіка. – 2013. – № 2 (11). – С. 133–137.
20. **Сенько В. В.** Вплив громадянської освіти на становлення демократичної політичної системи / В. В. Сенько // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія : Філософія, Політологія. – 2012. – Вип. 110. – С. 41–44.
21. **Сінькевич О. Б.** Ідеологія суспільства споживання та масова культура: філософсько-культурологічний аналіз [Електронний ресурс] / О. Б. Сінькевич // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2012 : материалы Международной научно-практической интернет-конференции, (18–27 декабря 2012 г.). – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/en/philosophy-and-philology-412/philosophical-anthropology-412/15224-412-1223>
22. **Слюсар В. М.** Вплив соціально-культурної кризи на сморелізацію особистості [Електронний ресурс] / В. М. Слюсар // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 20–24.
23. **Соловйова А. С.** Ризики формування суспільства споживання у сучасній Україні / А. С. Соловйова // Наукові праці. Серія : політологія. – 2012. – Вип. 185, т. 197. – С. 63–66.
24. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / авт. кол. : М. І. Михальченко (керівник) та ін. – К. : ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 336 с.
25. **Щербаківа І. М.** Філософія подолання духовної кризи особистості засобами освіти в період глобалізації та інформаційної революції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / І. М. Щербаківа ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К, 2011. – 22 с.
26. **Франченко Л.** Споживання як чинник групової ідентичності [Електронний ресурс] / Л. Франченко. – С. 161–167. – Режим доступу : http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob10_161-167.pdf
27. **Якібчук М. І.** Толерантність як орієнтир сучасної освітньої політики / М. І. Якібчук // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 19 (254), ч. І. – С. 31–35.
14. **Ortega y Gasset J.** Esthetics: Philosophy of Culture / vstusup st. H.M. Frindlera; sost. V. Ye. Bahno. – M: Iskusstvo, 1991. – 178 s.
15. **Panchenko T.V.** Principle of subsidiarity in today's democratic development: monograph / T. Panchenko T.V. – X.,: Maidan, 2011. – 368 s.
16. **Petryshyn R.H.** Nature for ambivalence of personality in Ukraine / R.H. Petryshyn [electronic resource]. – Access: http://asconf.com/rus/archive_view/185
17. Draft on Concept of civic education in Ukraine [electronic resource] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 29 lystopada, 2012. – 27 s. – Access: http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/2012__rik/
18. Draft on Concept for national patriotic education of children and young people [electronic resource] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 16 liutoho, 2015. – Access: <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1422707001/>
19. **Rashidov S.** Valuable consciousness of contemporary students and its trasformation / S. Rashidov // Naukovyi visnyk Melitopolskoho Pedahohichnoho Universytetu. – Serii: Pedahohika. – 2013. – № 2 (11). – S. 133–137.
20. **Senko V.V.** Effect of civic education on the formation of a democratic political system / V.V. Senko // Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho Universytetu im. Tarasa Shevchenka. – Serii: Filosofiia, Politolohiia. – 2012. – Vyp. 110 – S. 41–44.
21. **Sinkevych O.B.** Ideology of society of consumption and mass culture: a cultural-philosophical analysis [electronic resource] / O.B. Sinkevych // Sovremennye problemy i puti ikh resheniia v nauke, transporte, proizvodstve i obrazovanii 2012: materialy mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi Internet-konferentsii (18-27 dekabria 2012 g.). – Access mode : <http://www.sworld.com.ua/index.php/en/philosophy-and-philology-412/philosophical-anthropology-412/15224-412-1223>
22. **Sliusar V.M.** Influence of socio-cultural crisis on personality's self-realization [electronic resource] / V. M. Sliusar // Visn. Zhytomyr. derzh. Untu im. Franka. – 2007. – № 32. – S. 20–24.
23. **Soloviova A.S.** Risk of formation of consumption society in modern Ukraine / A.S. Soloviova // Naukovi pratsi. Serii: politolohiia- 2012. – Vyp. 185, t. 197. – S. 63–66.
24. Social values of population of Ukraine in the theoretical and practical dimensions / author monograph: M.I. Mykhalchenko (head) and others. – K: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2013. – 336 s.
25. **Shcherbakova I.M.** Philosophy for overcoming the spiritual crisis of identity by means of education in the period of globalization and the information revolution: Author. Thesis. PhD in specialty 09.00.10 «Philosophy of Education» / I. M. Shcherbakova; Natsionalnyi Pedahohichniy Universytet im. M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2011. – 22 s.
26. **Franchenko L.** Consumption as a factor in group identity [electronic resource] / L. Franchenko – S. 161–167. – Access: http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob10_161-167.pdf
27. **Yakibchuk M.I.** Tolerance as a landmark of modern education policy / M.I. Yakibchuk // Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenka. – 2012. – № 19 (254), ch. IV – S. 31–35.

Валентина АСТАХОВА

доктор історичних наук,
професор, радник ректора,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія» (м. Харків)

Ключові слова: вища освіта, приватні заклади, історія, Народна українська академія, результати діяльності, проблеми розвитку.

Статтю присвячено аналізу 25-річного існування приватної вищої освіти в Україні. На прикладі одного з перших приватних навчальних комплексів – Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» – проаналізовано основні досягнення й проблеми цього сектору освіти України.

УДК 378.4.058(477.54)

**ПРИВАТНА ВИЩА
ОСВІТА УКРАЇНИ
НАПЕРЕДОДНІ
СВОГО
ЧВЕРТЬВІКОВОГО
ЮВІЛЕЮ**

© Астахова В., 2015

Приватна вища школа виникла на початку 90-х років, заявивши про себе польотом ініціативи і творчості, ентузіазму і цілеспрямованості, готовності до експериментів та інновацій. Минулі роки багато що відкоригували і розставили на свої місця, але, безумовно, довели життєздатність і перспективність нового сектору вищої освіти, дозволили зробити беззастережний висновок про те, що приватні ВНЗ виникли не осторонь від магістрального шляху розвитку освіти, не як випадковий зигзаг у процесі демократизації вищої школи, а як веління часу, як закономірний результат соціально-економічних і політичних перетворень у суспільстві. Їх прискорений розвиток став неминучим не тільки в зв'язку з пошуками шляхів виходу з кризи, у якій опинилася державна система вищої освіти країн СНД. Вони затверджувалися в ході становлення ринкових відносин, виникнення нових освітніх послуг, що об'єктивно вимагало створення різноманітних навчальних структур та конкуренції між ними [1, с. 4–5].

Створення й розвиток цих навчальних закладів відбувалися в надзвичайно склад-

них економічних і політичних умовах, не завдяки, а всупереч відношенню до цього процесу з боку державних ВНЗ, чиновників та й держави в цілому.

З роками ситуація поступово змінювалася на краще. Органи управління освіти почали усвідомлювати необхідність регулювання процесу створення та функціонування ВНЗ нового типу, потребу в розробленні нормативної бази їх подальшого існування. Уже в другій половині 1990-х років виявилось розуміння здатності приватних ВНЗ сприяти поширенню можливостей для отримання вищої освіти більш широкими верствами молоді, створенню вкрай необхідних умов конкуренції з державними вишами. Крім того, наявність приватних ВНЗ деякою мірою допомогла призупинити відтік висококваліфікованих викладацьких кадрів з освітянської галузі в зв'язку з їх надзвичайно малими посадовими окладами. Можливість сумісництва дозволяла отримати додатковий прибуток і не кидати викладацьку та науково-дослідну роботу [2, с. 27].

Поступово почали вирішуватися питання своєчасного ліцензування та акредитації, більш чіткими ставали вимоги, що висувалися державою та суспільством до приватних навчальних закладів. Спокійнішим ставало ставлення до них з боку державних вишів, які все менше бачили в них свою конкурентну небезпеку.

Але й сьогодні, напередодні чвертьстолітнього ювілею виникнення приватного сектору освіти в Україні, проблему дискримінації приватних навчальних закладів не можна вважати остаточно вирішеною. Невизначеними й досі залишаються такі вкрай протиправні явища, як нарахування пенсій науково-педагогічним працівникам, що викладають у приватних ВНЗ, як можливість одержання держзамовлення, скорочені терміни проведення акредитацій закладів недержавної форми власності та багато чого іншого.

У новому Законі України «Про вищу освіту» прописані ряд положень, які в перспективі можуть покращити становище

«приватників», але поки що умови їхнього виживання залишаються вкрай складними.

Звичайно, що серед тих, хто в далекі 90-ті роки брався за надзвичайно складну та відповідальну справу створення навчального закладу нового типу, далеко не всі усвідомлювали, який тернистий шлях вони обирають.

Не всі з них пройшли випробування часом, не всі зуміли довести своє право називатися вищими навчальними закладами. Але ті, хто усвідомив своє соціальне призначення, свої функціональні обов'язки і свою відповідальність перед суспільством, сьогодні міцно стали на ноги, знайшли свою власну нішу в національній системі освіти України. І це можна розцінювати як безперечну перемогу. Однак народна мудрість свідчить: не можна перемогти водночас і назавжди. Щоб затвердити себе, треба перемагати день у день, щогодини й щохвилини.

Саме такі завдання формулює для себе Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», який готується в травні 2016 року відзначити свій 25-річний ювілей. Чверть століття вкрай важкої, але гордої історії, не завжди безхмарної та прямої, часом непередбачуваної та тривожної, але завжди результативної та життєстверджуючої.

Для нас, тих, хто власним серцем і розумом створював цю історію, хто став фактично першопроходцями в становленні приватного сектору освіти в Україні, у створенні принципово нового типу відносин між тими, хто вчить і хто вчиться, – це був довгий, важкий і щасливий шлях реалізації мрії, прекрасної ідеї про надання більших і кращих можливостей для отримання якісної освіти, для самовдосконалення особистості впродовж усього життя.

Ось ця творчість, спроби і помилки, випробування й досягнення впродовж цілого двадцятип'ятиріччя, ця історія, що складається не завдяки, а всупереч думці, бажанню, ставленню значної частини суспільства, передусім чиновників, зажадали від

нас детального аналізу всього того, що відбувалося з нами за ці довгі роки, неупереджених оцінок того, що зроблено і що потрібно зробити.

А зроблено загалом немало: Народна українська академія відбулась і з 2002 року функціонує як ВНЗ вищого, IV рівня акредитації (рішення державної акредитаційної комісії від 9 квітня 2002 р., протокол № 38), – більш того, будучи з 1997 року експериментальним майданчиком Міністерства освіти і науки України, академія на даному етапі практично завершує успішний двадцятирічний соціальний експеримент зі становлення інноваційного навчально-наукового комплексу безперервної освіти (наказ № 39 від 13.02.1997 з пролонгацією в 2002, 2007 і 2012 рр.).

Уже понад десять років у НУА успішно функціонують усі освітні ступені – від дошкільної до післявузівської, об'єднані спільністю цілей, інтересів і освітніх практик.

«Концепція, стратегічні завдання і перспективний план розвитку Народної української академії», розроблені у середині 90-х років і підкріплені численними програмами її реалізації вже на початку 2000-х, фактично повністю здійснені і натеper вимагають свого подальшого поглиблення і вдосконалення, висвітлення подальшої стратегії свого розвитку.

Успішна діяльність академії, її неухильний поступальний розвиток принесли їй міжнародне визнання (підписання Великої хартії університетів світу в 2011 р., прийняття НУА до Міжнародної Асоціації університетів у 2012 р., отримання досить високих показників у Міжнародних рейтингах й ін.) і вагомий авторитет в освітньому просторі України.

Найважливішим результатом своєї роботи за ці роки ми вважаємо не тільки понад п'ять тисяч випускників, які мають незмінний попит на ринку праці (чисельність випускників, які одержали перше робоче місце за сприяння академії, становить щорічно від 83 до 93%); водночас, використовуючи всі переваги приватної освіти (значну автономію, широкі можливості для творчо-

го пошуку, мобільність вибору форм і методів роботи, поєднання новітніх технологій і класичних методів навчання, орієнтацію на індивідуальний підхід і багато іншого), ми довели за минулі роки, що вміємо навчати і виховувати, вміємо ставити на крило не тільки талановитих молодих людей, але й тих, чий рівень підготовки нижче за середній, і навіть тих, хто в інших умовах зламався б, пішов не тим шляхом. І це ми розцінюємо як одне з важливих наших досягнень, що вимагають чіткого визначення чинників, які забезпечують такий результат.

Є ще одне, знакове для українського суспільства положення, що визначає роль і значущість приватної освіти, і Народної української академії зокрема. Полягає воно в тому, що на самому початку 90-х років, коли країна переживала розруху і злам суспільства, період розброду, розпаду і хитань, ми одними з перших на пострадянському просторі почали активну творчу діяльність, і це, як пише академік О. Сидоренко, є «переконливий доказ того, що, незважаючи ні на які труднощі і перешкоди, в Україні можливі та реальні структурні інновації в системі освіти... Треба тільки захотіти, треба бути готовим і до подолання труднощів, і до важкої боротьби за свої переконання, і до тривалих років самопожертвування в багатьох аспектах» [3, с. 125].

Сьогодні, через чверть століття від свого народження, ми можемо з упевненістю говорити не тільки про стабільну структуру і кількісні характеристики академії, колектив якої налічує понад 2500 чоловік, але й про ефективну систему управління нашим складним навчально-науковим комплексом, що повністю склалася, про послідовну лінію на горизонтальну і вертикальну інтеграцію діяльності всіх підрозділів НУА (інтегровані кафедри, інтегровані програми, навчальні плани та ін.), і, що особливо важливо, про послідовну реалізацію програми «Кадри», про чітку кадрову політику, спрямовану на формування команди ентузіастів-одномумців, які розуміють і приймають проблеми і труднощі становлення інноваційного навчального закладу.

Проблема кадрового забезпечення була і залишається для нас однією з найбільш важковирішуваних, оскільки, з одного боку, потрібно було готувати кадри нової генерації, здатні працювати в нових умовах і виключно на позитивний результат, забезпечуючи педагогіку партнерства і високу успішність усіх, хто навчається, незалежно від передісторії їх освіти, а з іншого – молоді, якісно підготовлені й перспективні кандидати і доктори наук викликали природний інтерес державних ВНЗ. Їх запрошували, переманювали, перекуповували, та і вимоги до якості роботи в НУА багатьом було не під силу витримувати.

А вимоги зростали у міру розвитку і впровадження в життя ідей безперервної освіти, в ім'я реалізації яких власне і створювалася академія. З перших кроків своєї діяльності ми стверджували, що безперервна освіта – це не нова освітня система, а початковий принцип функціонування всіх освітніх систем, і завдання «безперервки» полягає не стільки в збагаченні людини новими знаннями, скільки в збереженні її професійної компетентності впродовж усього життя, у наданні кожному можливості для постійного самовдосконалення.

Над створенням ось такої оригінальної авторської моделі навчального закладу безперервної освіти, здатної забезпечити потреби особистості в самовдосконаленні і постійно формувати ці потреби – саме над цим усі роки працювала наша команда. З перших кроків зародження НУА ми визначили її девіз: «Освіта. Інтелігентність. Культура», реалізація якого багато в чому сприяла становленню навчального закладу нового типу, формуванню його культурно-освітнього середовища, визначенню його місії.

Процес «масовізації» вищої освіти, який розпочався з другої половини ХХ століття в усіх цивілізованих країнах світу, вимагав нових підходів до організації навчання, причому не лише до змісту навчальної діяльності, але й до умов, у яких вона здійснюється, до завдань, які ставить перед собою система освіти в цілому.

Ми з самого початку розуміли значущість культурно-освітнього середовища, розглядаючи його вплив як вирішальний чинник у досягненні визначених нами завдань. Протягом багатьох років у НУА здійснювалися дослідження теоретичних проблем, пов'язаних з формуванням культурно-освітнього середовища. У монографії за темою докторської дисертації «Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность?» завідувач кафедри соціології ХГУ «НУА» доцент І. Нечитайло навіть запропонувала нове поняття «етос навчального закладу», намагаючись через нього розкрити сутність непомітних (імпліцитних) реалій освіти, які мають зростаючий у сучасних умовах вплив на всіх суб'єктів навчального процесу [4, с. 367].

Ми завжди були впевнені в тому, що домогтися стабільно високої якості навчання можливо лише за наявності та підтримки саме етосу, у межах якого живуть і працюють наші вихованці.

Для нас це визначало, з одного боку, необхідність створення та постійного вдосконалення принципово нових комфортних умов безпосередньо в навчальному закладі (чистота та порядок, затишок та естетичність оформлення всіх навчальних і службових приміщень, найсучасніший рівень матеріально-технічного забезпечення та ін.); з іншого – це вимагало нового рівня взаємодії з родиною, з батьками школярів і студентів, встановлення взаєморозуміння між ними та навчальним закладом. Звичайно, усе це можна було вирішити лише за наявності якісно нового рівня кадрів, спроможних вести таку роботу, домагатися послідовного усвідомлення молоддю того, що одержання якісної освіти – її найперше завдання і сьогодні, і завтра, і на більш віддалену перспективу.

В умовах, коли питання про якість знань студентів, а тим більше про рівень їхньої культури, м'яко кажучи, не було визначальним ані для ВНЗ, ані для батьків, коли на перший план упевнено вийшли завдання досягти фінансового успіху за будь-яку

ціну, у найкоротші терміни та в максимальних розмірах, наші ідеї досить часто зустрічали не просто нерозуміння, але пряме неприйняття і навіть протидію.

Однак ми впевнено відстоювали свої позиції, з часом відчуваючи зростаючу підтримку з боку наших випускників, їх батьків і навіть певної частини чиновників. Це дозволило нам уже наприкінці першого десятиріччя нашої історії остаточно сформулювати нашу місію та власний девіз.

Місія НУА включає в себе триєдину вимогу: забезпечити створення і постійне вдосконалення інноваційного освітнього модуля, що функціонує на основі інтеграції і спадкоємності всіх освітніх ступенів на принципах «Lifelong education»; добитися якісної освіти для всіх за умо-

ви індивідуального підходу до кожного, хто прийшов учитися в НУА; здійснювати випереджальний підхід до визначення змісту освіти і методів навчання. А девіз Академії цілком спрямований на виконання її місії – «Освіта, інтелігентність, культура».

Досвід Народної Української Академії дає всі підстави стверджувати, що в умовах глибокого реформування освіти в Україні, усе ще не відчуваючи дієвої підтримки з боку органів державного управління, приватні ВНЗ усе-таки намагаються відповідати вимогам часу, закріплюючи свої позиції, стверджуючи авторитет та повагу українського суспільства, вдосконалюючи свою діяльність і свою місію в системі вищої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приватна вища школа України на шляху інновацій : монографія / [В. Астахова та ін.] ; за ред. В. П. Андрущенко та Б. І. Корольова ; Акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти, Харків. гуманітар. ун-т «Нар. укр. акад.» – Харків : Вид-во НУА, 2005. – 319 с.
2. Кризь терни... нариси становлення приватної вищої освіти в Україні / Нар. укр. акад. ; під заг. ред. В. І. Астахової. – Харків : Вид-во НУА, 2001. – 354 с.
3. **Сидоренко А. Л.** С Вами Бог! / А. Л. Сидоренко // Ученики об учителя : очерки о науч.-пед. и обществ. деятельности д-ра ист. наук, проф., первого ректора Харьк. гуманитар. ун-та. «Нар. укр. акад.» Валентины Илларионовны Астаховой (к 80-летию со дня рождения) / Нар. укр. акад. – Харьков, 2015. – С. 124–128.
4. **Нечитайло И. С.** Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность? : монография / И. С. Нечитайло ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – 586 с.

REFERENCES

1. The Private Higher School of Ukraine in the Innovative Context : monohrafiya / [V. Astakhova ta inshij] ; za redaktsiyeyu V. P. Andrushchenka ta B. I. Korolova ; Akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Instytut vyshchoyi osvity, Kharkivskyy humanitarnyy universytet «Narodna ukrayinska akademiya». – Kharkiv : Vydavnytstvo NUA, 2005. – 319 p.
2. Per Aspera... On the Formation of the Private Higher Education in Ukraine / Narodna ukrayinska akademiya ; pid zahalnoyu redaktsiyeyu V. I. Astakhovoyi. – Kharkiv : Vydavnytstvo NUA, 2001. – 354 p.
3. **Sidorenko A. L.** GodiswithYou!/Sydorenko A. L. // Uchenyky ob uchytelē : ocherky o nauchno-pedahohycheskoy y obshchestvennoy deyatel'nosti doktora ystorycheskykh nauk, professora, pervoho rektora Kharkovskoho humanyarnoho unyversyteta. «Narodnaya ukraynskaya akademyya» Valentyiny Ylaryonovny Astakhovoy (k 80-letyyu so dnya rozhdenyya) / Narodnaya ukraynskaya akademyya. – Kharkov, 2015. – P. 124–128.
4. **Nechitailo I. S.** The Changes of Society through the Changes of Education: Illusion or Reality? : monohrafiya / Y. S. Nechytailo ; Narodnaya ukraynskaya akademyya. – Kharkov : Yzdatelstvo NUA, 2015. – 586 p.

Сергій ТЕРЕПИЩИЙ

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії
та філософії освіти

Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: «універсальна картина світу», логоцентризм, глобалізація, вестернізація, неоліберальний капіталізм.

Стаття присвячена науковому аналізу ролі «глобального» у формуванні сучасної картини світу. В умовах росту міграції, розвитку технологій комунікації, світової інтеграції та уніфікації виникає проблема коректного порозуміння різних культур та народів. Як показує сучасна практика локальних конфліктів, зокрема в Україні, людство поки що не здатне співіснувати у таких тісних соціальних зв'язках. Базуючись на дослідженнях провідних світових учених, автор розкриває деструктивний універсальний погляд на світ, який продиктований трьома специфічними чинниками. У статті також узагальнюються онтологічні та історичні витоки глобального погляду на світ.

УДК 304.444

**ПРОБЛЕМА
УНІВЕРСАЛЬНОЇ
КАРТИНИ СВІТУ
В СТРУКТУРІ
РОЗУМІННЯ
СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ**

© Терепищий С., 2015

Західна культура з часів «Логіки» Аристотеля схильна здійснювати систематизацію будь-яких явищ на ієрархічній та послідовній основі. Кожен з елементів онтологічних, фізичних, біологічних, психологічних чи соціальних структур має своє місце, що зумовлене логічним зв'язком підпорядкування. У таких системах завжди існує відношення, задане присутністю центру та периферії, яке приводить усякого роду знання в своєрідну пірамідальну схему обмежених раціональними законами залежностей. Відповідний епістеміологічний напрям думки сучасна філософія постмодерну критично іменує логоцентризмом – тенденцією філософської і наукової думки опиратися на центральний елемент досліджуваної системи, що досить часто є необґрунтованим.

Критика логоцентризму сучасною західною думкою є закономірною: зміна ціннісної парадигми, продиктована зіткненням європейського ліберального індивідуалізму та східного консервативного колективізму, залишила значний відбиток на «дусі епохи» Старого світу та США. Останні перетворення набирають ще більшої сили в

контексті нової ери в розвитку техніки – інформативної. Постмодернізм, зокрема в особі Ж. Дерріда [4], підкреслює, що «імперіалізм Логосу» є специфічним атрибутом європейського менталітету та характеризується вірою в присутність іманентних «законів» буття, де править строгий лінійний детермінізм. Інший відомий французький мислитель – М. Фуко відмічав той факт, що західній свідомості також властива логофілія, тобто страх перед випадковістю та непередбаченістю дискурсу різних культур та ціннісних систем [9].

Теорія глобалізації, яка певною мірою є сучасником постмодерністського руху, на перший погляд досить гармонічно вписується в загальну опозицію логоцентризму. Академічна та соціально-політична традиція американського та європейського суспільств позиціонують глобалізацію як процес рівноправної економічної та культурної інтеграції, який здійснюється природньо, у силу закономірних соціальних законів розвитку людства. Однак бачення глобальної картини світу в наших очах і досі є обмеженим логоцентричними пересудами. Теперішнє бачення світу як єдиної системи ліберального капіталізму та мультикультуралізму з відтінком вестернізації є не більше, ніж образною, концептуальною екстраполяцією західного явища дійсності на «terra incognita» нашого знання. Відомий письменник-фантаст і філософ-футуролог С. Лем свого часу досить влучно підмітив властивість сучасної людини моделювати невідому їй реальність: «Людина не хоче досліджувати Космос, вона лиш бажає розширити Землю до меж Космосу» [7, с. 47]. *Глобалістика – як «унітарний» підхід до планетарної реальності схильний указувати на наявність певного універсального знання про світ, що є прикладним до кожного з регіонів, проте дійсна «ойкумена» сучасної людини й досі залишається обмеженою.*

У зв'язку з цим виявляється досить актуальним дослідити теоретичні та аксіологічні упущення в «глобальному» погляді на світ, що можуть базуватися на логоцентричному баченні реальності сучасною людиною. У межах цього невеликого дослідження ми ставимо за мету проаналізувати

ти генераційні зв'язки між глобалізмом та логоцентризмом західної культури, продемонструвати обмеженість універсального погляду на світову дійсність.

Універсальний погляд на світ у сучасному розумінні – це своєрідна екстраполяція домінуючої форми мислення (даному випадку «західної» форми мислення) на загальну дійсність.

Уже згаданому нами мислителю Ж. Дерріда в його відомому виступі «Глобалізація. Світ. Космополітизм» характерне розрізнення двох типів універсалізації – дійсної та недійсної. Недійсна універсалізація є деструктивною, їй властиве насильницьке прищеплення цінностей, концептуальних схем дійсності, моделей поведінки та ідеалів, вона веде до панування культурної однорідності, яка може виступати під різними ярликами, а також створює простір для експлуатації та дискримінації. Дійсна ж універсалізація ««звільняє саму себе від своїх власних коренів чи історичних, географічних, національно-державних обмежень і водночас, що поза всякою прихильністю (а прихильність є акт віри), найкращим чином зберігає пам'ять про цю спадщину і бореться проти проявів нерівності і гегемонії, гомо-гегемонізації» [3, с. 130]. Дерріда слушно вказує, що дійсна універсалізація на разі є метою, а не реальним станом речей. Наша історична та національно-культурна обмеженість поки що не дає простору для того, аби сприйняти «Чужого» та його прояви. Для нас реальність – це наш дім та аплікація його «моделей» під ярликами «інакшого».

Якщо говорити про смислові та онтологічні основи «універсального» бачення світу, то їх досить змістовно описав у своїй пізній роботі «Час картини світу» відомий німецький філософ М. Гайдеггер. Він обстоює тезу, за якою друга половина ХХ ст. – це епоха технології та нової науки, у якій уперше за всю історію людства світ починає розумітися особистістю саме як «картина», а не світ сам по собі. «Картина світу сутнісно зрозуміла, означає, таким чином, не картину, що відображає світ, а світ, зрозумілий як картину. Суцше в цілому береться тепер так, що воно тільки тоді стає суццим, коли

поставлене уявляючою та встановлюючою його людиною. Де справа доходить до картини світу, там виноситься кардинальне рішення щодо суцього в цілому. *Буття суцього шукають і знаходять в уявленні суцього* [10, с. 49]. Невідомість світу в цілому замінюється уявленням про світ, де немає аксіологічної дистанції між «близьким» та «далеким», а чужа культура, цінності та мислення стають «недалекими».

Як уже зазначалося на початку нашого дослідження, витoki універсального погляду на світ, тобто погляду на людство і те, що його оточує, як на «картину», полягають у спадковому європейському логоцентризмі. Останній лежить в основі європейського мислення та хронологічно походить від філософії Древньої Греції. Ж. Дерріда слушно відмічає, що в нашу епоху граничної експансії логоцентризму, ми можемо спостерігати водночас формування єдиної «мови». Поняття мови розуміється тут не буквально, а мабуть як утворення єдиної планетарної системи знаків і значень, питання розрізнення між різними розуміннями одного і того ж предмета, по суті, знімається через універсалізацію значень в єдиному світовому «письмі». Зокрема, Дерріда наводить приклад формалізації ієрогліфів у східних мовах і наголошує, як під впливом глобальної історії «священне» багатозначне письмо стає алгеброю письма. «Філософія – ось ім'я того, що прискорює цей рух (рух від багатозначного та образного до однозначного. – С.Т.): зміни з міркувань економіки призводять до десакралізації означуючого, його укорочення, компонування на користь означуваного <...> Таким чином, саме історія знань, історія філософії, збільшуючи обсяги текстів, призводить до формалізації, скорочення запису, алгебри. За разом віддалення від (першо)начала підриває, десакралізує, означає, «демотивує», універсалізує його» [4, с. 474]. Зведення всіх мов до однієї системи значень є дзеркалом розвитку світового розуміння: сучасна історія становлення глобальної «картини світу» виглядає як культурне завоювання, а не як об'єднання.

У своєму виступі на асамблеї UNESCO під назвою «Глобалізація. Світ. Космополі-

тизм» Ж. Дерріда, знову-таки, підкреслює наявність прямого зв'язку між гомогенізацією (зведення до однорідності) та гегемонією. «На даному етапі, ідеальний або ейфорійний образ глобалізації як процесу відкриття кордонів, що робить світ більш гомогенним, треба оскаржити з абсолютною серйозністю і пильністю. Не тільки тому, що зазначена гомогенізація там, де вона вироблена в дійсності або в припущенні, має як лицюву, так і зворотну сторони (страхітливий ризик, занадто очевидний для мене, щоб витрачати час на його опис), але також і тому, що видима гомогенізація часто приховує за собою старі або нові форми соціальної нерівності, або гегемонії (те, що я називаю гомогегемонізацією), які ми повинні знати, щоб розпізнавати в нових обличчях і боротися з ними» [3, с. 127]. Про які обличчя йде мова? Звичайно ж, гегемонія у такому великому суспільстві не може бути встановлена насильством, її витoki приховуються в виникненні своєрідного загального ідеалу сучасної людини та сучасної країни. Під гегемонію завжди будуть потрапляти ті суб'єкти, що прагнуть її досягнути, але на разі занадто далекі від мети.

Дерріда наголошує, що поняття «світ», яким ми зараз користуємося, виникає в рамках християнської традиції чи, у крайньому разі, традиції авраамічних релігій (у дохристиянський період цю функцію виконував «космос»). Смыслові витoki світу як співдружності людей, що населяють усю територію Землі, мають коріння в пізньоримській культурі, яка, своєю чергою, повністю ґрунтується на ідеї підкорення та гегемонії. Саме тому дуже важливим є контроль за збереженням аутентичності культур, спонукання аксологічного діалогу позаекономічного та позаполітичного характеру. Проте не слід також повністю відкидати ті переваги, які може дати коректна «дійсна універсалізація»: «ми ніколи не повинні, – ні у формі культурного релятивізму, ні у вигляді поверхової критики європоцентризму, – відмовлятися від універсального, від гострої потреби в універсалізації, абсолютно тягне нас до того, щоб викорінювати, детериторизувати, де-історизувати цю спад-

щину, оскаржувати обмеження й ефекти, властиві її гегемонізму» [3, с. 129]. Висновок Дерріда досить простий: ми не можемо стояти на місці, але й не повинні поспішати узагальнювати світ, кожен політичний крок у цьому напрямі повинен виходити не лише з питань економічної доцільності, але й з позиції гуманітарного блага.

Варто також зазначити, що глобалізація економіки та соціуму передбачає і глобалізацію поглядів. Скорочення дистанцій між раніше недосяжними об'єктами розуміння, їх віртуальні «вичавки» у вигляді словесної, відео- та аудіоінформації призводять до утворення поверхвого уявлення про світ, яке побудований за однією моделлю, світ, у якому історія та ціннісна спадковість відіграє лише додаткову роль.

Звичайно ж, існують теорії глобалістики, що нібито спростовують це твердження. Зокрема, широковідомою є ідея «глокалізації», яка описана Р. Робертсоном [11]. До того, як англійський дослідник увів термін глокалізація в академічний дискурс, це поняття означало адаптацію іноземного товару до культурної специфіки локальних споживачів. Етимологічні корені «глокалізації» не є випадковими – вони символічно відображають процес становлення глобалізації взагалі. Спочатку має місце економічна можливість розширення ринку, потім ознак ринку набувають невиробничі сфери людського буття, і, урешті-решт, ми отримуємо «універсальний» світ уявлень про соціальне буття планети. Процес глокалізації – це явище імплементації позанациональних практик у буденне життя локальних культур, наслідком чого є набуття ознак глобального в локальному. Однак глокалізація не може служити аргументом проти присутності «універсальної» моделі світу в свідомості сучасної людини, оскільки «глобальне», що стає головним ресурсом такої «дифузії культур», не є мультикультурним плюралістичним «вікном» до розуміння інших народів та регіонів, а є лиш квінтесенцією цінностей неолібералізму та продуктів і досі домінуючої західної культури. «Глобальне» лише здається загальним, воно скоріше є частковим, що слугує ілюзією розуміння загального.

Проте Робертсон слушно зазначає, що глобалізації характерні три важливі ознаки: 1) становлення глобальних ЗМІ; 2) вестернізація; 3) міграція ліберального капіталізму. Ці три атрибути, на нашу думку, є первинними чинниками, що формують сучасну універсальну картину світу.

Медійна та комунікативна рецепція світу дозволяє візуально та гносеологічно доторкнутися до тих регіонів планети, що раніше вважалися невідомими. Однак чи дає картина світу, що репрезентується ЗМІ та технічними посередниками, дійсне або ж смислове уявлення про усі куточки нашого світу? Чи відображає вона регіональну різноманітність суспільств і особистостей? Відомий французький мислитель Ж. Бодрійяр з цього приводу влучно вказує, що ЗМІ є одним із головних агентів формування універсальної та еквівалентної картини світу, яка лише візуально замаскована під титулом різноманіття. Він зазначає: «Телебачення, радіо, преса, реклама – це різноманіття знаків і послань, де всі рівні, еквівалентні один одному» [1, с. 110]. Глобальний світ, що з'являється на голубих екранах для того, аби бути «легко» спожитим, відображається в статусі єдиного знакового повідомлення, де послідовність сюжетів про різні регіони формує аплікацію «єдиного» світу, кожен з регіонів якого ідентифікується на основі екстраординарного новинного атрибуту, наприклад, Африка – це СНІД, бідність та війна, Близький Схід – це релігійний фундаменталізм, «джихад» і дискримінація жінок, Японія – це технологічний бум, культ традицій та цунамі. Проте ми ніколи не дізнаємося, як там в Японії, якщо хоча б тимчасового не станемо японцем. Отже, одним з головних сучасних засобів формування універсальної картини світу є засоби мас-медіа. Вони приховують у собі намагання «нав'язати через систематичну послідовність послань уявлення про еквівалентність на рівні знака історії та події, події та видовища, інформації та реклами» [1, с. 110]. Фундаментальне бажання сучасної людини є пізнавальне «схоплення всього» за мінімальних зусиль, це бажання частково задовольняється інститутом ЗМІ, що утворює спрощену панорамну картину

світу, де кожен регіон «такий як мій, з атрибутами цікавої події».

Ще одним вагомим чинником становлення універсалістської «ойкумени» є домінація ліберально-капіталістичних цінностей. Головною цінністю, що пропагується в межах цієї системи, є «свобода торгівлі» як безпрецедентна можливість вільного досягнення успіху. «Культ успішності» та «успішної людини» глибоко викорінилися в глобалістичних поглядах, вони проникають у регіони, спонукаючи представників різних культур вести заданий спосіб життя за моделлю типового капіталіста. Однією з головних апологій неоліберального капіталізму є те, що він є ідеальною системою для примноження багатства, яке своєю чергою відкриває можливість для економічного росту. Економічний ріст своєю чергою дасть можливість зменшити проблеми бідності та нерівності. Однак практика показує, що прірва між багатими та бідними лише зростає, що досить парадоксально, адже домінуюча ідеологія і досі не змінюється, не дивлячись на свою явну деструктивність для мас.

Відомий англійський представник антиглобалізму А. Калінікос розглядає сучасний капіталізм з погляду його ілюзорної універсальності. У своїй роботі «Антикапіталістичний маніфест» англієць у дусі філософів-марксистів наголошує, що сучасній ідеології неоліберального капіталізму притаманна товаризація усіх сфер людського життя. Такий підхід до реальності більшою чи меншою мірою можна побачити в усіх регіонах нашої планети. Особливо чітко це простежується у ставленні одних народів до інших: будь-яка матеріальна та нематеріальна цінність розглядається з позицій вартості та товарного фетишу – чи статуетка Будди, чи артефакт аборигенів. «Світ – не товар, – заявляє британець – Коли Теодор Адорно і Макс Хоркхаймер придумали словосполучення «культурна індустрія», вони вважали його іронічним і критичним поняттям: ніщо не здавалося їм більш абсурдним або суперечливим, ніж зведення творчих процесів до індустрії, яка визначається тією ж логікою раціоналізації, як і все інше. Але в сьогоднішній Ве-

ликобританії, яка, принаймні в Європі, стоїть в авангарді неоліберальної коаліції, члени кабінету міністрів говорять про культурну індустрію без усякого відчуття парадоксальності чи дискомфорту, а Financial Times має регулярне додаток під назвою «Творчий бізнес» [6, с. 35].

Крім того, у сучасній глобальній картині світу приховується також формування штучного антагонізму між можливістю колективного рішення та різноманітними ідентичностями. Калінікос слушно обґрунтовує наступну тезу: «У 1980-х роках усвідомлення відмінності виразилося в політиці ідентичності, тобто вірі в те, що володіння особливою ідентичністю замінює всі інші підстави колективної дії і часто виправдовується своєю рідною версією культурного релятивізму, згідно з якою універсальні принципи – це не що інше, як раціоналізація світогляду особливої групи. Політика з такими окулярами зводиться до зіткнення конкуруючих партикуляризмом» [6, с. 124]. Ідея *раціоналізації світогляду особливої групи* є досить важливою в контексті нашого дослідження, капіталістичні цінності передбачають приховування гомогенності в поверховому різноманітті мас, акцентуації уваги на специфічних проявах дискримінації, ігноруючи водночас загальний характер дискримінованого погляду на світ у філософії глобалізму.

Третім витоком універсального погляду на світ є тенденція до вестернізації культур. В її рамках історія окремих культур зазнає модельної експансії з боку західного образу, що призводить до пристосування світу до потреб цієї моделі. Ю. Гранін з цього приводу вказує на те, що процес глобалізації, який ми зараз спостерігаємо, – це, перше, процес становлення глобальної історії, де світовій спільноті нав'язується єдина модель суспільно-історичного руху. Автор слушно вказує на неможливість у сучасників адекватного сприйняття представників одного регіону іншим. «Специфіка орієнталізму, вважають його дослідники, полягає в тому, що Захід завжди мав справу не зі Сходом чи Азією як такими, з їх презентаціями, а з вторинними за своєю суттю «образами Сходу та Азії» – системою їх репре-

зентацій, представлених у поезії, літературі та академічних дослідженнях, які сам для своїх потреб і створив» [2, с. 86]. Відголоски цієї «стіни розуміння» продовжуються й сьогодні – нам тільки належить «перевідкрити» інші землі, зрозуміти їх такими, як вони є, а не як «глобальну картину».

Гранін вважає, що такий процес є двостороннім, не дивлячись на багатосторонню вестернізацію, інші культури також розуміють Захід досить поверхово, подекуди навіть реакційно. «Схід завжди мав і має справу не з Заходом як таким, а його численними репрезентаціями, у межах яких, особливо в останні роки, Захід оцінюється аж ніяк не кращим чином» [2, с. 86]. Універсалістський підхід до картини світу завжди буде форсувати міжрегіональні конфлікти, адже, не дивлячись на пропагування «толерантності», остання розуміється лише як толерантність з погляду однієї традиції прав, а не з позиції взаєморозуміння та співіснування різних цінностей. Західна людина в сучасній системі глобальних поглядів ніколи не буде «до кінця» толерантною щодо позиції жінки у мусульманських культурах, або ж щодо прийняття статусу індивідуального в китайському суспільстві. Людство і досі дивиться на глобальне суспільство через власні окуляри, позбутись яких досить важко, передусім тому, що в межах теперішніх ринкових відносин і культу успіху це поки що не вигідно.

Дослідниця І. Муравська також відмічає становлення універсальної західно-орієнтованої картини світу. Вона проникає в регіональні культури як вуаль, що закриває загальне різноманіття аксіологічних і повсякденних традицій світу. «Очевидно, що процес глобалізації є підконтрольним англосаксонській культурній традиції, причому це процес односторонньої трансляції західних стереотипів, культурних настанов, моделей поведінки, ідеалів і цінностей, які уявляються як безумовно необхідні індивіду для ефективної комунікації в лінгвокультурному середовищі та існуванні в сучасному суспільстві» [8, с. 79]. *Виникає дифузія локальної та глобальної аксіологічної структури, що призводить до*

шаблонної ідентифікації культурних партикуляцій. «Цінностями нового глобального суспільства оголошуються динамізм, орієнтація на новизну, раціональна організація економіки, індивідуалізм, автономія особистості, повага до приватної власності, ідеали свободи та ін., у зв'язку з чим відбувається абсолютизація матеріальних цінностей, культивування етики гедонізму, у якій найвищою метою життя і найвищим благом визнається насолода» [8, с. 79]. Структура таких цінностей є найбільш вдалою для досягнення успіху в межах ліберально-капіталістичного світу. Не вдаючись у морально-етичні оцінки такої взаємодії глобального та локального, варто зазначити, що вона все ж обмежує можливість представників різних регіонів зрозуміти культурну специфіку інших країн і народів.

Отже, у межах цього невеликого дослідження ми здійснили загальний аналіз смислового зв'язку між глобалізмом і логоцентризмом західної культури, продемонстрували деструктивні аспекти універсального погляду на світову дійсність. Логічно-історичні витоки глобальної картини світу були пов'язані з логоцентризмом європейського мислення, що веде свої початки ще з часів античності. Онтологічно-сміслові причини утворення універсального бачення людського суспільства ґрунтуються в зведенні сучасною людиною буття світу до уявлення про світ, що призводить до втрати «таємниці» незнання.

Базуючись на теоретичних дослідженнях Р. Робертсона було вказано на поверхову сутність глокалізації. Остання була описана як явище імплантації глобального в локальне та навпаки, де «глобальне» – є лиш квінтесенцією цінностей неолібералізму та продуктів і досі домінуючої західної культури. У ході дослідження було показано фундаментальні ознаки глобалізації, що формують спосіб мислення сучасного «космополіта»: 1) становлення глобальних ЗМІ; 2) вестернізація; 3) міграція ліберального капіталізму. Ці три атрибути, у їх конкретному практичному полі, є первинними чинниками, що формують сучасну універсальну картину світу. Кожен з цих чинни-

ків є методологічним та аксіологічним каркасом «глобального» знання про людство.

Глобальні ЗМІ репрезентують нам усі інші елементи світу. Останні, зі свого боку, для того, аби бути «легко» спожитими, відображаються в статусі єдиного знакового повідомлення, у якому послідовність сюжетів про різні регіони формує аплікацію «єдиної» планети, кожен з регіонів якої ідентифікується на основі екстраординарного новинного атрибуту.

Домінація ліберально-капіталістичних цінностей є другим чинником «глобальної ойкумени». Ідеології неоліберального капіталізму характерна товаризація усіх сфер людського життя, де кожен з елементів життя будь-якої культури може розглядатися з позицій ціни та товарного фетишизму. У цьому контексті культ «успішності» та «успішної людини» глибоко викоріни-

лися в глобалістичних поглядах, вони проникають у регіони, спонукаючи представників різних культур вести заданий спосіб життя за моделлю типового капіталіста.

Останнім фактором глобалізації є гомогенізація світу у вигляді вестернізації. Її сутність полягає в тому, що історія окремих культур зазнає модельної експансії з боку західного образу, що призводить до пристосування світу до потреб цієї моделі. Відбувається так зване становлення «глобальної історії», у сфері якої світова спільнота приймає єдиний шлях суспільно-історичного руху.

Глобалізація світу – це водночас глобалізація поглядів. Завдання людства, у ці складні для нашого розуміння часи, сприймати «Чужого» та «Іншого» в їх автентичності та самотності, не зводять їх до часткових проявів ілюзорної «глобальної» культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бодрийяр Ж.** Общество потребления / Ж. Бодрийяр; [пер. с фр. Е. Самарская]. – М.: Республика, 2006. – 172 с.
2. **Гранин Ю.** «Глобализация» или «вестернизация»? Pro & contra / Ю. Гранин // Вопросы философии. – 2005. – № 5. – С. 76–92.
3. **Деррида Ж.** Глобализация. Мир. Космополитизм / Ж. Деррида // Космополис. – 2004. – № 2 (8). – С. 125–140.
4. **Деррида Ж.** О грамматологии / Ж. Деррида; [пер. с фр. Н. Автономовой]. – М.: Ad Marginem, 2000. – 512 с.
5. **Деррида Ж.** Письмо и различие / Ж. Деррида; [пер. с фр. Д. Кралечкина]. – М.: Академический проект, 2007. – 495 с.
6. **Каллиншос А.** Антикапиталистический манифест / А. Каллиникос; [пер. с англ. А. Смирнова]. – М.: Praxis, 2005. – 192 с.
7. **Лем С.** Солярис / С. Лем; [пер. с пол. Д. Брускин]. – М.: «АСТ», 2002. – 142 с.
8. **Муравская И. А.** Вестернизация сознания как результат межкультурной коммуникации / И. А. Муравская // Вестник МГЛУ. – 2013. – № 1. – С. 79–85.
9. **Фуко М.** Археология знания / М. Фуко; [пер. с фр. М. Б. Раковой, А. Ю. Серебрянниковой; вступ. ст. А. С. Колесникова]. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия»; Университетская книга, 2004. – 502 с.
10. **Хайдеггер М.** Время и бытие: статьи и выступления / М. Хайдеггер; [пер. с нем. В. В. Библихина]. – М.: Республика 1993. – С. 41–63.

REFERENCES

1. **Baudrillard J.** Society of consumption / Jean Baudrillard; [per. s fr. E. Samarskaia]. – M.: Respublika, 2006. – 172 s.
2. **Granin Yu.** «Globalization» or «westernization»? Pro & contra / Yu. Granin // Voprosy filosofii. – 2005. – № 5. – S. 76-92.
3. **Derrida J.** Globalization. Peace. Cosmopolitanism / J. Derrida // Kosmopolis. – 2004. – № 2 (8). – S. 125–140.
4. **Derrida J.** Grammatology / J. Derrida; [[per. s fr. N. Avtonomova]. – M.: Ad Marginem, 2000. – 512 s.
5. **Derrida J.** Writing and difference / J. Derrida; [per. s fr. D. Kralechkina]. – M.: Akademicheskii Proekt, 2007. – 495 s.
6. **Kallinshos A.** Anti-capitalist manifesto / A. Callinshos; [per. s angl. A. Smirnova]. – M.: Praxis, 2005. – 192 s.
7. **Lem S.** Solaris / S. Lem; [per. s pols. D. Bruskin]. – M.: «AST», 2002. – 142 s.
8. **Muravskaia I. A.** Westernization of consciousness as a result of cross-cultural communication / I. A. Muravskaia // Vestnik MGLU. – 2013. – № 1. – S. 79–85.
9. **Foucault M.** Archaeology of Knowledge / M. Foucault; [per. s fr. M. B. Rakova, A. Yu. Serebriannikova; vstup. slovo A. S. Kolesnikova]. – SPb.: Its «Humanitarnaia Akademiia»; Universitetskaia kniga, 2004. – 502 s.
10. **Heidegger M.** Time and Being: Articles and Speeches / M. Heidegger; [per. s nem. V. V. Bibikhina]. – M.: Respublika, 1993. – S. 41–63.

11. **Robertson Roland.** Globalization: Social Theory and Global Culture (Theory, Culture & Society Series) / Roland Robertson // SAGE Publications. – Printed in Great Britain by The Cromwell Press Ltd, Broughton Gifford, Melksham, Wiltshire, 1992. – 310 p.

Катерина ШОВШ
директор коледжу Закарпатського
угорського інституту
імені Ференца Ракоці II

Ключові слова: людина, освіта, інформація, культура, технології.

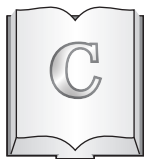
Аналізуються суперечності впровадження новітніх інформаційних технологій, їх вирішення в процесі модернізації освіти; автор наголошує, що останні десятиріччя інтенсивного розвитку інформатики, як науки та реального інструменту соціального прогресу, характеризуються створенням принципово нових засобів оброблення інформації, що сприяють реалізації перспективних педагогічних технологій, орієнтованих на інтелектуальне та професійне вдосконалення навчального процесу.

УДК 004:33:37.001.76

ОСНОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

© Шовш К., 2015

За співвідношенням параметрів доступності, гнучкості та ефективної дії на студентів найперспективнішими для використання у навчальному процесі є мультимедійні навчальні програмні засоби (ПЗ) (multi – «багато», media – «способи», «засоби»); на сьогодні в застосуванні мультимедійних ПЗ з навчальних дисциплін не реалізовано багато функціональних можливостей, що можуть бути надані сучасними засобами мультимедіа. До таких можливостей відносяться: можливості, що надаються повним рівнем інтерактивності; наявність вибору рівня деталізації навчального матеріалу; керування обсягом презентації навчального матеріалу в одному кадрі або сторінці; зручний інтуїтивно зрозумілий інтерфейс ПЗ; навчальне середовище, що сприяє активному формуванню професійних знань і творчості користувача.

Сучасна система освіти зароджувалася, вдосконалювалася у ХХ ст. в період інтенсивного розвитку агропромислового комплексу та індустріалізації країни. Посилена увага до природничих, точних наук, продуктивної праці поєднувалася зі збільшенням кількості навчальних закладів. У наступний період гігантськими кроками освоювалися нові природні ресурси, вибухали екологічні кризи, передові країни ставали на шлях інноваційного розвитку, в усіх сферах утверджувалися інформаційні технології – усе це поставило нові завдання перед освітою і наукою. Сучасний глобалізований світ став велетенським обмінним пунктом інформації. Останніми роками у світі щороку видається в середньому понад вісімсот тисяч книжок різних найменувань. У середині ХV ст. у світі налічувалося всього понад тридцять тисяч книжок. На початку 1990-х років у користуванні людства було, щонайменше, двісті п'ятдесят мільйонів комп'ютерів, до кінця 2014 р. ця цифра зросла вже до мільярдів. Це в поєднанні з мережею Інтернет створює інтелектуальну павутину, яка сукупно володіє приголомшливим потенціалом.

Одним з можливих шляхів удосконалення навчального процесу є застосування *інформаційно-телекомунікаційних технологій* (ІТКТ). Перспективним напрямом застосування ІТКТ у процесі підготовки майбутніх спеціалістів будь-якого профілю є використання мультимедійних навчальних програмних засобів (ПЗ). На ринку мультимедіа продуктів пропонуються деякі навчальні ПЗ із різних дисциплін, але й досі в освіті повною мірою не вирішена проблема забезпечення електронними засобами навчання вивчення професійно-орієнтованих дисциплін [14, с. 838].

Головною дійовою особою в роботі зі створення електронного підручника є дослідник, теоретик, практик, розробник тощо (надалі – *АВТОР*). Зазвичай роботу автора найбільш успішно виконує викладач, учитель, який має великий досвід у

читанні лекцій з предмета і для якого розроблюється *електронний навчальний матеріал* – ЕНМ. Викладач, учитель розробляє зміст навчального матеріалу, крім того, виконує роль сценариста та режисера в пошуку ефективних засобів викладання матеріалу та його сприйняття. Викладач також розробляє змістовну та методичну частини завдань для тестування рівня засвоєння вивченого матеріалу.

Роботу над змістовною частиною ЕНМ *АВТОР* починає зі створення електронної копії текстового матеріалу. За основу беруться тексти лекцій чи паперові видання автора. Набір матеріалів в електронному вигляді переважно роблять за допомогою текстового редактора Word. При підготовці текстової частини *АВТОР* розробляє методичні та технологічні засоби, що підвищують ефективність підручника у комп'ютерній версії.

З методичних міркувань навчальний матеріал розбивають на окремі частини – *модулі*. Обсяг матеріалу в модулі приблизно відповідає одній лекції. Передбачається, що студент (чи інша особа, яка навчається) вивчить матеріал модуля за 1–2 заняття. Модуль називають за темою вивчення та формулюють назви підтем. Ці назви буде використано при створенні інтерактивного сервісу ЕНМ – *Зміст*. Він дає можливість викликати для розгляду кожен тему, незалежно від інших. Модуль закінчується розділами Висновки та Контроль рівня засвоєння матеріалу. Модульний принцип побудови електронного підручника надає можливості: зручного користування підручником; управління навчанням студентів; застосування інтерактивних технологій навчання; упровадження модульно-рейтингової організації навчального процесу;

Комп'ютерні ілюстративні та допоміжні засоби безпосередньо під час створення текстового наповнення підручника *АВТОР* вибирає місця розташування ілюстративних і допоміжних засобів. Їх зміст і прив'язка до тексту полегшують розуміння й запам'ятовування навчального матеріалу. До ілюстративних засобів відносять:

малюнки (рисунок), фотографії і графічні матеріали; комп'ютерні анімації; інтерактивні демонстрації; аудіо- та відеозаписи. Допоміжні засоби в електронних підручниках: гіперпосилання; глосарій; бібліографія; спеціалізовані бази даних; пошукова система підручника; засоби контролю рівня засвоєння навчального матеріалу; допомога користувачу.

Змістове наповнення всіх цих засобів забезпечує АВТОР. Він використовує не тільки власні матеріали, але може їх добирати з інших джерел. При запозиченні матеріалів необхідно дотримуватися норм законодавства з охорони авторських прав. В одних випадках для цього достатньо вказати джерело інформації, в інших – отримати згоду автора чи видавництва. Це зауваження стосується всіх матеріалів, що розглядаються в подальшому.

Рисунки та фотографії, що можуть бути також використані як *ескізи анімацій*, АВТОР добирає як з власних публікацій, так і з інших джерел. Багато ілюстрацій високої якості можна знайти в інших підручниках, журналах та Інтернеті. На цьому етапі АВТОР також розробляє ескізи необхідних схем і графіків.

Анімації демонструють графіку у динаміці. АВТОР розробляє сценарій анімації – послідовність рухів і взаємодій об'єктів. За сценарієм програміст створює анімацію. Для «оживлення» графічних зображень використовують спеціальні комп'ютерні програми (наприклад, *Flash, Adob Captivate, 3D-Studio Max, Wolfram Mathematica*) [15, с. 86]. АВТОРУ не потрібно володіти навичками роботи з цими програмами, але необхідно мати основні уявлення про їх можливості. Наприклад, програмне середовище *Flash* добре підходить для створення двовимірних анімацій (2D), які займають порівняно невеликий інформаційний обсяг (типово, майже 30 кілобайт). Тому, якщо АВТОР намагається мінімізувати обсяг ЕНМ, він може обрати 2D-анімації для демонстрації руху у площині.

Відео- та аудіозаписи дають можливість залучити візуальну, слухову, емоційну

пам'ять для сприйняття навчального матеріалу. Для створення якісних відеофільмів необхідна спеціальна студія з відповідною апаратурою та персоналом. Зрозуміло, що АВТОР зазвичай не може розраховувати на залучення такої студії для зйомок фільмів за власними сценаріями. Тому в ЕНМ часто вставляють фрагменти готових відеофільмів. Із них також можуть бути зроблені відеокліпи, які дають можливість наочно демонструвати явища як у звичайному, так і в прискореному чи уповільненому режимі. Реальним джерелом отримання власних відеоматеріалів є зйомки на відеокамеру лекційних демонстрацій чи навіть лекцій повністю.

В електронному підручнику для вивчення деяких предметів може бути достатньою наявність аудіоінформації. Наприклад, звуковий супровід є дуже ефективним при вивченні іноземних мов.

Ілюстрації, відео- та аудіоматеріали дають можливість значно збільшити інформативність навчального матеріалу завдяки його образному представленню та збільшенню наочності. Як було зазначено, АВТОР виконує роль сценариста та режисера, який розробляє перебіг подій демонстрації, визначає її тип, місце в тексті та логіку зв'язків із розділами підручника. Робота АВТОРА поширюється й на визначення місць у тексті всіх допоміжних засобів ЕНМ.

Гіперпосилання – засіб, що дає доступ до різних інформаційних ресурсів з вибраного АВТОРОМ місця в електронному підручнику. Мета гіперпосилання – надати користувачу додаткову інформацію. Здебільшого вона має пояснювальний характер, але включення її до основного тексту є небажаним, оскільки така інформація часто займає багато місця, що може спричинити порушення послідовності у викладенні головної теми розділу. Це схоже на застосування посилань у друкованих енциклопедіях. Місце посилання в тексті позначають зірочкою, а її зміст, звичайно дуже стислий, друкують маленькими літерами в нижній частині аркуша. На відміну від цього гіперпосилання в електронному підручнику ма-

ють значно більші можливості, які надаються комп'ютерними технологіями. Обсяг і тип інформаційного матеріалу гіперпосилання (текст, аудіо, відео тощо) практично не мають обмежень. Позначка гіперпосилання в електронному тексті може мати інтуїтивно зрозумілий вигляд. Наприклад, це може бути піктограма, з вигляду якої стає зрозумілим тип інформаційного матеріалу гіперпосилання. Можливо виділення фрагментів тексту, наприклад, підкресленням шрифтом синього кольору. При натисканні лівої клавіші «мишки» на такі позначки відбувається перехід до матеріалу гіперпосилання. Матеріали невеликого обсягу (скажімо, тлумачення слова) зазвичай надають у вікнах, що спливають. Ілюстрації або великі фрагменти тексту можуть виводитися на весь екран.

Останні десятиріччя інтенсивного розвитку інформатики, як науки та реального інструменту соціального прогресу, характеризуються створенням принципово нових засобів оброблення інформації, що сприяють реалізації перспективних педагогічних технологій, орієнтованих на інтелектуальне та професійне вдосконалення навчального процесу. За співвідношенням параметрів доступності, гнучкості та ефективної дії на студентів найперспективнішими для використання у навчальному процесі є мультимедійні навчальні програмні засоби (ПЗ) (*multi* – «багато», *media* – «способи», «засоби»), тобто ПЗ інтегрованого представлення аудіо- і відеоінформації. До таких засобів належать мультимедійні електронні підручники, мультимедійні навчальні курси, комп'ютерні тренажери тощо. Такі засоби дедалі набувають широкого розповсюдження в різних ВНЗ, не є винятком й економічні ВНЗ.

Нині створено багато мультимедійних навчальних ПЗ з економічних дисциплін, проте не можна стверджувати, що всі запропоновані мультимедійні навчальні ПЗ мають високу дидактичну ефективність. **Метою статті** є виклад результатів дослідження мультимедійних засобів навчання з економічних дисциплін, що пропонують-

ся на ринку навчальних мультимедіа продуктів. Оскільки самостійна навчальна діяльність студентів економічного профілю в опануванні професійними знаннями є провідною, то й дослідження мультимедійних навчальних ПЗ з економічних дисциплін ґрунтувалося на критеріях відбору ПЗ для застосування їх у процесі формування *піднавальної самостійності студентів* ВНЗ.

Отже, мультимедійні навчальні ПЗ з навчальних дисциплін досліджувалися за показниками: форма надання навчальної інформації; структуризація навчального матеріалу; наявність декількох рівнів складності навчального матеріалу; наявність та функціональні можливості ілюстративного матеріалу; наявність функціональних можливостей ПЗ, зумовлених рівнем інтерактивності, можливістю вибору освітніх траєкторій, інтерактивною комп'ютерною графікою (ІКГ), автоматизацією контролю засвоєння навчального матеріалу; зручність призначеного для користувача інтерфейсу ПЗ.

У дослідженні мультимедійних засобів навчання розглядалися такі ПЗ: електронні підручники: «Основи економіки» [8], «Мікроекономіка» [7]; комп'ютерний навчальний посібник з курсу «Вступ до макроекономіки» [1]; «50 лекцій з мікроекономіки» [10]; мультимедійні навчальні курси: «Відкриті курси бізнесу та економіки» [9], електронний курс сервера дистанційного навчання «Економічна теорія» [4], мультимедіакурс «1С: Школа. Економіка і право, 9–11 кл.» [11], «Інтерактивний курс. 1С: Торгівля і склад 7.7» [5], «Корпоративне фінансування і вартість капіталу» [6]; Інтегрований електронний комплекс «Економіка» (виданий під грифом Міністерства освіти та науки України) [2]; електронний довідник «Економіка» [3]; навчальні ПЗ: серії «Майстер-самовчитель» (виробник – Alex Soft), навчальні курси серії «1С: Світ комп'ютера TeachPro» (виробник – ТОВ «Мультимедіа технології і Дистанційне навчання») та ін.

Для викладання економічних дисциплін найпоширенішим видом мультимедійних ПЗ є комп'ютерні мультимедійні підруч-

ники та посібники. Зазвичай, комп'ютерні мультимедійні підручники є вступним курсом з основ економіки, у яких вивчаються основні поняття мікро- і макроекономіки, економічного й фінансового аналізу, бухгалтерського обліку, проте не розглядаються питання, пов'язані зі специфікою та законодавчою базою України.

Переважаю більшість комп'ютерних мультимедійних підручників та посібників можна класифікувати як електронну копію паперових підручників (посібників). Структура таких ПЗ ідентична структурі друкованих видань. Приміром, електронний довідник «Економіка» [3] є електронною копією друкованого посібника. Теоретичний матеріал комп'ютерних підручників і посібників також розділено на розділи, глави, пункти. Наприкінці викладу глав, зазвичай, містяться контрольні питання. Зміст підручників і посібників побудовано з використанням гіпертекстової технології, що дозволяє виконувати переходи до розділів і глав. Теоретичний матеріал глави розміщено на одній сторінці, для його перегляду використовують смуги прокрутки. Наприклад, в електронному підручнику [8] матеріал структурований за схемою «глава – параграфи – підрозділи». Підручник містить 8 глав, кожна з яких розбита на 3–11 параграфів. Кожний параграф містить перелік основних понять з їх визначеннями; основні поняття параграфа є назвами його розділів. Наприкінці кожного параграфа вміщено контрольні питання. Окрім основного, параграф містить додатковий матеріал, змістом якого є історичні відомості про розвиток у минулому господарств різних країн як ілюстрація описаних у параграфі економічних закономірностей. Навігація в підручнику здійснюється за допомогою гіпертекстового змісту. Аналогічну структуру має електронний курс лекцій. Наприклад, курс «50 лекцій з мікроекономіки» [10] містить 50 лекцій, де кожна складається з постановки проблеми, теоретичного матеріалу та задач для самостійного розв'язання. Навігацію за матеріалом забезпечує гіпертекстовий зміст.

Основною формою подання інформації в досліджуваних [1; 7; 8; 10] та інших мультимедійних підручниках і посібниках є текст, що може містити графічні ілюстрації у вигляді тематичних малюнків, графіків, схем. Рівень інтерактивності наявних комп'ютерних мультимедійних підручників і посібників є простим. Простий (пасивний) рівень визначає мінімум дій користувача і, відповідно, незначні функціональні можливості інтерактиву. Студенти можуть використовувати гіпертекстовий зміст для переходу до необхідного розділу, глави або теми та за допомогою смуг прокрутки переглядати навчальний матеріал.

Робота з електронним мультимедійним підручником або посібником принципово нічим не відрізняється від роботи зі звичайним підручником чи посібником. Користувач не має змоги керувати обсягом подання навчального матеріалу, тобто відобразити на екрані комп'ютера тільки ту частину матеріалу, яка йому потрібна, або обрати бажаний рівень деталізації матеріалу. Пізнавальна діяльність студента у процесі роботи з зазначеними електронними мультимедійними підручниками та посібниками є пасивною. Є ще один істотний недолік, відсутній у друкованих підручниках, – це складність сприйняття значних обсягів тексту з екрана монітора. Сприйняття тексту з екрана монітора набагато важче для користувача, ніж сприйняття цього ж тексту з друкованого носія. Звідси очевидна неефективність організації електронних мультимедійних підручників, яка ґрунтується на відтворенні друкованих аналогів. Це призводить до низької педагогічної доцільності використання в навчанні розглянутих мультимедійних засобів з економічних дисциплін.

Комп'ютерні мультимедійні навчальні курси та інтерактивні практикуми з економічних дисциплін мають більш різноманітні засоби подання навчального матеріалу, ніж комп'ютерні мультимедійні підручники. До таких засобів навчання можна віднести, наприклад, «Відкриті курси бізнесу та економіки» [9], електронний курс сервера

дистанційного навчання «Економічна теорія» [4], мультимедіакурси на CD [6; 11].

Виклад теоретичного матеріалу ілюструється як графікою, так і відеофрагментами. Наприклад, у мультимедіакурсі «1С: Школа. Економіки і право» [11] міститься майже 30 відеосюжетів, 20 анімованих слайдшоу та значна кількість малюнків, графіків, схем, що ілюструють економічні поняття й закономірності. Курс [9] містить ілюстрації у вигляді ІКГ. Кожна ілюстрація складається з текстового опису економічних процесів та інтерактивного графіка, який ілюструє закономірності взаємозв'язків цих процесів. Користувач може встановлювати різні параметри та спостерігати, як за цих умов змінюватимуться інші показники. У комп'ютерному мультимедійному навчальному курсі «Корпоративне фінансування і вартість капіталу» [6] використано відеолекції, у яких надано матеріал у текстовому вигляді, аудіозапису та малюнках.

Звичайно, до мультимедійних навчальних курсів та комплексів, окрім блоку з теоретичною частиною курсу, входять методичний блок, блок практичних і контрольних завдань, інтерактивні навчальні ігри, блок законодавчої бази даних, автоматизована система пошуку тощо. Інтерактивність навчальних курсів і комплексів, зазвичай, відповідає повному рівню інтерактивності. Повний рівень інтерактивності характеризується різноманітністю реакцій студента на численні навчальні запити й розширенням спектра способів взаємодії, як, наприклад, у навчальних ПЗ [2; 6; 9; 4; 11], де, крім гіпертексту, використовуються система автоматизованого пошуку, когнітивна ІКГ та електронні тести. Так, наприклад, інтегрований електронний комплекс «Економіка» [2] має досить потужну систему автоматизованої підтримки навчального процесу: це наявність режиму зворотного зв'язку, поточного контролю навчальних досягнень учнів з автоматизованою функцією формування журналу та звітності, універсального конструктора, який дозволяє створювати нові автоматизовані заняття та атестації (іспити) чи вносити зміни й

доповнення до наявних; можливості оновлювати через Інтернет форми, елементи навчання та контролю навчальних досягнень, доповнювати наявні матеріали, створювати нові довідники тощо.

Зазначених недоліків позбавлений інтегрований електронний комплекс «Економіка» [2]. Інтерфейс цього ПЗ є зручним та інтуїтивно зрозумілим. Є можливість гнучкої індивідуалізації й диференціації навчального процесу через можливість формування викладачем змісту навчальних занять як для групового, так і для індивідуального використання. Під час роботи з навчальним матеріалом комплексу «Економіка» користувачі мають змогу обрати режим і форму надання лекційного матеріалу. Приміром, лекційний матеріал може подаватись у двох режимах. У режимі автоматичного перегляду лекції подається тільки основна частина навчального матеріалу. Перегляд лекції в інтерактивному режимі надає більш детальну інформацію з теми за рахунок можливості самостійного виклику появи додаткових (пояснювальних) елементів лекції.

Інтегрований електронний комплекс «Економіка» також має досить ефективну систему моніторингу процесу навчання та контролю успішності навчання. Контрольні завдання диференційовані за рівнем складності; для їх надання використовуються різні форми. За результатом виконання завдань користувач може отримати аналіз відповіді та інформаційну допомогу.

Проте недоліками інтегрованого електронного комплексу «Економіка, 10 клас» є дуже жорсткі умови експлуатації (для роботи з ПЗ потрібна обов'язкова наявність CD приводу та ліцензійного диску з ПЗ), відсутність засобів набуття практичних знань та вмінь, відсутність реалізації міжпредметних зв'язків (наприклад, з дисципліною «Інформатика і КТ»). Так, за допомогою інтегрованого електронного комплексу можна ознайомитися з теоретичним навчальним матеріалом з основ економіки та проконтролювати набуті знання. Однак відсутні засоби набуття досвіду творчої

навчальної діяльності та вирішення економічних задач за допомогою об'єктно орієнтованих ПЗ (наприклад, ПЗ, що входять до пакета Microsoft Office). З практичного досвіду викладання можна зазначити, що коли навчальна діяльність триває за умов постійного жорсткого контролю та оцінювання кожного кроку студента, то метою такої діяльності може стати не творчий пошук і набуття знань та досвіду, а виконання завдань за певними правилами та одержання певної суми балів.

У навчальних курсах серії «1С: Світ комп'ютера TeachPro», «Інтерактивний курс. 1С: Торгівля і склад 7.7» [5] розглядаються, зокрема, вирішення економічних задач засобами стандартних ПЗ і прийоми роботи зі спеціалізованими професійно-орієнтованими ПЗ. Навчальний курс «Інтерактивний курс. 1С: Торгівля і склад 7.7» [5] містить серію мультимедіауроків, де розглядаються прийоми роботи із ПЗ 1С: Торгівля і склад 7.7. Рівень інтерактивності більшості подібних навчальних курсів є повним двобічним. Повний двобічний рівень інтерактивності означає, що аналізувати діяльність користувача можна не тільки особисто, а й за допомогою ПЕОМ. Так, у процесі роботи з навчальним курсом «Інтерактивний курс. 1С: Торгівля і склад 7.7» користувач має змогу вибору теми та виконує дії під керівництвом ПЗ. Недоліками зазначених, а також багатьох інших курсів, що значно обмежують можливість їх застосування в навчальному процесі підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, є відсутність можливості вибору рівня деталізації навчального матеріалу, організація навчального середовища, несприятливого для творчої навчальної діяльності студентів, відсутність засобів набуття вмінь та навичок виконання професійно орієнтованих завдань за допомогою ПЗ, що розглядаються в навчальних курсах. Так, навчальне середовище курсів «1С: Світ комп'ютера TeachPro», «Інтерактивний курс. 1С: Торгівля і склад 7.7» та ін. є емуляцією ПЗ, що вивчаються. У таких середовищах, на відміну від реального ПЗ, завдання можна ви-

конати тільки одним запропонованим способом, що значно звужує знання про альтернативи певних дій та обмежує набуття вмінь та навичок роботи з ПЗ. У такому середовищі за умов чіткого інструктування кожного кроку виконання завдання користувач не має змоги творчо підійти до виконання завдання.

Організація подання навчального матеріалу курсу [5] відбувається в активної формі. Під час прослуховування уроку користувач сприймає аудіозапис пояснення матеріалу та виконує запропоновані дії з програмним середовищем курсу, що є емуляцією ПЗ 1С: Торгівля і склад 7.7. Однак надання інформаційної допомоги є «нав'язливим» і змушує виконувати навчальні дії машинально. Також у навчальному курсі відсутні засоби для набуття практичних навичок і вмінь роботи з зазначеним ПЗ та система контролю одержаних знань, вмінь і навичок. Тобто навчальний курс [5] можна використовувати тільки для ознайомлення з ПЗ 1С: Торгівля і склад 7.7 або як довідку за цим ПЗ.

У цілому в розглянутих мультимедійних ПЗ з навчальних дисциплін не реалізовано багато функціональних можливостей, що можуть бути надані сучасними засобами мультимедіа. До таких можливостей відносяться: можливості, що надаються повним рівнем інтерактивності; наявність вибору рівня деталізації навчального матеріалу; керування обсягом презентації навчального матеріалу в одному кадрі або сторінці; зручний інтуїтивно зрозумілий інтерфейс ПЗ; наявність навчального середовища, що сприяє активному формуванню професійних знань і творчості користувача.

Ще наприкінці ХХ ст. розвинені країни світу поставили собі за мету прискорити перехід від постіндустріального до нового етапу розвитку людства – *інформаційного суспільства*, основними ресурсами якого є знання та інформація.

Уже тепер *інформаційні та комунікаційні технології* (ІКТ) становлять вагому частку світового виробництва, що веде до глобального перерозподілу як ринку пра-

ці, так і ринку освітніх послуг. Крім того, розбудова єдиного європейського освітнього простору в межах Болонського процесу істотно підвищує роль ІКТ в освіті, що зумовлено сучасною світовою тенденцією до створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дозволяють, з одного боку, розвивати систему нагромадження і поширення наукових знань, а з іншого – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення.

Одне з головних завдань освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства – навчити учнів і студентів використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у прискоренні підготовки викладачів та фахівців у сфері ІКТ, в оснащенні закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою, педагогічними програмними засобами, електронними підручниками тощо. Від вирішення цього завдання визначальною мірою залежатиме розвиток країни. Тому вкрай важливим і своєчасним є необхідність створення інформаційних ресурсів українського науково-освітнього середовища, яке потребує розбудови інфраструктури національної науково-освітньої телекомунікаційної мережі. Розбудова інфраструктури мережі дасть можливість під'єднати до неї всі університети та академічні наукові установи, що поглибить інформаційний обмін та інтеграцію між ними. Основним завданням цієї мережі має стати є високодинамічний пошук та поширення інформації

науково-освітнього характеру – організація доступу до світових електронних бібліотек, проведення відеолекцій та відеоконференцій, забезпечення навчального процесу дистанційної освіти та надання можливостей для пілотної апробації нових телекомунікаційних технологій і підготовки кадрів для впровадження цих технологій у виробництво та бізнес [17].

Значним чинником виведення нашої освіти на якісно новий рівень і покращення підготовки висококваліфікованих спеціалістів є не тільки комп'ютеризація навчального процесу, а й упровадження інтернет-технологій, створення корпоративних мереж і віртуальних лабораторій, які дозволяють у реальному часі виконувати експериментальні дослідження в процесі аудиторних занять.

Ця стратегія має бути спрямованою на *інтеграцію інформаційних ресурсів освіти, науки*, а також інших галузей суспільної діяльності [16, с. 203]. Результатом реалізації програми стане підвищення якості, доступності та конкурентоспроможності національної освіти і науки на світовому ринку праці й освітніх послуг; створення нових методів та надання нових можливостей для наукового пошуку і технологічного розвитку; підвищення ефективності наукових досліджень, створення умов для ефективного міжнародного наукового співробітництва; забезпечення доступу громадян до науково-освітніх ресурсів і створення умов для безперервного навчання протягом усього життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введение в макроэкономику [Электронный ресурс] : компьютерное учебное пособие / Лаборатория учебных программных средств. – Режим доступа : http://www.hse.ru/science/lab_ups/win/index.htm
2. Економіка: Педагогічний програмний засіб, Інтегрований електронний комплекс [Електронний ресурс]: виробник Науково-видавниче підприємство «АВТ лтд.», версія 1.0.1.2. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): цв.; 12 см. – Систем. вимоги: Windows 98/2000/NT/Me/XP
3. Економіка. Мировая экономика [Электронный ресурс]: виробник ТОВ «Русобіт-М Україна», 2005. –

REFERENCES

1. Introduction to Macroeconomics [electronic resource]: computer tutorial / laboratoriiia uchebnykh programmnykh sredstv. – Access: http://www.hse.ru/science/lab_ups/win/index.htm
2. Economy: teaching software tool, integrated electronic complex [electronic resource]: vyrobnyk Naukovo-vyrobnyche pidpryyemstvo "AVT Co. Ltd.", Versiia 1.0.1.2. – 1 elektron. opt. disk (CD-ROM): col.; 12 cm. – System. Vymohy: Windows 98/2000 / NT / Me / XP .
3. Economics. The world economy [electronic resource]: vyrobnyk TOV «Rusobit-M Ukraina», 2005. – 1 Elektron. opt. disk (CD-ROM): col. ; 12 cm. – System. vymohy: Windows 2000sp4 / XPsp1 .

1 электрон. опт. диск (CD-ROM): цв.; 12 см. – Систем. вимоги: Windows 2000sp4/XPsp1

4. Экономическая теория [Электронный ресурс] : электронный курс сервера дистанционного обучения. – Режим доступа : <http://de.uapa.ru/>

5. Интерактивный курс. 1С:Торговля и склад 7.7 [Электронный ресурс]: производитель «Новая школа», 2005. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM): цв.; 12 см. – Систем. требования: Windows 98/ME/2000/XP.

6. Корпоративное финансирование и стоимость капитала [Электронный ресурс]: производитель «Кордис & Медиа», «Мультитрейд», 2005. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM): цв.; 12 см. – Систем. требования: Windows 95/98/ME/NT/XP.

7. Микроэкономика [Электронный ресурс] : электронный учебник / Л. С. Тарасевич, П. И. Гребенников, А. И. Леусский. – СПб. : ГУЭФ, 2004. – Режим доступа : <http://www.finec.ru/rus/parts/microeconomics/>

8. Основы экономики [Электронный ресурс] : электронная версия учебника М. А. Сторчевого. – Режим доступа : <http://be.economicus.ru/index.php>

9. Открытые Курсы Бизнеса и Экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.college.ru/economics/index.html>

10. 50 лекций по микроэкономике [Электронный ресурс] / Проект Института «Экономическая школа». – Режим доступа : <http://50.economicus.ru/index.php>

11. Школа. Экономика и право. 9–11 кл. [Электронный ресурс]: производитель ЗАО «1С», совместно с ООО Изд-во «Вита-Пресс» и ООО «Дрофа», 2005. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM): цв.; 12 см. – Систем. требования: Windows 95/98/ME/2000/XP.

4. Economic theory [electronic resource]: an electronic distance learning course server. – Access: <http://de.uapa.ru/>

5. Interactive course. 1S: Trade and Warehouse 7.7 [electronic resource]: proizvoditel «Novaia shkola », 2005. – 1 elektron. opt. disk (CD-ROM): col .; 12 cm. – System. Trebovaniia Windows 98 / ME / 2000 / XP

6. Corporate finance and the cost of capital [electronic resource]: Proizvoditel 'Cordis & Media», «Multitreyd», 2005. – 1 elektron. opt. disk (CD-ROM): col .; 12 cm. – System. Trebovaniia: Windows 95/98 / ME / NT / XP.

7. Microeconomics [electronic resource]: an electronic textbook / L.S. Tarasevich, P.I. Grebennikov A.I. Leusskii. – SPb. : GUEF, 2004. – Access: <http://www.finec.ru/rus/parts/microeconomics/>

8. Basic economics [electronic resource]: the electronic version of the textbook M.A. Storchevoi. – Access: <http://be.economicus.ru/index.php>

9. Open Courses Business and Economics [electronic resource]. – Access: <http://www.college.ru/economics/index.html>

10. 50 lectures in microeconomics [electronic resource] / Institute Project «School of Economics». – Access: <http://50.economicus.ru/index.php>

11. School. Economics and Law. 9-11 forms. [Electronic resource]: proizvoditel ZAO «1S» sovместno s izd-vo «Vita-Press» i ООО «Drofa», 2005. – 1 elektron. opt. disk (CD-ROM): col .; 12 cm. – System. Trebovaniia: Windows 95/98 / ME / 2000 / XP.

12. E-Content: Technologies and Perspectives for the European Market [Eds. : Bruck P. A., Buchholz A., Karssen Z., Zerfass A.] . – Berlin : Springer-Verlag, 2010. – P. 79–96.

13. European Commission. Realising the European Union's Potential: consolidating and extending the Lisbon Strategy, Contribution to the Spring European Council, Stockholm 23–24 March, 2013 [Electronic resource]. – Access mode : http://europa.eu.int/comm/stockholm_council.

14. **Mayer R. E.** Three facets of visual and verbal learners: Cognitive ability, cognitive style, and learning preference / R. E. Mayer & L. J. Massa // Journal of Educational Psychology. – 2013. – № 95. – P. 833–846.

15. **Paivio A.** A Dual Coding Approach / A. Paivio. – New York : Oxford University Press, 2010. – 336 p.

16. **Rikowski G.** The Battle in Seattle: Its significance for education / G. Rikowski. – London : Tufnell Press, 2012. – 370 p.

17. **Warwick D.** The Future Business of Universities, Speech to the Association of Business Schools, 23 April, 2009 [Electronic resource] / D. Warwick. – Access mode : www.universitiesuk.ac.uk/services.

Марія НЕСТЕРОВА

кандидат філософських наук, докторантка
філософського факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Ключові слова: вища освіта, інформаційно-комунікативні технології, когнітивістика, когнітивні технології.

У статті розглядаються перспективи та виклики когнітивістики на прикладі застосування інформаційно-комунікативних технологій у системі вищої освіти. Показано, що їх застосування підвищує відповідність системи вищої освіти актуальним запитам і викликам сучасного суспільства, але воно має певні обмеження та ризики. Зміна когнітивного середовища людини потребує свого осмислення та зваженого ставлення до впровадження ІКТ.

УДК 004:378

**КОГНІТИВІСТИКА
В СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАТИВНИЙ
КОНТЕКСТ**

© Нестерова М., 2015

остановка проблеми. Відповідність системи вищої освіти викликам сучасного нестабільного суспільства є однією з найважливіших проблем в освітній галузі. Сучасне суспільство характеризується як суспільство знань, інформаційне, або інформаціональне суспільство (М. Кастельс), отже, процеси інформатизації посідають у ньому важливе місце. Тому для відповідності освіти складним викликам сьогодення інформаційно-комунікативні технології повинні активно застосовуватися в системі підготовки майбутніх спеціалістів, переважно в системі вищої освіти.

Ступінь розробки проблеми. Дослідження напрямів розвитку інформатизації освіти, зокрема, застосування комп'ютерних технологій здійснюється вже досить давно. Але інформаційно-комунікативні технології – це більш складна множина, і в останні роки помітно зростає кількість досліджень використання цих технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як В. Биков, О. Бондаренко, Я. Булахова, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Пін-

чук, О. Шестопад та ін. [2]. Це зрозуміло, адже саме внаслідок розвитку інформаційних, комп'ютерних технологій відбулися інноваційні зміни в усій галузі освіти, а не тільки в технологіях та методах навчання. Важливу роль у цьому процесі відіграють як комп'ютерні технології, так й інші ІКТ: телефонні засоби зв'язку, телебачення, космічні комунікації, які застосовуються як в управлінні власне процесом навчання, так і в системі додаткового навчання. Поява ІКТ викликана глобальною технологізацією: інтеграцією сучасних телекомунікаційних мереж з інформаційними технологіями. «Вони стали основою для створення небаченої інфосфери, оскільки об'єднання комп'ютерних систем і глобальних телекомунікаційних мереж зробило можливим створення і розвиток планетарної інфраструктури, що зв'яже нині все людство» [2]. Це є підґрунтям та напрямом розвитку інформаційного суспільства, суспільства знань. Поява Інтернету (а Нейронет – його подальший розвиток) якісно трансформувала всю систему когнітивної діяльності людства: доступ до пізнання, процесів пізнання, обміну та збереження результатів пізнання.

Інтернет став прикладом, як зазначає І. Ставицька, успішної реалізації ІКТ. Адже він розуміється як глобальна комп'ютерна мережа з її практично необмеженими можливостями збирання, збереження та передачі інформації [2]. Але, крім того, Інтернет став потужним стимулом розвитку ІКТ, зокрема, в освітній галузі. Він став фактично не тільки результатом, а й умовою якісної трансформації системи освіти. Це, по-перше, онлайн освіта, дистанційна освіта – e-learning. Уже зараз багато дослідників прогнозують трансформаційні зміни в самих підходах до освіти та навчання, ролі університетів і шкіл. Це роботи М. Каку, І. Ласло, Г. Смола та багатьох інших. У західній традиції ці дослідження ще більш ранні та масові, ніж в Україні, що пояснюється більш високим рівнем розвитку та впровадження самих технологій.

Активний розвиток інформаційно-комунікативних технологій потребує осмислення їх сильних та слабких сторін, отже, свідомого їх застосування. Уже тепер можна передбачити як позитивні, так і негативні наслідки їх активного розповсюдження та застосування, зокрема, у системі вищої освіти.

Виклад осонового матеріалу. Існуюча соціальна реальність за допомогою інформаційно-комунікативних технологій значно розширилась – це певною мірою як технологічний прорив людства в повітря, а потім у космос. І, звичайно, це неминуче відображається на освітніх процесах, на всій системі освіти. Це відображає потребу системи освіти в осмисленні нових реалій, в обміні успішним досвідом щодо не тільки адаптації, а й енактивації до цього нового складного світу, який щомиті змінюється. Проблеми вищої освіти в цьому ще більш проявлені, тому що молодь одразу «виходить» до цього світу і вона повинна бути не просто адаптована, а одразу проактивна. Сучасна вища освіта повинна враховувати динамізм не тільки самого соціального середовища, а й динамізм соціальної поведінки молоді, зміну її когнітивних патернів. Тому система освіти мусить враховувати ці аспекти і відповідно трансформуватись.

Так, наприклад, у Канаді в 2008 р. під час онлайн-курсу університету Манітоби відбулася значна для всієї освітньої сфери подія: відкрилися перші масові відкриті онлайн курси (МООС, Massive Open Online Courses) – безкоштовні навчальні курси, викладені для загального доступу в Інтернет. У процесі створення та реалізації МООС беруть участь найкращі університети світу: Стенфорд, Гарвард, Массачусетський технологічний інститут, Берклі, Браун, Колумбійський університет, Лондонський університет, Федеральна політехнічна школа Лозанни, Единбурзький університет, Оксфорд, Кембридж і багато інших. Ініціативи дистанційної освіти підтримуються великими корпораціями та благодійними організаціями (Google, Microsoft, Фондом Білла й Мелінди Гейтс та ін.).

Слід зазначити, що в Україні також відкрилася подібна платформа (звичайно, ще не такого масштабу). Це платформа «Prometheus» (<http://prometheus.org.ua>) – громадський проект масових відкритих онлайн-курсів (МВОК). У співпраці з викладачами кращих ВНЗ України там створюються і розміщуються МВОК на власній онлайн-платформі. Проект надає безкоштовну можливість університетам, організаціям і провідним компаніям публікувати та розповсюджувати курси на цій платформі. Можна вважати важливим кроком до революції в освіті (яку ставить собі за мету цей проект), що відкрито безкоштовний онлайн-доступ до найкращих навчальних курсів університетського рівня всім охочим в Україні. Сертифікат цієї програми, можливо, ще не такий популярний, але я персонально перевідчилася в достатньому кваліфікаційному рівні деяких курсів проекту.

Ця інформація щодо змін у системі освіти стає все більш відкритою для освітян. Так, на одному з найбільших освітніх порталів www.osvita.ua, окрім інформації щодо різних можливостей залучитися до класичних навчальних програм, розглядаються питання залучення й соціальних медіа до освітнього процесу, можливостей підвищення кваліфікації викладачів на відомих онлайн-курсах Coursera, провідного провайдера МООС, та інших можливостей ІКТ.

У рамках роботи європейської грантової програми «Горизонт 2020» виокремлено цілий напрям інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), який дуже важливий у системі пріоритетів цієї донорської програми. Майже ніяка соціальна програма не оминає застосування ІКТ, особливо у сфері навчання та освіти – «ICT in Human Teaching and Learning». У поточній роботі програми «Горизонт 2020» цей напрям називається «Technologies for better human learning and teaching» («Технології для кращого вчення та навчання людей»).

Для представників української системи вищої освіти є можливість брати участь у цих програмах допомоги, увійти до дослід-

ницьких консорціумів. Крім того, представники українських організацій можуть отримати підтримку від кластера проектів EESA2HORIZON та EAST-HORIZON у підготовчих заходах щодо подальшої участі в грантових програмах. Так, наприклад, можна отримати допомогу для участі в ICT event 2015, щоб мати можливість представлення власних проектних ідей, налагодження особистих контактів з потенційними партнерами, більш детального ознайомлення з тематикою конкурсів і навчання та консультації щодо підготовки проектів. Україна може брати участь у проектах EESA2HORIZON та EAST-HORIZON (<http://eeca-ict.eu>), оскільки вони є дієвою підтримкою міжнародного співробітництва у сфері ІКТ, що спрямовані на країни Східної Європи та Середньої Азії.

Для системи вищої освіти України важливо, що можлива підтримка співпраці з європейськими технологічними платформами через формування спільних ІКТ-спільнот (ICT Community – <http://eeca-ict.eu/collaboration-space>), адже це було б досить перспективним для освітньої галузі.

Позитивні наслідки інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікативних технологій достатньо відомі – це збільшення можливостей для динамічного, рівноправного навчання, можливості гнучко розвивати необхідні компетенції, яких потребує суспільство. Негативні наслідки виявляються та досліджуються не так інтенсивно, але певні результати є і в цьому напрямі. Останнім часом спостерігається погіршення когнітивних навичок (особливо серед молоді) унаслідок зловживання мережевим, віртуальним світом (С. Грінфілд). Продовжуються дослідження занурення молоді в світ комп'ютерних ігор, що, як уже доведено, має механізм виникнення певного типу залежності. Механізми впливу ігор на мозок такі, що залежність виникає дуже легко і швидко. У ході гри нейрони викидають дофамін, тому одночасно відчувається і сильна насолода, і почуття контролю над ситуацією. А віртуальні соціальні мережі, що виникають в ігрових

світах, – ще одне джерело додаткової насолоди, як визнають геймери [2, с. 104].

Когнітивістика як синтез складного міждисциплінарного конгломерату когнітивної науки та когнітивних технологій і практик може значно допомогти реалізації цього завдання. Урахування принципів роботи когнітивної системи людини, суті когнітивних процесів може допомогти як у традиційних формах навчання, так і при застосуванні ІКТ. Фактично ІКТ теж можна віднести до когнітивістики, тому що питання взаємодії штучного інтелекту, віртуалістики, теорії інформації та процесів пізнання також відносяться до міждисциплінарної сфери інтересів когнітивної науки.

Розглянемо з погляду когнітивістики один з найважливіших когнітивних механізмів, який також є базовим еволюційним механізмом передачі знань, навчання та становлення не тільки людини, а й багатьох інших живих істот. Цим когнітивним механізмом є гра. Саме в процесі гри, як свідчить еволюційна епістемологія, людина вчиться та розвивається. Крім того, гра – це один з найбільш емоційно наповнених, захоплюючих процесів не тільки для дітей та молоді, а й для дорослих. Цю специфіку нашої когнітивної системи успішно врахували в «економіці вражень», «економіці розваг». Існуючий тренд розвитку соціальної реальності відображається і в цій сфері «віртуальним зсувом»: усе більше ігор переноситься у віртуальну реальність і в простір соціальних мереж. Розвиток технологій значно прискорює цей процес – уже зараз існують геймерські пристрої, які поєднують реальну тілесність гравця з віртуальним «аватаром». Шоломи для сенсорних відчуттів іншої реальності вдосконалюються дуже швидко разом із різними пристроями, які посилюють наші когнітивні можливості (наприклад, бачити або чути у властивому людині діапазоні). Але навіть без цих пристроїв віртуальна гра захоплює все більшу кількість людей. За оцінками Асоціації інтерактивних комп'ютерних програм, вже у 2006 р. в них грали приблизно 146 мільйо-

нів людей, що становить 60 відсотків населення США [1, с. 102].

Гейміфікація останнім часом інтенсивно поширюється в системі освіти. Не тільки як спрощення та/або мотивування до процесів навчання. Важливий аспект застосування певної категорії ігор (зокрема і в системі освіти) знаходиться у фокусі інтересів Товариства серйозних ігор – Serious Games Society (www.seriousgamessociety.org). У грудні цього року Serious Games Society проводить міжнародну конференцію The Games and Learning Alliance conference (GALA 2015), яка присвячена науковим і прикладним розробкам у сфері «серйозних» ігор (serious games). Вони розглядаються як корисний та ефективний інструмент для кращого навчання, вивчення, тренування та оцінювання в системі освіти.

Не тільки у сфері «серйозних» ігор приділяється увага супутнім процесам, зокрема процесу оцінювання. Так, уже існують методики моніторингу концентрації уваги, які можуть застосовуватись у системі освіти як один з елементів оцінювання. А сучасні когнітивні технології не тільки дозволяють упроваджувати програми ментального тренування, а й відстежувати ефективність їх виконання. Звичайно, подібні технології можуть бути використані і в освіті – наприклад, моніторинг концентрації уваги аудиторії, окремих слухачів тощо.

Це знов повертає нас до сфери когнітивістики – необхідності враховувати специфіку когнітивних процесів людини. Важливими питаннями для застосування ІКТ у системі освіти будуть такі: як це поєднано із нейрофізіологічними процесами, як це поєднано з функціональною структурою мозку, як можна уникнути негативних впливів на загальну когнітивну ефективність. У цьому напрямі дуже важливою стає галузь нейронаук, зокрема, нейропедагогіки, яка прогнозовано вчинить суттєвий вплив на розвиток ІКТ у системі освіти, та й усій системі освіти взагалі.

Але не тільки нейронауки важливі для успішного розвитку ІКТ у системі освіти. Потрібне філософсько-методологічне усві-

домлення тих запитів, фактично викликів, які виникають унаслідок цього розвитку. Можна тільки окреслити ці виклики в межах даної статті: нове розуміння когнітивної системи людини – це, справді, нове розуміння тілесності, нове розуміння свідомості. Ці найстаріші (а зараз, може, найактуальніші) питання філософської проблематики потребують осмислення своїх проєкцій в освітній сфері.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на вражаючі результати розвитку інформаційно-комунікативних технологій, потрібне їх свідоме застосування. Вони повинні розроблятися та імплементуватись з урахуванням принципів роботи мозку, специфіки когнітивних процесів, розвитку сучасних когнітивних технологій. Так, наприклад, прогнозоване масове поширення нейроінтерфейсів і препаратів психофармацевтики може істотно вплинути на освітні процеси, отже, і на процеси, пов'язані із залученням інформаційно-комунікативних технологій. Зміна когнітивного середовища людини, що викликана інноваційними

змiнами технологiчного характеру в соціальній реальності, також потребує свого осмислення та зваженого ставлення до впровадження ІКТ. Нове розуміння проблеми «тіло-свідомість», необхідність холістичного системного підходу до когнітивної системи людини – усе це виклики для сучасної системи вищої освіти. Вочевидь, актуальним є становлення та розвиток нейроетики – на кшталт біоетики, яка виникла в ході подібного інтенсивного розвитку біотехнологій. Адже питання когнітивного «покращення» – cognitive enhancement (яке також можна назвати стратегічною метою системи вищої освіти) – є дуже складним і важливим для всього людства. Це питання є поєднаним з іншими важливими питаннями: рівності та справедливості, індивідуальності та колективізму, життя та безсмертя, а не тільки успішності особистості в реальному соціумі. Вища освіта в Україні потребує не тільки технологічних, а й філософсько-методологічних інновацій як для свого успішного розвитку, так і для успішного розвитку нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Смолл Г.** Мозг онлайн. Человек в эпоху Интернета / Гэри Смолл, Гиги Ворган ; пер. с англ. Б. Козловского. – М. : КоЛибри ; Азбука-Аттикус, 2011. – 352 с. – (Galileo).
2. **Ставицька І. В.** Інформаційно-комунікативні технології в освіті [Електронний ресурс] / І. В. Ставицька. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1103>

REFERENCES

1. **Small G.** Brain on-line. Human in the Internet epoch / Gary Small, Gigi Vorgan ; translated by B. Kozlovsky from the original (Brain. Surviving the technological alternation of the modern mind, 2008). – М. : KoLibry ; Azbuka-Atticus, 2011 – 353 p. – (Galileo).
2. **Stavytska I. V.** Information-communication technologies in the education [Electronic resource] / I. V. Stavytska. – Access mode : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1103>

Володимир САЦИК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри політичної економії,
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Ключові слова: вища освіта, фактори глобальної конкурентоспроможності університетів, реформа вищої освіти, стратегії розвитку вищої освіти, фінансування вищої школи, державні і приватні витрати на вищу освіту, стратегія розвитку вищої освіти в Україні.

У статті розглянуто ключові фактори міжнародної конкурентоспроможності університетів та виділено критично важливу роль держави для розбудови ефективного університетського сектору. Проведений на основі 50 країн світу статистичний аналіз засвідчив тісний і прямий взаємозв'язок між рівнем загальних витрат на вищу освіту в розрахунку на одного студента, якістю вищої освіти і представленистю національних ВНЗ у Шанхайському рейтингу університетів. Визначено оптимальну величину питомих державних і приватних витрат на вищу освіту, що забезпечує становлення університетів світового класу. Запропоновано стратегічну архітектуру нової державної політики у сфері вищої освіти для становлення в Україні конкурентоспроможних університетських закладів.

УДК 378.4(477)

У ПОШУКУ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ (АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ)

© Сацик В., 2015

Постановка проблеми та її актуальність

Сучасні глобалізаційні процеси нерозривно пов'язані з інтернаціоналізацією освітньої та наукової діяльності, радикальними інноваційними зрушеннями у сфері освіти і науки, загальною диверсифікацією фундаментальних і прикладних досліджень. Разом з тим, піонерні дослідження в проривних сферах знань концентруються в обмеженій кількості університетів світового класу, високий конкурентний статус яких значною мірою визначає міжнародну конкурентоспроможність національних систем вищої освіти і, зрештою, потужний інноваційний потенціал країн [5; 14; 16]. У зв'язку з цим, пріоритетом сучасної державної політики у багатьох країнах світу стає розробка та реалізація дієвої стратегії розвитку вищої школи на основі механізмів, які дозволяють університетам ефективно інтегруватись у глобальний науково-технічний простір. За визначенням відомого дослідника вищої освіти С. Марджинсона, нації зі значним дослідницьким потенціалом отримують можливість краще керувати власною долею в глобальній економіці знань [21]. Адже вони

знаходяться в кращому становищі, щоб брати на себе глобальні ініціативи, співпрацювати і конкурувати, використовувати найперспективніші ідеї з усього світу, залучати талановитих людей і капітал. Відповідно, нації без досить сильного дослідницького потенціалу значно програють іншим країнам за рівнем розвитку системи підготовки висококваліфікованих фахівців, наукової бази промисловості, ефективності соціальної політики тощо.

Особливої актуальності питання становлення конкурентоспроможних університетів набуває в Україні, де ресурсне забезпечення та фінансові можливості ВНЗ ще недостатні не лише для ефективної боротьби на глобальному рівні, а й для забезпечення належної якості освітніх послуг всередині країни на рівні прийнятних стандартів. Разом з тим, відсутні цілісне загальнодержавне бачення стратегії розвитку українського університетського сектору на майбутнє, візія і «дорожня карта» реформ у цій сфері, загалом розуміння потенційного місця і ваги вищої освіти в системі суспільно-економічного відтворення, не дивлячись на деякі законодавчі трансформації у цій царині останнім часом. Без сумніву, як наголошує міжнародний дослідник вищої освіти А. Олексієнко (Університет Гонконгу), здатність української держави успішно трансформувати національний освітній сектор впливатиме на подальші перспективи країни щодо її національно-політичного та економічного розвитку [24].

Мета статті полягає у тому, аби на основі останніх теоретико-методологічних розробок, міжнародного досвіду, аналізу можливостей та обмежувальних факторів у розвитку вітчизняних університетів обґрунтувати стратегічну архітектуру новітньої державної політики у сфері вищої освіти для становлення в Україні конкурентоспроможних університетських закладів.

Виклад основного матеріалу

Як слідує із сучасних теоретико-методологічних розробок, конкурентоспромож-

ність університетів обумовлюється їх конкурентними перевагами у здійсненні наукових досліджень, наданні освітніх послуг і виконанні важливих соціальних завдань суспільства. Для утримання високого конкурентного статусу великого значення має характер конкурентних переваг, що досягаються вищими навчальними закладами за рахунок тих чи інших факторів. За результатами узагальнення різноманітних теоретичних концепцій міжнародної конкурентоспроможності університетів нами систематизовані ключові фактори їхнього успіху на світовому освітньому ринку (табл. 1). Визначальними серед них у міжнародному університетському змаганні за лідерство є:

– високопродуктивний інтелектуальний капітал, здатний генерувати унікальні результати наукових пошуків (талановиті дослідники, викладачі та студенти);

– розвинена матеріально-фінансова та інфраструктурна база, що забезпечує високу дослідницьку результативність і найвищі освітні стандарти;

– прозора та ефективна система управління, побудована на принципах академічної свободи та університетської автономії;

– інституціональна та фінансова підтримка з боку держави, покликана сприяти модернізації університетського сектору, розбудові глобально конкурентоспроможних університетських закладів.

На цій основі визначено, що глобально конкурентоспроможний університет – це вищий навчальний заклад, який здатний займати й утримувати стійкі позиції в певних сегментах глобального ринку освітніх послуг і результатів інтелектуальної діяльності, досягати міжнародних переваг у здійсненні наукових досліджень, наданні освітніх послуг та виконанні важливих соціальних завдань суспільства. Здається цілком очевидним, що загальні результати реформування усієї системи вищої освіти в Україні визначатимуться успішністю заходів, спрямованих на консолідацію та ефективно використання усіх зазначених вище факторів.

Таблиця 1

Фактори міжнародної конкурентоспроможності університетів [8, с. 137]

ФАКТОРИ	Наукові праці вчених									
	A. Гобс [17]	Б. Кларк [13]	A. Текк [25]	Й. Ванг [27]	Дж. Ломбарді [19; 20]	Л. Армстронг [11]	Ф. Альбах [9; 10]	С. Марджинсон [21]	Дж. Салмі [5]	Х. Хорта [18]
Талановиті дослідники, викладачі та студенти	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Матеріальні та фінансові ресурси, розвинена інфраструктура	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Прозора та ефективна система управління	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Здійснення проривних досліджень у пріоритетних сферах знань	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Високоякісний та інноваційний освітній процес, інтеграція досліджень у навчальну діяльність студентів	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Академічна свобода і автономія				✓		✓	✓	✓	✓	✓
Фінансова підтримка держави			✓	✓	✓				✓	✓
Міжнародна репутація й успішний досвід інтернаціоналізації				✓			✓	✓	✓	✓
Продуктивна співпраця з бізнесом, іншими організаціями, випускниками		✓		✓				✓	✓	✓
Розвинена підприємницька культура		✓			✓				✓	
Всебічна диверсифікація наукової та освітньої діяльності, соціально-культурного життя	✓	✓		✓						
Належність до країн з домінуючими у світі освітньо-науковими системами										✓

Складено автором за результатами огляду літературних джерел.

Особливої актуальності в ході розробок стратегічних варіантів підвищення міжнародної конкурентоспроможності вищої освіти набуває обґрунтування ресурсного забезпечення необхідних якісних трансформацій і реформ у цій сфері, з урахуванням наявних у розпорядженні країни економічних ресурсів, можливостей використання світового досвіду становлення висококонкурентних університетів тощо. На наш погляд, важливо встановити, з широким використанням даних міжнародної статистики, чи існує консенсус (або оптимальні пропорції) між нарощуванням державних і приватних витрат на вищу освіту, формуванням університетів світового класу і якісними параметрами вищої школи.

Аналітичні дослідження, проведені автором на основі п'ятдесяти країн світу [8], засвідчують, що при інших рівних умовах простежується закономірність: чим більше вищих навчальних закладів досягають глобального конкурентного статусу (за ознакою їхньої належності до Шанхайського рейтингу світових університетів, станом на 2012 рік), тим якіснішою є вища освіта в ці-

лому (за відповідним значенням складової 5В «Якість вищої освіти» Індексу глобальної конкурентоспроможності) [12; 28]. З іншого боку, покращення позицій університетів у Шанхайському рейтингу, а також зростання якості вищої освіти супроводжуються приростом сукупних витрат на неї в розрахунку на одного студента, як у державному, так і приватному сегментах** (рис. 1). При цьому знаковим можна вважати той факт, що для розбудови університетів світового класу та забезпечення належної якості освітніх послуг у досліджуваній вибірці країн та ВНЗ більш значущим виявляється саме вплив державних витрат, аніж приватних.

На основі наведених даних та емпіричних оцінок умовно можна виділити деяку «оптимальну» середню величину державних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента (діапазон витрат 6-18 тис. дол. США за ПКС), що забезпечує максимальну представленість університетів у світових рейтингах і високий рівень якості вищої освіти. Представляє цю групу країн пе-

** За Міжнародною стандартною класифікацією освіти (МСКО) від 1997 року, 5 і 6 рівні (ISCED 5+6).

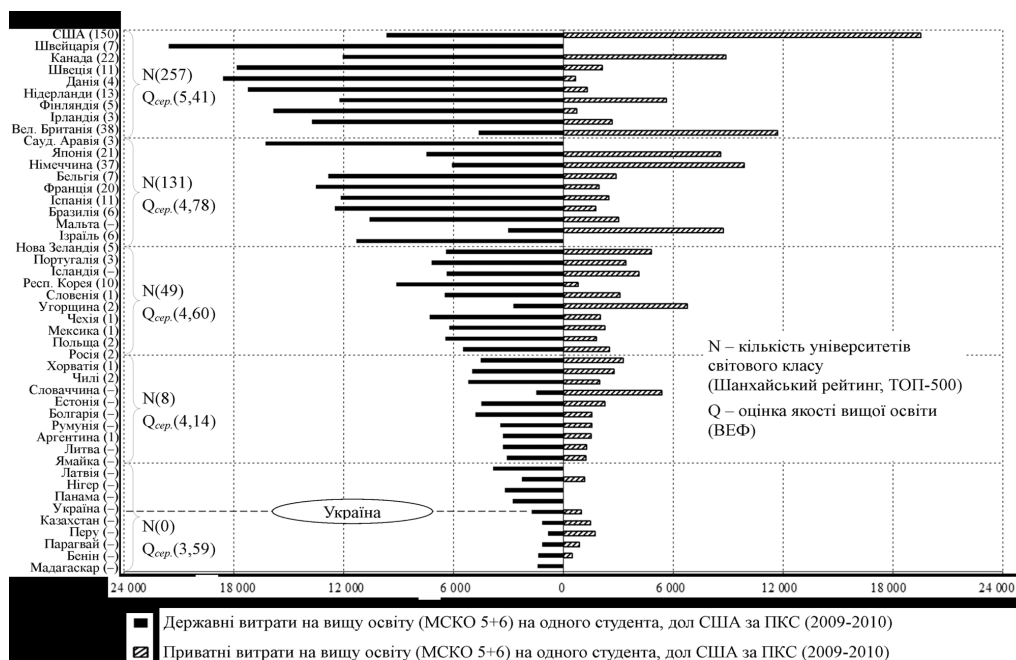

Рис. 1. Міжнародна диспозиція країн за рівнем питомих витрат на вищу освіту (на одного студента), її якістю та кількістю університетів світового класу [8, с. 145]

реважаю Західна Європа (континентально-європейська модель вищої освіти).

Також має місце «оптимальна» середня величина приватних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента (близько 3–6 тис. дол. США за ПКС). Цю групу країн уособлює англосаксонська модель вищої освіти із притаманним їй розвиненим приватно-корпоративним університетським сектором (Південна Корея, Бразилія, Японія, Австралія, Великобританія, Канада, США).

Загалом, оптимальні показники державних і приватних витрат на вищу освіту в розрахунку на одного студента, на тлі постійно зменшуваних можливостей урядів країн фінансувати університетський сектор і обмежених бюджетів приватних домогосподарств та фірм, можуть слугувати своєрідним орієнтиром для розробки та імплементації ефективної стратегії розвитку вищої освіти в Україні. Тим більше, з огляду на те, що сукупні витрати на вищу освіту в розрахунку на одного середньостатистичного студента в Україні в 2009 р станови-

ли лише 2 710 дол. США за ПКС (у т.ч. державні – 1 758 дол., приватні – 952 дол.) – безпрецедентно низкий показник порівняно з іншими країнами світу.

В системі державної фінансової підтримки університетів її первинною ланкою виступають економічні можливості країни, які визначаються обсягом і динамікою ВВП країни і, як було показано вище, похідною від них величиною питомих видатків на вищу освіту, у тому числі й державних. Така взаємозалежність підтверджується й міжнародними емпіричними даними (рис. 2***), зокрема коли відобразити рівень

*** На рис. 2 відображені дані по таких країнах: В'єтнам, Вірменія, Грузія, Індонезія, Киргизстан, Мадагаскар, Малі, Марокко, Молдова, Парагвай, Сенегал, Таджикистан, Україна, Чад (1-й кластер); Азербайджан, Аргентина, Беларусь, Болгарія, Бразилія, Естонія, Казахстан, Колумбія, Латвія, Литва, Малайзія, Мексика, Панама, Польща, Росія, Румунія, Сербія, Таїланд, Туніс, Угорщина, Хорватія, Чилі, Ямайка (2-й кластер); Австралія, Великобританія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Мальта, Нова Зеландія, Південна Корея, Португалія, Словаччина, Чехія, Японія (3-й кластер); Бельгія, Ірландія, Ісландія, ОАЕ, Сінгапур, США, Фінляндія, Франція (4-й кластер); Австрія, Гонконг, Данія, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Швеція (5-й кластер).

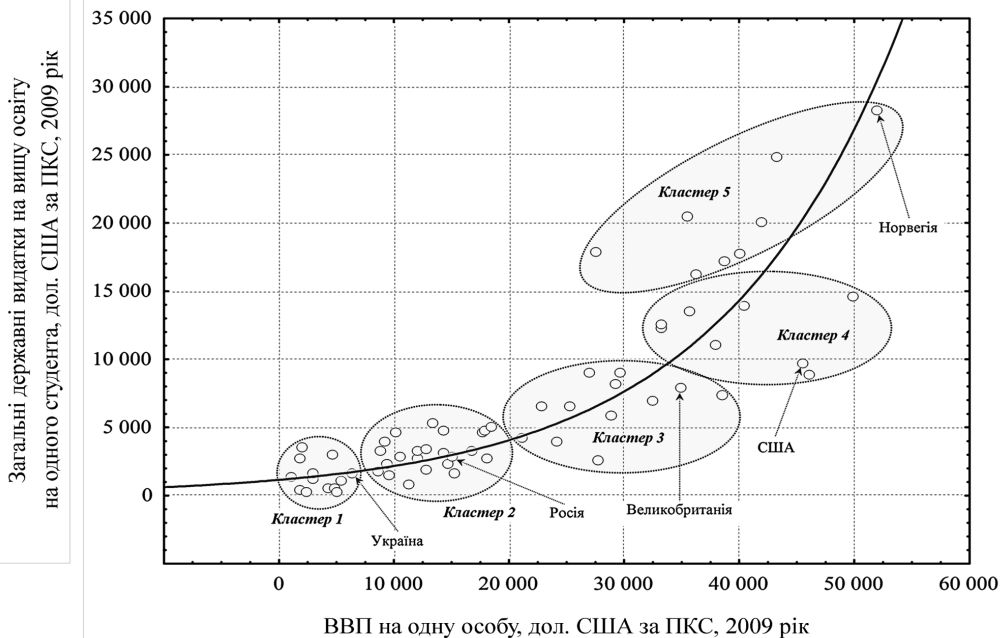

Рис. 2. Міжнародна диспозиція країн за величиною державних видатків на вищу освіту (у розрахунку на одного студента) та рівнем економічного розвитку (ВВП на одну особу) (у 2009 р.) [7, с. 80]

ВВП на одну особу за ПКС у порівнянні з величиною державних видатків на вищу освіту в розрахунку на одного студента у різних країнах світу.

Безумовно, як засвідчують емпіричні оцінки, для розширеного державного фінансування вищої освіти на рівні світових стандартів країна повинна досягнути достатньо високого рівня економічного розвитку. Із цього слідує важливий висновок, що забезпечити суттєве нарощення якості вищої освіти в Україні, зростання міжнародної конкурентоспроможності українських університетів без вагомого підвищення видатків на вищу школу, передусім з державних джерел, практично неможливо. При цьому будь-які спроби апелювати до нібито відповідності показників відносного фінансування української вищої освіти у відсотках до ВВП країни світовому чи середньоєвропейському рівню – на нашу думку, малокорисні і позбавлені раціонального змісту. Адже для країн із загальним низьким рівнем доходів, особливо з високим рівнем охоплення населення вищою освітою, значна частина таких видатків (у відсотковому вираженні до ВВП) не завжди трансформується у рівновеликий обсяг витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента [6]. Критично важливим у цьому контексті є саме питомих фінансування вищої освіти на одного студента, сучасний рівень якого в Україні (близько 3 тис. дол. США за ПКС) у разі менший порівняно із країнами-лідерами.

Із цього слідує, що не збільшувати надалі вкрай низьке за світовими стандартами фінансування вищої школи – це прирікати українські університети на подальше жebraкування та відсутність майбутньої перспективи. У дійсності це ключовий виклик для діючого та майбутніх українських урядів у галузі вищої освіти – здійснити ефективні інвестиційні вкладення у розвиток вітчизняних університетів, як із державних, так і приватних джерел, і трансформувати їх у дієвий фактор якісного економічного зростання країни.

Ресурси є необхідною, але ще недостатньою умовою для досягнення успіху у між-

народному університетському змаганні за лідерство. Для високопродуктивного використання ресурсів вкрай необхідна належна система державного управління, що проявляється у формі сприятливої нормативно-правової бази та виробленні результативних державних механізмів фінансової та інституціональної підтримки ВНЗ. Очевидно, це взаємодоповнювані чинники, більше того – лише синергетичне поєднання ресурсного та управлінського факторів можуть надати університетським закладам нових імпульсів для якісного і конкурентного поступу.

У цьому світлі виникають цілком логічні запитання – за який кошт держава має нарощувати загальні стандарти вищої освіти в Україні, завдяки яким системним заходам сприяти розбудові вітчизняного наукового потенціалу університетів, якщо за міжнародними мірками значних фінансово-економічних ресурсів в країні наразі не існує? Чи можливо запровадити широкі та якісні реформи у вітчизняному університетському секторі і досягнути в результаті істотного зростання конкурентного потенціалу українських вишів, не маючи для цього належних грошових коштів? Чи достатньо тільки управлінських інновацій в системі університетського врядування та менеджменту, аби надати українським університетам потужного імпульсу для наступного розширеного відтворення? Очевидно, що простих відповідей на ці питання не існує і не може існувати в принципі, а для їх пошуку доцільно звертатися до релевантних емпіричних оцінок та прогресивного світового досвіду.

Великою мірою, отримати відповіді на ці та інші питання можна, звернувшись до світового досвіду реформування вищої освіти, аналізуючи загальний хід, умови та результати імплементації відповідних освітніх реформ. З цією метою нами було систематизовано реформи вищої освіти, які мали місце у країнах-учасниках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) протягом 2008-2014 років (табл. 2). Загалом, було виділено 85 реформ, які згрупо-

вано за ключовими політичними напрямами (забезпечення економічними ресурсами – 4; встановлення освітніх пріоритетів – 1; організація прийняття управлінських рішень – 1; забезпечення якості вищої освіти – 50; вихід на ринок праці – 3; використання ресурсів – 26) та відповідними ним політичними важелями (фінансування – 30; управління – 2; підготовка студентів до майбутнього життя – 53). На цій основі визначено, що найвищий пріоритет в частині реформування вищої освіти у розвинутих країнах світу в сучасному порядку денному має забезпечення якості вищої освіти з метою підготовки студентів до майбутнього життя.

Як впливає з даних табл. 2, ефективні реформи у вищій освіті базуються на як на широкому практикуванні управлінських інновацій, що визначає необхідність глибоко вивчати, аналізувати й переймати відповідний зарубіжний досвід, так і фінансово-економічному забезпеченні такого роду змін. Слід також відверто визнати, що Україна за траєкторією реформування вітчизняної освітньої системи вкрай відстає від розвинутих країн, що обумовлює потребу форсованого гуртування зусиль усіх ключових стейкхолдерів (викладачів, науковців, управлінців, урядовців, представників бізнесу тощо), визначення модернового порядку денного у цій царині, аби дати імпульс для довгоочікуваних якісних змін у вищій школі. При цьому необхідно врахо-

увати усі політичні напрями і важелі без винятку, разом з тим концентруючи особливі зусилля на пріоритеті забезпечення високої якості вищої освіти, відповідно до вимог і запитів національного ринку праці.

Сподіватися лише на новоприйнятий в Україні Закон про вищу освіту і гадати, що скорим часом вітчизняні університети за своїми освітньо-науковими стандартами і зрештою рівнем міжнародної конкурентоспроможності наздоженуть західноєвропейські чи американські виші, абсолютно не варто і навіть дещо наївно. Подібною точкою зору дотримуються й відомі українські експерти у галузі освіти, зокрема В. Бахрушин апелює до того, що «Поступово ейфорія (після прийняття закону. – В. С.) змінюється розумінням того, що сам по собі закон мало що змінює. Особливо у суспільстві, яке звикло до того, що «суворість законів компенсується необов'язковістю їх виконання» [1]. Більше того, механізми для моніторингу та оцінки загального ходу імплементації цієї законодавчої реформи, аби виміряти її здобутки та досягнення, зважити проблеми й перспективи, в системі державного управління вищою освітою наразі ще не створені.

Для прикладу, подібні трансформації у Китаї, які також великою мірою набули імпульсу із прийняттям в 1997 році оновленого законодавства у сфері вищої освіти, уже тривають чи не два десятиліття. Однак це відбувалося і продовжується на фоні стрім-

Таблиця 2

Реформи у вищій освіті, країни ОЕСР, 2008–2014 роки

85 реформ у вищій освіті, країни ОЕСР		Політичні важелі			Σ
		Фінансування	Управління	Підготовка студентів до майбутнього життя	
Політичні напрями реформ	Забезпечення економічними ресурсами	4	×	×	4
	Встановлення освітніх пріоритетів	×	1	×	1
	Організація прийняття управлінських рішень	×	1	×	1
	Забезпечення якості вищої освіти	×	×	50	50
	Вихід на ринок праці	×	×	3	3
	Використання ресурсів	26	×	×	26
Σ		30	2	53	85

Складено автором за даними [23].

кого економічного зростання в країні і в поєднанні з багатьма дієвими заходами стимулюючого характеру на користь університетів. В подібний спосіб розвивалися й національні системи вищої освіти в багатьох інших країнах світу. З огляду на це, безальтернативним є те, що реформа вищої освіти в Україні має бути «спутником» давно назрілих економічних реформ, орієнтованих на нарощення модернізаційного потенціалу національної економіки і суттєве підвищення життєвих стандартів у країні. Насправді, ситуація в сучасній економіці вищої освіти України критична ще й з огляду на той факт, що українська держава – чи не єдина на теренах східноєвропейського/пострадянського простору, яка не досягнула рівня ВВП 1992 року у співставних цінах. Якщо ВВП України за 1992 рік прийняти за одиницю, то його величина у співставних цінах станом на 2014 рік складає 0,758. (Власні розрахунки автора за даними: IMF. World Economic Outlook Database, July 09, 2015. Retrieved from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/weodata/index.aspx>).

У контексті наведеного на особливу увагу заслуговує систематизація національних стратегій розвитку вищої освіти, здійснена відомим міжнародним експертом у сфері вищої освіти С. Марджинсоном [22]. Дослідник пропонує деякий перелік моделей національних стратегій розбудови висококонкурентних університетів, які практикуються у різних країнах світу, враховуючи у тому числі фактор наявності/достатності у них економічних ресурсів.

Перша модель – стратегія «вшир» (від якісної масової вищої освіти – до створення університетів світового класу) – передбачає досягнення країною найвищих стандартів у сфері навчання та викладання, розширення загального доступу населення до високоякісних освітніх послуг, нарощування дослідницького потенціалу університетів і в результаті поступове еволюційне виділення університетських закладів, здатних конкурувати на міжнародному рівні. Нині дана стратегія застосовується в ба-

гатьох країнах Західної Європи, де завдяки потужному економічному потенціалу та поширеним соціальним традиціям національні уряди достатньою мірою забезпечують фінансування університетського сектору. Набагато меншої ваги набуває форсоване просування державою своїх університетів до світових академічних рейтингів.

Друга модель – стратегія «вглиб» (від піонерних досліджень у проривних сферах знань – до створення університетів світового класу) – полягає у розбудові за активної інституціональної та фінансової підтримки держави глобально конкурентних університетів на базі невеликої когорти уже існуючих університетських закладів, потенційно спроможних здійснювати важливі та перспективні наукові дослідження світового рівня. Ця стратегія активно використовувалась для розбудови університетів у Східній Азії протягом другої половини ХХ в. (Пекінський університет та Університет Цінхуа, Токійський університет і Університет Кіото, Національний Тайванський університет, Сеульський університет та ін.). Нині цю модель застосовують у країнах, які динамічно розвивають свою економіку, у тому числі й освітній сектор (Бразилія, Китай, Саудівська Аравія та ін.). Наявні у них економічні ресурси ще в цілому недостатні для фінансування університетів на рівні світових стандартів, тому вагомі зусилля урядів додатково концентруються на фінансовій підтримці деякої обмеженої групи ВНЗ, які мають найбільший конкурентний потенціал і здатні в перспективі представляти державу на глобальному ринку освітніх послуг та результатів інтелектуальної діяльності.

Яскравим прикладом успішної реалізації «глибокої» стратегії розвитку університетів є міжнародна практика імплементації так званих «ініціатив по досягненню видатних результатів» (*excellence initiatives*), які мають місце ще з кінця 1980-х років у багатьох країнах світу (Канада, Данія, Фінляндія, Китай, Гонконг, Японія, Австралія, Південна Корея, Німеччина, Франція, Іспанія, Ізраїль, Росія) [4]. По суті, мова йде

про ініціювання національними урядами або міжнародними організаціями (наприклад, Світовим банком по відношенню до деяких африканських країн) великомасштабних програм фінансової підтримки університетських досліджень та удосконалення освітніх стандартів з метою підвищення міжнародної конкурентоспроможності університетів [26; 29].

Третя модель – комбінована стратегія «вшир» та «вглиб» – є певним поєднанням двох попередніх і на сьогоднішній день практикується здебільшого у високорозвинених країнах світу, передусім у США, Австралії, Японії, Новій Зеландії, Південній Кореї, частково у Китаї і все більшою мірою в Західній Європі. Знаковим для цієї моделі є стрімкий розвиток потужного приватного університетського сектору за наявного високого економічного потенціалу країн.

Прийнятий в Україні оновлений Закон про вищу освіту [2], який звісно задає певні стратегічні вектори для розвитку вітчизняної вищої школи, за наведеною міжнародною класифікацією відображає більшою мірою елементи «широкої» стратегії. Коли визначаються пріоритети якісного удосконалення існуючого інституціонального поля діяльності ВНЗ, формування ефективного конкурентного середовища у цій сфері і в результаті робиться наголос на еволюційне виокремлення висококонкурентних університетів. Дійсно, таким прогресивним шляхом розвивалась і донині розвивається Західна Європа, але головний недолік такої стратегії, як уже зазначалось – довготривалість та висока вартість.

На наше переконання, за умови базової неререформованості, фізично-моральної застарілості українського університетського сектору сподівання на позитивні зміни лише за результатами еволюційної трансформації освітньо-наукового середовища, згідно стратегії «вшир», можуть виправдати себе лише за десятки років. Альтернативний шлях – доповнення першого розробкою та імплементацією ефективною загальнонаціональною програмою розвитку

конкурентоспроможних (дослідницьких) університетів в Україні, за належної фінансової та інституціональної підтримки держави.

По суті це означає, що українська держава, услід передовому міжнародному досвіду, має також розробити та імплементувати модель стратегії розбудови університетів «вглиб». Форсоване інвестиційне фінансування державних коштів у розвиток дослідницького потенціалу провідних українських ВНЗ – один із найбільш ефективних варіантів реалізації такої стратегії. Обов'язковим елементом при цьому виступає додаткове цільове фінансування університетських видатків з державного бюджету, обсяги яких фіксуються в офіційних документах, а використання чітко регламентується і контролюється, у тому числі за участі авторитетних міжнародних інституцій.

У цьому зв'язку, економічну логіку сучасної глобальної стратегічної архітектури розбудови висококонкурентних університетів можна представити у вигляді такого важливого похідного принципу: за обмеженості економічних ресурсів у країні їх загальної маси не доцільно максимально розпорозувати з-поміж усіх наявних закладів, а варто деяку їх частку консолідувати і спрямовувати на цільове фінансування деякого їхнього обмеженого числа, які мають найбільший потенціал конкурентного розвитку.

Інвестиційне фінансування у розвиток конкурентоспроможних на міжнародному рівні університетів зазвичай планується на два або три етапи протягом тривалого проміжку часу (часто, 10 і більше років). В даному випадку університети отримують потужний стимул не самозаспокоюватися і вдосконалюватися на перманентній основі, на що зокрема вказують відомі міжнародні експерти з вищої освіти [4]. При цьому край важливо мати на увазі, що реалізація державою ініціатив по досягненню видатних результатів (які більшою мірою орієнтовані на дослідницькі університети) не може замінити реформу вищої освіти загалом (що стосується всіх університетських закладів), зокрема у сфері забезпечення якості, фінан-

сування та управління тощо. Більше того, їх комбінування, подібно до резонансного ефекту, здатне пришвидшити досягнення намічених цілей щодо формування глобально конкурентних університетів.

Разом з тим, не варто ставити за самоціль і гонитву українських ВНЗ за міжнародними рейтингами чи форсоване їх просування до складу ТОП-100 чи ТОП-200 світових рейтингових таблиць. Для цього в Україні не вистачить ані фінансових ресурсів, ані політичної волі, а загальний результат не виправдає потрачені зусилля. Як доречно зазначає український дослідник вищої освіти С. Курбатов, «багато українських вишів не можуть увійти до світових рейтингів, але ж вони виконують свої функції, мають власну місію, унікальні напрями діяльності» [3]. Деякі міжнародні експерти, зокрема, Дж. Дуглас із Каліфорнійського університету в Берклі, також критикують подібні стратегії, віддаючи перевагу ідеї розбудови

ви так званих «флагманських» університетів – по суті, висококонкурентних університетських закладів, достатньо помітних у міжнародному освітньо-науковому просторі (наприклад, присутні у ТОП-500 провідних світових рейтингів), які є передусім національними лідерами з вищої освіти, забезпечують високу якість освітніх послуг (на рівні світових стандартів) і займають помітно активну позицію у міжнародному «освітньо-науковому поділі праці» [15]. І що не менш важливо – представляють собою ефективний приклад для наслідування з боку інших університетів, у результаті чого останні вимушені підтягуватися до їхнього рівня. Задля реалізації такої програми доречним було б зокрема реанімувати загальноукраїнську програму розбудови дослідницьких університетів і спрямувати у цей сектор суттєві державні інвестиції. Чи започаткувати на конкурентних засадах загальнодержавну програму досягнен-

Рис. 3. Контури ефективної стратегії розвитку вищої освіти в Україні

ня університетами «видатних результатів», як це вчиняють у багатьох країнах світу.

Водночас українському уряду слід продовжувати та навіть активізувати уже розпочаті законодавчі реформи та системні зміни у напрямку стратегії «вшир», зокрема шляхом: створення сприятливих умов для еволюційного вдосконалення університетського сектора, що передбачає децентралізацію й модернізацію сфери управління вищою освітою; забезпечення реальної фінансової автономії ВНЗ і сталого державного фінансування галузі вищої освіти; розбудова ефективного конкурентного середовища в університетській сфері; інтенсифікація трансферу знань між університетами, бізнесом та громадськістю; підвищення соціального статусу науково-педагогічних працівників; стимулювання інноваційної та міжнародної публікаційної активності університетів тощо. Контури пропонованої автором, за результатами проведених теоретичних досліджень та емпіричних оцінок, ефективною стратегії розвитку вищої освіти в Україні, її цілі, інструменти та механізми реалізації систематизовано на рис. 3.

Висновки

Проведені дослідження засвідчили, що конкурентоспроможність університету залежить від можливостей залучати талановитих науковців, викладачів і студентів, якісної інфраструктури, достатнього обсягу матеріально-фінансових ресурсів, а також ефективною моделі управління. У разі обмеженості ресурсів для становлення конкурентоспроможних ВНЗ украї важливою є інституційна та фінансова державна підтримка, покликана сприяти модернізації університетського сектору та його якісного розвитку. Глобальних конкурентних пе-

реваг досягають університети тих країн, де успішно реалізуються комбіновані національні стратегії розвитку вищої школи і забезпечується необхідний рівень витрат на неї у розрахунку на одного студента.

Система вищої освіти в Україні за своїми економічними можливостями, конкурентним статусом поступається університетським системам високорозвинених країн, але має значний потенціал для нарощування своєї конкурентоспроможності і суттєві передумови для становлення конкурентоспроможних університетів. Основними бар'єрами на шляху ефективною реалізації цього потенціалу є критична нестача фінансових ресурсів у розпорядженні ВНЗ і недостатньо ефективна модель управління університетським сектором, як на рівні держави, регіонів, так і безпосередньо окремих вищих навчальних закладів.

Розробка та імплементація відповідних політичних пріоритетів і стратегічних цілей держави в освітньо-науковій сфері, які передбачають активну інституціональну та фінансову підтримку провідних ВНЗ країни, може стати фундаментом для суттєвого підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності. Ефективним напрямом державної стратегії розбудови вищої освіти в Україні може бути становлення висококонкурентних, флагманських, вищих навчальних закладів по моделі «вглиб», яка передбачає форсоване інвестування державних фінансових ресурсів у розвиток передових університетських інституцій, спроможних гідно представляти країну у міжнародному освітньо-науковому просторі. При цьому вкрай важливо продовжувати загальну реформу вищої школи, інтегруючи в її структуру елементи ефективною конкуренції та університетської автономії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахрушин В. Закон «Про вищу освіту»: проблеми імплементації / Освітня політика / В. Бахрушин // Портал громадських експертів [сайт]. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/443-zakon-pro-vishchu-osvitu-problemi-implementatsiji>

REFERENCES

1. Bakhrushin V. Law «On higher education»: problems of implementation / Osvitnia polityka. Portal hromadskykh ekspertiv – <http://education-ua.org/ua/articles/443-zakon-pro-vishchu-osvitu-problemi-implementatsiji>
2. Law of Ukraine On higher education: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
3. **Курбатов Сергій**. Сучасний університет має бути інноваційним і глобальним / Сергій Курбатов // Освіта України. – 2015. – № 26. – 29 червня.
4. **Салми Д.** Как государства добиваются международной конкурентоспособности университетов: уроки для России / Д. Салми, И. Д. Фруммин // Вопросы образования. – 2013. – № 1. – С. 25–68.
5. **Салми Дж.** Создание университетов мирового класса / Джамиль Салми ; пер. с англ. – М. : Издательство «Весь Мир», 2009.
6. **Сацик В.** Україна в дзеркалі міжнародного рейтингу національних систем вищої освіти Юніверсітас 21 / В. Сацик // Авторський науково-популярний сайт «Освітні тренди». – Режим доступу : http://www.edu-trends.info/universitas_21/
7. **Сацик В. І.** Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів / В. І. Сацик // Економіка України. – 2013. – №5 (618). – С. 75–90.
8. **Сацик В. І.** Детерминанти глобальної конкурентоспособности университетов: в поиске эффективной стратегии развития высшего образования на Украине / В. И. Сацик // Вопросы образования / Высшая школа экономики. – 2014. – № 1. – С. 134–161.
3. **Kurbatov Serhiy**. The modern university has to be innovative and global // *Osvita Ukrainy*. – № 26 vid 29 chervnia 2015 roku.
4. **Salmy D., Frumyn Y.D.** Excellence Initiatives to Establish World-Class Universities: Evaluation of Recent Experiences // *Voprosy obrazovaniya*. 2013. №1. S. 25-68.
5. **Salmy Dzh.** The challenge of establishing world-class universities / *Dzhamyl Salmy*; per. s anhl. – М.: Yzdatelstvo «Ves Myr», 2009.
6. **Satsyk V.** Ukraine in the mirror international ranking of national higher education systems *Universitas 21*// *Avtorskyi naukovo-populyarnyi sait «Osvitni trendy»*. – http://www.edu-trends.info/universitas_21/
7. **Satsyk V. I.** Key factors competitive universities development // *Ekonomika Ukrainy*. – 2013. – № 5 (618). – С. 75-90.
8. **Satsyk V. I.** Determinants of Universities' Global Competitiveness: Higher Education Development Strategies in Ukraine // *Voprosy obrazovaniya*. – 2014. – № 1. – С. 134-161.
-
9. **Altbach, P.** (2004). The costs and benefits of world-class universities [Electronic resource] // *Academe*. Vol. 90, No. 1. – [Access mode] : <http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe>
10. **Altbach, P.** (2007). Academic Freedom: International Realities and Challenges. In *Tradition and Transition: The International Imperative in Higher Education*, 49–66. Rotterdam, The Netherlands: Sense.
11. **Armstrong, L.** (2002). A New Game in Town: Competitive Higher Education / in *Dutton WH & Loader BD* (eds). *Digital Academe: the New Media and Institutions of Higher Education and Learning*, Routledge. New York.
12. ARWU. World Top 500 Universities. Retrieved from: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2012.html>
13. **Clark, B.** (1998). *Creating entrepreneurial universities. Organizational pathways of transformation*. – Oxford : Pergamon & Elsevier Science.
14. **Clark, W.** (2006). *Academic Charisma and the Origins of the Research University*. The University of Chicago Press.
15. **Douglass, J.A.** (2014). «Profiling the Flagship University Model: An Exploratory Proposal for Changing the Paradigm From Ranking to Relevancy, CSHE U. Berkeley.
16. **Geiger, R.** (1993). *Research and Relevant Knowledge: American Research Universities since World War II*. New York, Oxford University Press.
17. **Hobbs, A.** (1997). World Class University and cultural diversity. Retrieved from: <http://www.math.tamu.edu/~arthur.hobbs/3d.html>
18. **Horta, H.** (2009). Global and national prominent universities: internationalization, competitiveness and the role of the State // *Higher Education*. Vol. 58. No. 3. PP. 387-405.
19. **Lombardi, J., Graig, D., Capaldi, E., Gater, D., Mendonca, S.** (2001). Quality Engines: The American Research University Prototype / in *Quality Engines: The Competitive Context for Research Universities*, The Center for Measuring University Performance, An Annual Report from The Lombardi Program on Measuring University Performance, July. Retrieved from: <http://mup.asu.edu/research2001.pdf>
20. **Lombardi, J., Graig, D., Capaldi, E., Gater, D., Mendonca, S.** (2002). University Organization, Governance, and Competitiveness / in *The Top American Research Universities*, The Center for Measuring University Performance, An Annual Report from The Lombardi Program on Measuring University Performance, August. Retrieved from: <http://mup.asu.edu/research2002.pdf>
21. **Marginson, S.** (2006). Dynamics of National and Global Competition in Higher Education // *Higher Education*. Vol. 52. No. 1. PP. 1-39.

22. **Marginson, S.** (2012). Emerging countries need world-class universities // University World News, Issue No: 214. Retrieved from: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20120320114704953&query=marginson>

23. OECD (2015). Education Policy Outlook 2015: Making Reforms Happen, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264225442-en>. Education Policy Outlook Reforms Finder – <http://www.oecd.org/edu/reformsfinder.htm>

24. **Oleksiyenko, A.** (2014). Socio-Economic Forces and the Rise of the World-Class Research University in the Post-Soviet Higher Education Space: The Case of Ukraine // European Journal of Higher Education. Pp. 1 – 17 | DOI: 10.1080/21568235.2014.916537.

25. **Teich, A.** (2000). Research Competitiveness and National Science Policy / in Hauger J. & McEnaney C. (eds). Strategies for Competitiveness in Academic Research. American Association for the Advancement of Science. Washington DC.

26. **Tongai, I.** (2013) World Bank launches «centres of excellence» initiative // University World News. Issue No:275. June. Retrieved from: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=2013060712280846>

27. **Wang, Y.** (2001). Building the world-class university in a developing country: universals, uniqueness, and cooperation // Asia Pacific Education Review. Vol. 2. No. 2.

28. WEF Global Competitiveness Index 2012-2013 data platform. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/#>

29. **Wespel, J., Orr, D., Jaeger, M.** (2013). The Implications of Excellence in Research and Teaching // International Higher Education, Number 72. Summer 2013. Pp. 13-15.

Зеновій КОРИНЕЦЬ

Народний артист України, доцент,
професор кафедри методики музичного
виховання, співів та хорового диригування
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

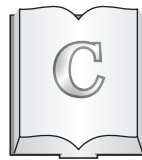
Ключові слова: освіта, культура, вчитель, педагогічна діяльність, самоорганізація.

У статті визначено та проаналізовано сутність саморегуляції педагогічної діяльності як рефлексивної особистісної характеристики і категорії психолого-педагогічної науки, яка відображає процес забезпечення ефективної взаємодії вчителя із змістом і результатами власної педагогічної діяльності, приведення своїх можливостей відповідно до її вимог; автор підкреслює складність і багатоаспектність процесу саморегуляції педагогічної діяльності, його динамічний комплексний характер обумовлюють необхідність досліджувати його з позицій системного підходу, який виявляється в усвідомленні мети, мотивів, моделюванні умов, розробці програми діяльності, у пошуку причин її неуспішності, коли від наслідків результатів учитель просувається до причин, тобто організує і регулює власну діяльність як систему, здійснює її корегування відповідно до вимог конкретної ситуації.

УДК 371.133

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК САМООРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Корінець 3., 2015

учасні вимоги до вчителя і процесу його підготовки зумовлені процесами інтенсивної інформатизації суспільства, мобілізації потенціалу системи самоорганізації навчання у вищій педагогічній школі для проходження всіх етапів професійного становлення, що забезпечують формування в майбутніх учителів цілісного досвіду педагогічної діяльності, а також основних компонентів педагогічної культури. Це вимагає перегляду традиційних уявлень про розвиток особистості педагога, реалізації випереджувальних технологій його професійної підготовки.

Важливою сутнісною характеристикою вчителя, складовою його професійної підготовки, показником рівня сформованості педагогічної діяльності є педагогічна культура, яка генетично пов'язана з духовною і професійною культурою особистості.

Сформованість педагогічної культури характеризує творчу особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернативно, незадоволена одержаними здобутками, здійснює пошук причин тих чи інших явищ, володіє розвинутим прагненням до

творення. Формування педагогічної культури означає розвиток у студентів самосвідомості, самостійності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення і нести відповідальність за свої дії і вчинки [1].

Критерієм культури особистості, на думку А. Деркача, є оптимальність і конструктивність її власного самовираження, самореалізації і того способу професійної діяльності, за допомогою якого вона здійснює цю діяльність [2, с. 84].

Оскільки вчитель постійно знаходиться в ситуації морального, етичного, світоглядного вибору, оцінювання та регулювання педагогічних обставин і ситуацій, постановки мети і завдань, пошуку засобів їх досягнення, прийняття рішень та їх реалізації, то методологічно важливим є положення про органічний зв'язок культури з педагогічною діяльністю.

Феномен професійно-педагогічної культури можна уявити як інтегральну якість особистості педагога, умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності вчителя і мету професійного самовдосконалення. Основним змістом професійно-педагогічної культури вчителя є його здатність до безперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, перетворювальної діяльності, свідомого підкорення діяльності ціннісним соціокультурним пріоритетам, ефективного самоуправління і творчої самореалізації.

Основними критеріями визначення рівнів сформованості культури особистості є оптимальність і конкретність її соціально-і професійного самовираження, самореалізації [3, с. 34–37].

У психолого-педагогічній літературі педагогічну культуру характеризують як вияв сутнісних духовно-творчих властивостей особистості, професійної діяльності і спілкування вчителя (А. Барабанщиков [4]). Спираючись на методологічні основи, І. Ісаєв пропонує чотирьохкомпонент-

ну модель професійно-педагогічної культури, структурними складниками якої є аксіологічний, технологічний, творчий, особистісний [5]. Якщо педагогічну діяльність розглядати як вирішення різних завдань, які за своєю суттю стають завданнями соціального управління, то вона може бути подана на технологічному рівні послідовністю таких технологій: педагогічний аналіз, цілепокладання та планування, організація, контроль, регулювання і корегування навчально-виховного процесу. Саме в такому контексті педагогічна культура реалізовує функції регулювання, зберігання, відтворення й розвитку педагогічної реальності. Таке розуміння сутності педагогічної культури зумовлює необхідність розгляду проблеми саморегуляції педагогічної діяльності як її елемента, як засобу професійної підготовки вчителя, як умови його саморозвитку. В. Сластьонін з реалізацією культурологічного підходу до педагогічної освіти пов'язує можливість подолання тенденцій розвитку безособистісної, абстрактно-формальної педагогіки, а формування професійної культури вчителя вважає найважливішим об'єктом наукового пізнання й організаційно-управлінських рішень [6, с. 17].

Результати аналізу емпіричних даних свідчать, що, незважаючи на наявність нормативних, алгоритмічних елементів, педагогічна діяльність пов'язана з вирішенням великої кількості нестандартних, непередбачуваних ситуацій, корекцією педагогічних дій, що спонукає вчителя до саморегулятивної діяльності, яка є сферою прояву його творчих можливостей, компонентом професійної культури.

У будь-якого вчителя зазвичай функціонують певні внутрішні елементи особистісної регуляції поведінки і діяльності, але у більшості фахівців (58%) професійні рішення не стають внутрішнім надбанням, результатом усвідомленого вільного вибору, оскільки переважно зорієнтовані на задані дидактико-методичні схеми та існуючі стереотипи. Як наслідок, 60,6% учителів не здійснюють цілеспрямованого ана-

лізу результатів педагогічної діяльності, її основні компоненти не стають об'єктом самопізнання й саморегуляції. Цьому часто не сприяє і робота представників шкільної адміністрації, яка не завжди спрямована на розвиток професійної активності вчителя, не стимулює його до самопізнання, не містить конструктивних пропозицій та ефективних варіантів побудови навчально-виховного процесу.

Мета статті – визначити дидактико-пізнавальні можливості саморегуляції педагогічної діяльності як ефективного засобу формування професійної культури майбутнього вчителя в системі його підготовки.

Результати аналізу процесу навчання студентів у педагогічних вищих навчальних закладах (ВНЗ) свідчать про те, що серед основних вад традиційної системи підготовки майбутніх учителів у контексті досліджуваної проблеми можна назвати такі: 1) спрямованість тематики занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу недостатньо відповідає завданням підготовки до самовдосконалення, самоорганізації, самооцінки, саморегуляції педагогічної діяльності, має в основному теоретичний характер і містить тільки окремі практичні питання; 2) у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін знання теорії недостатньо трансформуються в метод моделювання, програмування і діагностики процесу навчання, пояснення сутності і суперечливості педагогічних явищ і об'єктів не стають основою для прийняття конкретних рішень у процесі практичної діяльності; 3) навчально-пізнавальна діяльність студентів здійснюється в основному на емпіричному рівні у форматі індуктивного шляху пізнання.

Результати аналізу навчальних планів, програм, підручників і посібників з дисциплін психолого-педагогічного циклу, діагностика рівнів сформованості мотиваційного, теоретичного і практичного компонентів готовності студентів вищої педагогічної школи до саморегуляції педагогічної діяльності свідчать про те, що питанням підготовки до досліджуваного феномена

не приділяється належна увага і як наслідок – майбутні фахівці і вчителі-практики не здійснюють цілеспрямованого аналізу педагогічної діяльності, її основні компоненти не стають об'єктом самоусвідомлення і саморегуляції. З'ясовано, що причина цього явища полягає у відсутності відповідних мотивів самовдосконалення, несприйнятті себе як активного суб'єкта власної діяльності, неусвідомленні залежності успішності та ефективності діяльності від особистісних якостей. У вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу має місце слабка спрямованість знань на самоосвітню, самоаналітичну пізнавальну діяльність, несформованість умінь теоретично осмислювати факти та явища педагогічного процесу.

Розробка системи формування педагогічної культури через організацію саморегулятивної діяльності потребує аналізу емпіричного досвіду підготовки майбутнього вчителя, а також філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної літератури з цієї проблеми. Узагальнюючи праці, у яких досліджуються ці питання, можна виділити кілька напрямів наукових досліджень: розкриття загальних основ розвитку професійної культури (Н. Крилова, Н. Ничкало, Т. Саломатова, О. Смірнова, Г. Соколова та ін.); вивчення основних проблем формування особистості вчителя як суб'єкта діяльності, цілісності його професійно-педагогічної підготовки (В. Бондар, С. Гончаренко, В. Гриньова, І. Зязюн, Н. Кичук, В. Кравець, М. Кузьміна, С. Максименко, О. Пехота, О. Пометун, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, М. Сметанський, Р. Хмелюк та ін.); висвітлення окремих аспектів професійної культури вчителя (Т. Бутенко, В. Грехнев, В. Кан-Калик, Я. Коломинський, С. Мельничук, А. Мудрик, І. Синиця, Г. Тарасенко та ін.).

Розглянута понятійно-термінологічна система характеризує явище саморегуляції педагогічної діяльності як загальний базовий інваріант для теорії і методики професійної освіти. Водночас «саморегуляція педагогічної діяльності» як спеціальне науко-

ве поняття не є усталеним і потребує всебічного вивчення, аналізу взаємозв'язків основних компонентів.

Результати психолого-педагогічних досліджень (О. Пехота, В. Семиченко, О. Чебикін та ін.) свідчать, що реально існуюча система навчання у педагогічних ВНЗ у кращому випадку формує у студентів здатність до стихійного професійного саморозвитку, що виявляється під час розв'язання вузьких ситуативних завдань щодо самоорганізації особистості в навчанні чи професійній діяльності.

Розробка системи підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності враховує такі методологічні орієнтири: ідею суб'єктності, що започаткована у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна; ідею унікальності внутрішнього світу людини, саморозвитку її як суб'єктивної реальності, що знайшла своє відображення у працях І. Беха, Т. Березіної, І. Кона, В. Слободкіова, А. Спіркіна, Г. Цукерман, І. Чеснокової та ін.; ідею гуманістичної психології про самоактуалізацію педагога як вищу форму його саморозвитку, тобто його здатності реалізувати те, що в ньому закладено, відповідно до власних вищих потреб – істини, краси, досконалості та ін. (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт, В. Франкл).

Методологічні основи дослідження визначено відповідно до компаративного і міждисциплінарного змісту явища саморегуляції педагогічної діяльності, що має прямі та опосередковані зв'язки із загальною, віковою, педагогічною психологією, загальною і професійною педагогікою, історією педагогіки, з педагогікою школи та теорією професійно-педагогічної підготовки. Результати наукових досліджень з різних галузей наук забезпечили можливість комплексно вивчати феномен саморегуляції педагогічної діяльності в системі наукових знань з урахуванням їх сучасного рівня розвитку, теоретично інтерпретувати результати емпіричної та експериментальної роботи.

На основі результатів аналізу наукових ідей і теоретико-методологічних підходів

визначено сутність саморегуляції педагогічної діяльності як рефлексивної особистісної характеристики і категорії психолого-педагогічної науки, яка відображає процес забезпечення ефективної взаємодії вчителя із змістом і результатами власної педагогічної діяльності, приведення своїх можливостей відповідно до її вимог. Складність і багатоаспектність процесу саморегуляції педагогічної діяльності, його динамічний комплексний характер обумовлюють необхідність досліджувати його з позицій системного підходу, який виявляється в усвідомленні мети, мотивів, моделюванні умов, розробці програми діяльності, у пошуку причин її неуспішності, коли від наслідків результатів учитель просувається до причин, тобто організує і регулює власну діяльність як систему, здійснює її корегування відповідно до вимог конкретної ситуації. Мета саморегуляції педагогічної діяльності, насамперед, передбачає вивчення, аналіз, регуляцію її основних об'єктів: дидактичних цілей, завдань, принципів, методів, форм і засобів навчання, етапів уроку та їх взаємозв'язків, результатів навчання, рівня розвитку особистості учня, власних суб'єктивних станів. Результат саморегуляції становить мисленнєве порівняння станів і процесів, що мали місце у власній практиці, із уже засвоєними знаннями про їх важливі форми, варіанти, формулювання висновків на основі цього порівняння.

Це можливе за наявності еталону (взірця) для такого ототожнення та оцінки власної діяльності і власних професійно-особистісних якостей. Таким еталоном для вчителя може бути: 1) особистий задум (модель), що передує професійній діяльності й охоплює професійно-педагогічні цінності; 2) діяльність інших учителів, роботу яких він спостерігав, вивчав. Такий еталон під час професійного самопізнання повинен окреслюватись учителем як прототип його педагогічної діяльності.

Саморегуляцію педагогічної діяльності можна схарактеризувати як систему, що функціонує у двох вимірах: статичному і динамічному. Статичний вимір системи ві-

дображає усталену структуру педагогічної теорії, компоненти якої складаються із взаємозв'язаних категорій, понять, ідей, наукових положень, які відбивають результати пізнання процесу навчання.

Динамічний вимір – це рух дидактико-технологічних знань та вмінь, які забезпечують розвиток особистості, самопізнання і саморегуляцію об'єктів педагогічної діяльності. Тому досліджувати систему саморегуляції педагогічної діяльності вчителя необхідно як на основі компонентно-структурного (при вивченні статичного аспекту системи), так і структурно-функціонального підходів (при вивченні динамічного аспекту).

Формування системи саморегуляції педагогічної діяльності здійснюється у взаємозумовленому розвитку всіх компонентів. Ядром її є ціннісно-цільовий складник, який включає педагогічні цінності як відносно стійкі орієнтири, що забезпечують зіставлення цілей і змісту діяльності з вимогами ситуації.

Обґрунтовано, що формування системи наукових знань, які становлять основу підготовки до діяльності саморегуляції, пов'язане з необхідністю забезпечити оптимальне співвідношення між знаннями теорії саморегуляції і знаннями сутності та закономірностей навчально-виховного процесу, які є одним з основних об'єктів самоаналітичної і саморегуляційної діяльності.

Результати системно-функціонального аналізу педагогічної діяльності вчителя, структури наукових основ управління, педагогіки, психології, педагогічних технологій дали змогу визначити підсистему теоретико-методологічних, психолого-педагогічних і дидактико-технологічних знань та діагностико-прогностичних, самоаналітичних і саморегуляційних умінь як основу для здійснення діяльності саморегуляції. Основою побудови підсистем знань і визначення складу дидактико-технологічних знань є ланки пізнавального циклу, основні компоненти теорії навчання, структура саморегуляції педагогічної діяльності. Зазначені чинники обслугову-

ють системний самоаналіз процесу навчання і саморегуляції педагогічної діяльності від постановки і прийняття мети і завдань, їх реалізації до одержання й оцінки їх результатів. У цю систему знань входять також питання теоретико-методологічного характеру, умови і критерії ефективності функціонування педагогічного процесу і педагогічної діяльності, а також вимоги до прийняття рішень щодо її вдосконалення.

Основними психолого-педагогічними умовами ефективності педагогічної системи формування професійної культури майбутніх фахівців засобами саморегуляції педагогічної діяльності є ціннісно-цільова спрямованість навчально-виховного процесу на формування компонентів саморегуляції; забезпечення синтезу знань теорії і технології саморегуляції педагогічної діяльності та знань теорії і практики навчання; залучення майбутніх учителів до діяльності, адекватній структурі її саморегуляції. Ці умови забезпечують взаємозв'язки і взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу і виявляються в діяльності викладача через планування, організацію, регулювання й контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Для формування професійної культури майбутнього вчителя засобом саморегуляції педагогічної діяльності в умовах аудиторної, позааудиторної, індивідуальної та самостійної роботи доцільно використовувати інтерактивні методи організації навчальної діяльності: створення програм самоаналізу і саморегуляції педагогічної діяльності, дидактична гра, моделювання, дискусія, презентація, аналіз професійних ситуацій, кейс-метод, тренінг, комп'ютерне тестування.

Визначено, що серед форм організації навчального процесу найбільш ефективними є лекції-бесіди, лекції-консультації, практичні заняття, усні журнали, лабораторно-практичні заняття, індивідуальні науководослідні завдання, самостійна та індивідуальна робота, наукові проблемні групи.

Для формування компонентів готовності до саморегуляції педагогічної діяльності важливо використовувати мультимедій-

ні засоби інтерактивних технологій: електронні підручники, посібники, навчальні програми, бази даних електронної бібліотеки, інтерактивний дидактичний комплекс дисциплін психолого-педагогічного циклу, Internet.

Таким чином, результати аналізу теорії і практики навчання і виховання майбутнього вчителя дали змогу визначити, що саморегуляція педагогічної діяльності – компонент професійної культури вчителя, універсальна характеристика педагогічної діяльності, що виявляється в різних формах його активності; системне особистісне утворення, яке характеризує міру оволодіння технологією самоорганізації педагогічної діяльності, розвиток суб'єктної

позиції вчителя, вибірково взаємодіє із соціально-педагогічним середовищем, психічними процесами і володіє інтегративними якостями цілого. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя через саморегуляцію педагогічної діяльності обумовлені індивідуальними, психофізіологічними, віковими характеристиками, соціальним і педагогічним досвідом особистості.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні умов і способів розвитку компонентів саморегуляції педагогічної діяльності в умовах кредитно-трансферної системи організації навчального процесу ВНЗ, у системі методичної роботи школи, післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гриньова В. М.** Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / В. М. Гриньова. – К., 2001. – 45 с.
2. **Деркач А. А.** Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Акмеологические основы управленческой деятельности / А. А. Деркач. – М.: РАГС, 2012. – 340 с.
3. Методология и стратегия акмеологического исследования. – М.: МПА, 1998. – 148 с.
4. **Барабанщиков А. В.** Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов. К вопросу о сущности педагогической культуры / А. В. Барабанщиков // Советская педагогика. – 1991. – № 1. – С. 45–51.
5. **Исаев И. Ф.** Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы: воспитательный аспект : учеб. пособие / И. Ф. Исаев. – М.; Белгород: Вазелица, 1992. – 102 с.
6. Формирование профессиональной культуры учителя : учеб. пособие / под ред. В. А. Сластенина. – М.: Прометей, 1993. – 178 с.
7. **Чайка В. М.** Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : монографія / за ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 275 с.

REFERENCES

1. **Hrynyova V.M.** Formation of pedagogical culture of the future teacher: theoretical and methodological aspects: thesis for a degree of Dr. ped. sciences: 13.00.04 / V.M. Hrynyova. – K., 2001. – 45 s.
2. **Derkach A.A.** Acmeology: personal and professional development of a human. Acmeological fundamentals of managing activity / A.A. Derkach. – M.: RAGS, 2012. – 340 p.
3. Methodology and Strategy for acmeological study. – M.: MPA, 1998. – 148 s.
4. **Barabanshchikov A.V.** Problems of pedagogical culture of university teachers. On question to essence of pedagogical culture / A.V. Barabanshchikov // Sovetskaia pedagogika. – 1991. – № 1. – S. 45-51.
5. **Isaev I. F.** Professional-pedagogical culture of a high school lecturer: training aspect: textbook / I. F. Isaev. – M.; Belgorod: Vazelytsa, 1992. – 102 s.
6. Professional formation of teacher culture: textbook / ed. V.A. Slastenina. – M.: Prometei, 1993. – 178 s.
7. **Chaika V.M.** Training of a future teacher to regulate teaching activities: monograph / ed. H. V. Tereshchuk. – Ternopil: TNPU, 2006. – 275 s.

Ярослава КУЛЬБАШНА

кандидат медичних наук,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри хірургічної стоматології
та щелепно-лицевої хірургії
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, вища освіта, медична освіта, майбутні лікарі, міжнародна професійна компетентність, інтернаціональна складова професійної компетентності лікаря, професійна підготовка у ВМНЗ, конкурентоспроможність випускників.

У статті розкриті окремі проблеми процесу інтернаціоналізації у вищій медичній освіті України, розглянуті ймовірні шляхи їх вирішення, зокрема формуванням інтернаціональної складової професійної компетентності, міжнародної професійної компетентності, підвищенням рівня педагогічних працівників у ВМНЗ відповідного міжнародним вимогам.

УДК 378.147:616.31-057.875(100)

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

© Кульбашна Я., 2015

остановка проблеми та її актуальність. Цивілізаційні зміни в суспільстві призводять до різновекторності його розвитку та можуть вносити суперечності в соціально-культурні, економічні і полі-

тичні процеси. З одного боку, відбувається гомогенізація культури, зумовлена становленням транснаціональної економіки, з іншого – актуалізація регіональних і етнічних культур, що знайшло відображення у теорії «зіткнення цивілізацій», сформульованої С. Гантингтоном. Одночасний перебіг таких процесів Р. Робертсон схарактеризував терміном «глобалізація» [1]. Він відображає сучасну реальність, у якій одночасно співіснують локальність, зростання ролі національних традицій та стирання попередньо існуючих просторових і культурних меж. Глобальні проблеми потребують міжнародної інтеграції зусиль і співпраці для їх вирішення; підвищення рівня комунікабельності і толерантності; зростання конкуренції, і, як наслідок, виникає потреба у підвищенні професійної кваліфікації фахівців усіх галузей.

Процеси глобалізації й активного переміщення населення у пошуках оптимального працевлаштування передбачають

отримання якісної вищої освіти. Як наслідок, виникло нове явище – інтернаціоналізація освіти, нове освітнє середовище – транснаціональне та підвищилась увага до вимог вищої освіти і пошуку загальноприйнятого критерію оцінювання навчальних досягнень. Таким критерієм було визнано професійну компетентність фахівця, яка вирішальним чином сприяє готовності до ефективного виконання професійних завдань, зокрема і в медичній галузі, що забезпечує повноцінне і тривале життя людини незалежно від місця перебування. Зазначене актуалізує вивчення інтернаціональних аспектів у професійній підготовці майбутніх лікарів.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Розвиток вищої освіти, спрямований на інтеграцію з міжнародним середовищем, науковці схарактеризували поняттям «інтернаціоналізація» [5]. Навчання у цих сучасних умовах, як зазначають О. Локшина [7], М. Осійчук [9], М. Степко [10], вимагає врахування потреб ринку праці щодо набутих майбутніми фахівцями знань, умінь і компетентностей, які необхідно демонструвати на інтернаціональному рівні, підвищення мотивації до міжнародної професійної діяльності. Транснаціональність освіти та професійної діяльності, на думку Р. Мейера [16], активізує міжнародний ринок праці, тому важливо визначити не тільки національні, а й інтернаціональні критерії конкурентоспроможності випускників ВНЗ. З огляду на зазначене поглиблюється вивчення основних чинників процесу інтернаціоналізації освіти, які в європейських країнах розпочалися у 90-х роках ХХ ст. [11–17], а в Україні набули значущості лише в останні п'ять років [3; 4; 5; 9; 10].

Одним із перших поняття «інтернаціоналізація» у системі освіти розкрила Джейн Найт [15]. Вона визначила його як процес упровадження міжнародного виміру у функціонуванні всіх напрямів діяльності навчального закладу – викладанні, дослідженні й наданні послуг. Погляди науковців щодо глумачення сутності цього процесу, як зазначає Н. Дем'яненко [3], дещо відрізняються, проте їх об'єднує констатація

необхідності змін у підходах до підготовки майбутніх фахівців і освітніх програм з урахуванням вимог міжнародного рівня, які мають швидкоплинний і динамічний характер. Причинами, які породили процес інтернаціоналізації в освіті, Н. Дем'яненко [3], С. Сисоева [2], М. Степко [10] вважають такі:

– *глобалізацію* системи освіти через інтеграцію (досягнення їх порівнянності, а не конвергенція) національних освітніх систем і створення транснаціональної освіти (ТНО);

– *демократизацію* освітньої системи – започаткована відкритість, доступність, розширення і подолання національних, адміністративних, расових, конфесійних бар'єрів;

– *диверсифікацію* – зміна змісту освіти на практико- і особистісно-орієнтовані моделі з упровадженням інноваційних освітніх технологій і компетентнісного підходу;

– *міграцію* представників різних націй і верств населення з метою кращого працевлаштування;

– бажання *отримати професійну підготовку*, відповідну сучасним запитам;

– *зміну демографічних і мовних* параметрів у державах;

– *упровадження академічної мобільності* студентства й академічних працівників;

– *наростання багатоманітності і мультикультурності* суспільства.

У контексті футуристичного погляду К. Корсака [4] на сучасне суспільство, інтернаціоналізація освіти означає, що у продовження розвитку хвильової моделі цивілізаційного поступу людства Е. Тоффлера (доаграрний, аграрний, індустріальний і постіндустріальний – інформаційний) прийшов час «ноохвилі», яка приведе до життя в ноосупільстві з подоланими екологічними проблемами. Освіта епохи ноосупільства і ноотехнологій забезпечить підготовку настільки кваліфікованих науковців і працівників, що вони створять екобезпечне виробництво і будуть уміло його використовувати. Така приваблива перспектива забезпечується сьогоdnішнім формуванням і становленням майбутнього фахівця міжнародного рівня.

Приєднанню української вищої школи до міжнародного освітнього простору в умовах глобалізації та інтернаціоналізації, на думку українських дослідників В. Лугового [6], М. Степка [10], перешкоджають проблеми національних обмежень у визначенні, порівнянності результату освіти, підготовці до професійної діяльності в міжнародному середовищі. Для їх вирішення необхідно дотримуватися *принципів розвитку сучасної вищої освіти*, сформульованих європейськими фахівцями [16]:

а) формування, оцінювання та визнання компетентностей у ВНЗ;

б) підвищення якості професійної освіти через обмін досвідом і моделями підготовки для вироблення спільних підходів і критеріїв, інтенсивно впроваджувати академічну мобільність;

в) дотримання принципу навчання впродовж життя і володіння ключовими компетентностями;

г) упровадження «Diploma Supplement» і «EUROPASS», що уможливорює порівняння навчальних результатів й об'єднання зусиль щодо ефективного розвитку професійної освіти.

Аналіз наукових джерел [1–16] і власний педагогічний досвід дали змогу виявити низку нерозв'язаних проблем у процесі інтернаціоналізації вищої медичної, зокрема стоматологічної освіти:

– необхідність її модернізації й реформування відповідно до міжнародних вимог оцінювання якості підготовки фахівця на основі сформованості професійної компетентності;

– наповнення української вищої медичної освіти інтернаціональним змістом, зокрема формування інтернаціональної складової професійної компетентності майбутнього лікаря;

– потреба у формуванні міжнародної професійної компетентності (МПК).

Мета статті – розкрити окремі проблеми процесу інтернаціоналізації вищої медичної освіти й окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Відповіддю освітян на масштабні цивілізаційні зміни та інтернаціоналізацію освіти стали: мо-

дернізація і реформування вищої школи, зокрема розробка Болонської декларації, у якій проголошено інтеграцію національних освітніх систем у єдину, поява ЄПВО, у якому формується ТНО [3; 13; 15]. Варто зазначити, що це, на думку науковців [3; 2; 10], не означає повної уніфікації і конвергенції надбань освітньої галузі кожної з країн, як це іноді трактується, а має на меті розширення можливостей для випускників ВНЗ ефективно реалізуватись у професійній діяльності в різних країнах, незалежно від того, де здобувалась освіта. Особливого значення в умовах інтернаціоналізації освіти набуло упровадження принципу академічної мобільності [5].

Українська вища медична освіта визначила свій шлях розвитку, нерозривно пов'язаний з європейською спільнотою, але він також потребує відповідних реформ, передусім, наповнення професійної підготовки майбутніх лікарів інтернаціональним змістом [5]. Він полягає, як зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [8], у формуванні нового громадянина України і світу з високим рівнем поваги і толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур. Відповідно до таких вимог потребують змін як навчальні програми, так і вся концепція викладання навчальних дисциплін у сучасних медичних університетах. Вона повинна стати принципово іншою, оскільки в основу сучасного навчального процесу на теренах Європи покладена компетентнісна модель освіти, яка забезпечує *єдиний погляд на оцінювання навчального результату випускників* у країнах, які приєдналися до нього, – набуття відповідних до вимог професії компетентностей [6]. Їхня інтеграція з іншими важливими чинниками формує професійну компетентність фахівця відповідної галузі, проте умови її реалізації в міжнародному просторі потребують *додаткових знань, умінь і компетентностей* [5; 12].

Інтернаціоналізація вищої освіти обумовила потребу в модернізації професійної підготовки фахівців поза рамками національних програм у процесі міжнародної співпраці з розробки інноваційних методик

і взаємовизнання освітніх сертифікатів. Наразі ВНЗ, які поглиблюють свою навчальну концепцію до інтернаціональних вимог, згуртовані у Magna Charta Universitatum, до якої, зокрема, належить і НМУ імені О. Богомольця (2010). Проте отримання статусу й визнання основоположних європейських принципів українськими університетами недостатньо для реальної інтеграції. Найскладнішим завданням і невирішеною до нині проблемою залишається запровадження новачок в освітній процес. Цьому перешкоджає суттєва відмінність навчальних програм і планів вітчизняних та зарубіжних медичних університетів, що веде до виникнення проблем сумісності освітніх досягнень, а отже, реалізація принципу академічної мобільності у вищій медичній школі залишається під сумнівом.

Об'єднання університетів з розвинутою міжнародною складовою у підготовці майбутніх фахівців створило нові освітні середовища, які мають інтернаціональний/транснаціональний характер. До суб'єктів такого середовища висувається низка додаткових вимог. Особливо важливим, на переконання Н. Лосевої, О. Гури, Г. Козлакової, Я. Кульбашної, В. Лугового, С. Сисоєвої [5] стає вирішення проблеми підбору викладачів ВНЗ, адже, щоб виховати фахівця міжнародного рівня, педагогічні працівники ВНЗ самі повинні володіти відповідною компетентністю. Це завдання потребує невідкладного вирішення у вітчизняній вищій школі, а його виконання сприятиме поширенню професійної мобільності.

Процес інтернаціоналізації освіти спричинив необхідність чіткого визначення міжнародного рівня навчальних досягнень і професійної готовності фахівця міжнародного рівня у контексті компетентнісної освітньої моделі. Це розкрило можливості для визначення пріоритетів у підготовці майбутніх фахівців для забезпечення працевлаштування і конкурентоспроможності незалежно від місця перебування. Як наслідок, роботи науковців спрямувалися на дослідження сучасної якісної характеристики фахівця в інтернаціональному середовищі. Таку нову якість фахівця німецькі науковці [5; 12] характеризували поняттям «міжна-

родна професійна компетентність» (МПК), яке швидко імплементувалось у сферу європейської професійної діяльності й освіти. Аналіз наукових публікацій засвідчив, що проблемі формування МПК, розробці концептуальних засад і впровадженню її основних положень в Європейському просторі вищої освіти приділяється все більша увага. Особливо поширені такі дослідження в економічній галузі, що відображено в роботах Ф. Ахентегагена, С. Дрезв, Б. Хьюберз, П. Ягер [5; 12–14] та ін. На думку цих дослідників, *МПК формується на основі професійної компетентності фахівця відповідної галузі у сукупності з міжнародними фаховими знаннями, міжнародними ключовими і базовими компетентностями, які реалізуються шляхом академічної мобільності, пов'язаної з виконанням професійних завдань у міжнародному середовищі*. Особливої уваги при формуванні МПК потребують знання англійської мови, якою описуються процеси й оприлюднюються понад 35% фундаментальних і 12% професійних даних [13] та інтеркультурної толерантності. На актуальності та необхідності поглиблення досліджень МПК наголошує С. Дрезв [12], оскільки сучасні роботодавці зацікавлені у фахівцях з високим рівнем МПК.

Інтеграція української вищої медичної освіти до ЄПВО також потребує забезпечення конкурентоспроможності випускників у міжнародному суспільстві. Це вимагає формування МПК майбутніх лікарів. Для реалізації цієї мети необхідно:

- конкретизувати поняття «МПК майбутнього лікаря»;
- визначити чинники, які впливають на її формування;
- окреслити проблеми, які перешкоджають ефективності формування та імплементції МПК у медичну освіту.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури [11–14], власних досліджень і педагогічного досвіду розглядаємо «*міжнародну професійну компетентність лікаря*» як його якісну характеристику, що відображає високий рівень сформованості інтернаціональної складової професійної компетентності, яка забезпечує здатність до ефективної медичної діяльності в між-

народному професійному середовищі. Серед чинників, на основі й взаємодії яких повинна формуватися МПК майбутнього лікаря, визначено такі:

– сформованість оптимального рівня професійної компетентності майбутнього фахівця відповідно до вимог Національної та Європейської рамки кваліфікацій, з наголосом на компетентностях міжнародного значення – іншомовної та інтеркультурної [5]. Майбутній фахівець повинен, окрім фахових, володіти глибокими інтеркультурними знаннями, іноземною мовою і знати особливості фахової діяльності. Забезпечення таких досягнень у випускників визначено пріоритетом розвитку вищої освіти в європейських країнах, а для їх реалізації розроблено і впроваджено академічну і професійну мобільність;

– наявність міжнародних знань, які здобуваються у процесі професійної діяльності за кордоном у рамках академічної мобільності;

– визначення галузевих особливостей формування МПК, відображених у спеціальних компетентностях.

Формування МПК, як системне явище у ВМНЗ, має велике суспільне значення і розкриває для майбутніх лікарів шляхи для професійного й особистісного удосконалення на самому вищому рівні, що дає інтегративний ефект підвищення якості всієї медичної галузі. Проте досягнення МПК доступне лише для майбутніх фахівців, які вмотивовані до прориву в міжнародне професійне середовище, і навряд чи може стати стовідсотковою потребою для всіх випускників ВМНЗ України на нинішньому етапі становлення вітчизняного суспільства. Чи ставити перед собою таку мету,

кожен майбутній фахівець вирішує сам, оскільки не всі мають мотивацію до формування МПК. Це потребує додаткових зусиль і постійного самовдосконалення. Проте, як свідчить європейський досвід, прогрес у медицині – за фахівцями зі сформованою МПК, яка наближує їх до вищого професійного рівня.

Висновки

1. Виявлено низку проблем, які спричинені процесами глобалізації суспільства й інтернаціоналізації освіти та потребують вирішення у вищій медичній освіті, зокрема: формування інтернаціональної складової професійної компетентності і міжнародної професійної компетентності майбутнього лікаря, підготовка педагогічних працівників для упровадження міжнародних аспектів професійної підготовки у ВМНЗ.

2. Процес інтернаціоналізації у системі вищої школи створив нові вимоги до здобувачів вищої освіти, які полягають в орієнтації на міжнародний рівень професійної діяльності й оцінки особистих здобутків фахівця у цих умовах.

3. Для забезпечення адаптації української вищої медичної освіти до процесів інтернаціоналізації у вищій школі доцільно формувати *«міжнародну професійну компетентність майбутнього лікаря»*.

4. Досягнення відповідності систем професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів України потребує реформування професійної освіти майбутніх стоматологів у напрямках доповнення компетентнісним змістом, корекції навчального плану, перегляду його структури, зміні етапності, що може стати предметом подальших наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Авдеев Е. А.** Этнический фактор в современных глобализационных процессах / Е. А. Авдеев // Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects: materials of the international scientific conference on January 27-28, 2014. – Prague: Vmdecko vydavatel'skij centrum «Sociosfyra-CZ». – 244 с.
2. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С. О. Сисоева, Н. Г. Батечко / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський

REFERENCES

1. **Avdeeva E.A.** Ethnic factor in modern globalized processes / E. A. Avdeeva // Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and socio-cultural aspects: materials of the international scientific conference on January 27-28, 2014. – Prague: Vmdecko vydavatel'skij centrum «Sociosfyra-CZ». – 244 s.
2. Higher education in Ukraine: realities of contemporary development / S. O. Sysoieva, N. H. Batechko / Ministry of Education, Youth and

університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К. : ВД ЕКМО, 2011. – 368 с.

3. **Дем'яненко Н. М.** Світові тенденції розвитку вищої освіти: диверсифікація магістратури / Н. М. Дем'яненко // Проблеми освіти. – 2010. – № 63. – С. 18–23.

4. **Корсак К. В.** Вища освіта і підготовка кадрів в умовах надходження четвертої цивілізаційної хвилі / К. В. Корсак // Проблеми освіти. – 2012. – № 70, ч. II. – С. 108–113.

5. **Кульбашна Я. А.** Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи : монографія / Я. А. Кульбашна. – К. : Компас, 2014. – 416 с.

6. **Луговий В. І.** Ідентифікація складу і структури компетентностей: ключова умова підвищення ефективності викладання та оцінювання результатів у вищій школі / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – 2011. – Т. 1, № 3. – С. 9–15. – (Темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»).

7. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / [за заг. ред. О. І. Локшиної]. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.

8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

9. **Осіичук М. С.** Моніторинг, як важлива складова покращення якості освіти / [М. С. Осіичук, О. П. Волосовець, Ю. С. Пятницький та ін.] // Медична освіта. – 2014. – № 2. – С. 19–25.

10. **Степко М. Ф.** Інтернаціоналізація вищої освіти України у контексті кадрового та організаційного забезпечення реформ / М. Ф. Степко // Проблеми освіти. – 2012. – Вип. 70, ч. 1. – С. 11–15.

Sports of Ukraine, Borys Grinchenko Kyiv University, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine – Kyiv: VD EKMO, 2011. – 368 s.

3. **Demianenko N.** Global trends of higher education development: diversification of Master program / N. Demianenko // Problemy osvity. – 2010. – № 63. – S. 18–23.

4. **Korsak K.V.** Higher education and training in terms of coming the fourth wave of civilization / K. V. Korsak // Problemy osvity. – 2012. – № 70, ch. II. – S. 108–113.

5. **Kulbashna Ya.** Formation of professional competence of future specialists in dentistry: theoretical and methodological foundations: monograph / Ya. Kulbashna. – K: Kompas, 2014. – 416 s.

6. **Luhovyy V.I.** Identifying components and structure of competencies: a key condition for improving the efficiency of teaching and evaluating outcomes in higher education / V.I. Luhovyy, O. M. Sliusarenko, Zh. V. Talanova // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2011. – T. 1, № 3. – S. 9-15. – (Temat.nom. «Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii»).

7. Education Quality Monitoring world achievements and prospects of Ukraine / [red.O.I. Lokshyna. – K.: KIS, 2004. – 128 s.

8. National Strategy for the Development of Education in Ukraine in 2012-2021 [Electronic resource]. – Access: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

9. **Osiichuk M.S.** Monitoring as an important component of improving the quality of education / [M. S. Osiichuk, O.P. Volosovets, Yu.S. Piatnytskyi et al.] // Medychna osvita. – 2014. – № 2. – S. 19–25.

10. **Stepko M.F.** internationalization of higher education in Ukraine in the context of human and organizational support for reforms / M.F. Stepko // Problemy osvity. – 2012. – Vyp. 70, ch. 1. – S. 11–15.

11. **Böllinger H.** Auf dem Weg von der Profession zum Beruf. Zur Deprofessionalisierung des Ärzte Standes / H. Böllinger, J. Hohl // Zeitschrift für sozialwissenschaftliche Forschung und Praxis. – 1981. – № 32(4). – 12 S.

12. **Drews S.** Auslandsaufenthalte als ein Instrument zukunftsfaiger Qualifizierung / S. Drews, B. Hubers // Bildung für Europa. – 2008. – № 9 (Juni). – S. 10–12.

13. **Hübers B.** Internationale Berufskompetenz Mögliche Standards einer Zusatzqualifikation in der Ausbildung [Electronic resource] / B. Hübers. – Access mode : http://www.bibb.de/dokumente/pdf/AK_2.1_Huebers.pdf

14. **Jager P.** Der Erwerb von Kompetenzen als Konkretisierung der Schlüsselqualifikationen – eine Herausforderung an Schule und Unterricht: Dissertation / P. Jager. – Passau : Lehrstuhl für Schulpädagogie, 2002. – 280 s.

15. **Knigt J.** Internationalization of Higer Education. Conceptual framework // J. Knight, TWit. Internationalization of Higer Education in Asia-Pacific Countries. – Amsterdam : European Assosiation for International Education, 1997. – 186 p.

16. **Meyer R.** Besiegelt der Europdjische Qualifikationsrahmen den Niedergang des deutschen Berufsbildungssystems? [Electronic resource] / R. Meyer. – Access mode : http://www.bwpat.de/ausgabe11/buechter_gramlinger_b

17. **Wächter B.** Ed. Internationalisation in higher education (A paper and seven essays on international cooperation in tertiary sector) / B. Wächter ; Academic Cooperation Association. – Bonn : Lemmens, 1999. – 172 p.

Наталія БОГДАНОВА

доктор філософських наук, доцент кафедри загальноінженерних дисциплін Української інженерно-педагогічної академії

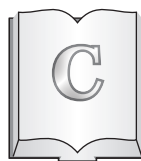
Ключові слова: студентське самонаправління, виховання, інтеграція, ціннісні орієнтації, активна життєва позиція, громадська діяльність студентів, формування особистості студента, демократичні засади, модернізація суспільства, естетична свідомість, гуманізація.

У статті досліджено актуальні проблеми розвитку демократизації освіти в Україні та за кордоном, які активно обговорюються вченими і педагогами. Наголошено, що естетичне виховання як специфічний засіб управління формує самосвідомість людини, її здатність до самовизначення. Зазначено, що надзвичайно глибоким є розуміння необхідності всіляко підтримувати і розвивати різноманітні форми студентської демократії в країнах Європи. Визначено, що одним з головних завдань установ освіти є сприяння впровадженню демократичних засад в організації навчання, виховання, побуту у вищих навчальних закладах України для формування активної позиції студентської молоді.

УДК 37.036:371.59(045)

ЕСТЕТИЧНИЙ ЧИННИК У СТРУКТУРІ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

© Богданова Н., 2015

Сьогодні відбувається переоцінка й переосмислення ідеалів, шляхів участі в громадсько-політичному житті студентів і розвитку студентського самоврядування. Щоб естетична самосвідомість стала посправжньому масовою, вважають суспільствознавці, вона повинна бути достатньо поширеною серед усіх соціальних верств населення, особливо серед молодого покоління. Необхідна широка участь засобів масової інформації, державних інституцій, громадських об'єднань у доведенні до населення, молоді естетично-моральних, національних ідей, об'єктивного минулого.

Стрімкі зміни в суспільно-політичній, економічній, соціально-культурній сферах українського сьогодення настійно вимагають якісних змін у всіх галузях соціального буття, але особливо це стосується освіти, яка покликана забезпечити своєчасність і якість позитивних трансформацій у всьому життєвому просторі України [3, с. 130].

Нинішні студенти, як майбутні фахівці, організатори виробництва, активні учасники соціальної, політичної, культурної та інших сфер життя країни, мають виступати й провідниками нових суспільних відносин на засадах демократії, гуманізму, орієнто-

ваних на гармонізацію інтересів усіх членів суспільства. Прагнення України увійти до Європейського Співтовариства настійно диктують необхідність упровадження демократичних засад в організації навчання, виховання, побуту у вищих навчальних закладах України.

Тому **метою статті** є аналіз естетичного чинника в структурі студентського самоврядування, дослідження розвитку різноманітних форм студентської демократії в Україні та європейських країнах, визначення завдань державних установ освіти в процесі розвитку демократизації освіти для формування у студентської молоді активної національно-громадянської позиції.

У вітчизняному науковому світі різні аспекти щодо впровадження демократичних засад у вищих навчальних закладах розглядали багато дослідників. Важливими для аналізу сучасного стану щодо розвитку шляхів участі у громадсько-політичному житті студентів та розвитку студентського самоврядування є праці Т. Буяльської, Т. Капустіної, М. Остапенко, М. Степка, Н. Черниш та ін. Заслужовують уваги дослідження В. Андрущенка, Л. Губерського та М. Михальченка.

Проблеми самоврядування в закладах освіти набули значної ваги в кінці ХХ – початку ХХІ ст., тобто в період становлення української суверенної, соціальної, правової держави. Основні чинники цього процесу такі:

– по-перше, відбувається активне утвердження демократичних засад в усіх секторах життєдіяльності українського суспільства. Ідеї демократизації суспільних відносин наповнили новий етап розвитку української національної економіки, освіти, науки, культури. Студентське самоврядування потребує подальшого розвитку і збагачення новітніми демократичними ідеями;

– по-друге, інтеграція України в Європейське Співтовариство та перехід до ринкової економіки, безумовно, глибоко зачіпають всі складові освітньої галузі, вимагають її демократизації на принципах Болонського процесу;

– по-третє, студентство у всі часи виступало своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства. Молодь є найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями соціальною верствою населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів, естетичних цінностей. Можна з повним правом розглядати молодь, особливо студентство, «соціальним нервом суспільства». Невипадково стратегічним резервом соціально-економічних реформ та духовно-культурних перетворень в Україні вважається молодь, яка озброєна освітою європейського рівня та вихована на демократичних здобутках сучасної цивілізації;

– по-четверте, студентське самоврядування є важливим чинником розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації, духовного клімату суспільства;

– по-п'яте, опора на ініціативу, активну життєву позицію, європейські ціннісні орієнтації студентства є реальним показником цивілізованості суспільства, утвердження в ньому демократичних начал. Важливо чітко усвідомити, що успішна розбудова Української держави залежить від самосвідомості, самодостатності, незаангажованості, свободи мислення, наполегливої праці кожного молодого громадянина України [2, с. 89].

Проте проголошення декларацій про студентське самоврядування та реальний його стан в окремих вищих навчальних закладах далеко не збігаються. Саме цим пояснюється підвищена увага до проблеми студентського самоврядування з боку влади. Участь студентів в управлінні вищим навчальним закладом – це конкретний вияв демократизації вищої школи, утвердження її автономії.

З метою організаційного та науково-методичного забезпечення впровадження студентського самоврядування у вищих

навчальних закладах Міністерство освіти і науки України наказом від 03.04.01 № 166 затвердило «Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах». У цьому Положенні визначаються сутність студентського самоврядування, права і обов'язки студентів.

«Самоврядування у вищому навчальному закладі – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління вищим навчальним закладам, яка визначається ректоратом (адміністрацією), деканатами (відділеннями) і здійснюється студентами відповідно до мети і завдання, що стоять перед студентськими колективами».

Органи студентського самоврядування покликані сприяти гармонійному розвитку особистості студента, формувати навички майбутнього організатора, керівника.

Згідно зі статтею 38 Закону України «Про вищу освіту» основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема, стосовно організації навчального процесу;
- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання та відпочинку студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Студентське самоврядування сприяє задоволенню молодіжних потреб, реалізації студентських інтересів, є середовищем спілкування і взаємодії молоді. Необхідно враховувати, що в студентському «суспільстві» діють, крім загальноприйнятих законів, норм поведінки, специфічні норми і правила, права і свободи, обов'язки і відповідальність [4, с. 32].

Системний підхід до організації студентського самоврядування характеризується тим, що воно охоплює всі сфери життєдіяльності університету: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу роботу, побут, відпочинок, дозвілля, участь у суспільно-громадському житті.

Студентське самоврядування визначає основні форми і напрями своєї діяльності. Воно стало важливим чинником і умовою удосконалення навчально-виховного процесу, спрямованим на якісне навчання, сприяння діяльності студентських наукових гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами, працевлаштування випускників, виховання духовності та культури студентів, формування у студентської молоді національно-громадянської позиції, соціальної активності, оволодіння навичками організатора, керівника, формування громадянської політичної культури, становлення особистості нового типу.

Органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів університету, факультету, гуртожитку, які ухвалюють «Положення про студентське самоврядування»; обирають виконавчі органи студентського самоврядування та заслуховують їх звіти; визначають структуру, повноваження та порядок обрання виконавчих органів студентського самоврядування. Самоврядування в навчальних закладах стає тим підґрунтям, на якому майбутні спеціалісти набувають організаторських і управлінських навичок, розкривають ширші горизонти [5, с. 74–75].

Саме студентство, як найменш консервативна й найменш традиціоналістська за своїми цінностями й ціннісними орієнтаціями соціальна верства населення, має забезпечувати постійний пошук і розвиток у різних напрямках освітнього та духовного простору.

Враховуючи європейський вектор подальшого розвитку України, приєднання України до Болонського процесу, творчі ініціативи Міністерства освіти і науки України щодо впровадження й розвитку студентського самоврядування у ВНЗ України на принципово нових демократичних засадах, самоуправління духовним розвитком сту-

дентів є актуальним і пріоритетним. Адже студентське самоуправління як інструмент формування естетичної свідомості одночасно виступає і суб'єктом і об'єктом цього процесу, що знімає деякі суперечки, пов'язані з роллю викладача в системі естетичного виховання. Передовсім формуються навички управління.

Варто зазначити, що в історії діяльності вищих навчальних закладів як Європи, так і колишнього Радянського Союзу чітко виділяються три типи студентського самоврядування:

- *імітаційний* (ігровий), для якого характерне створення спільноти студентства як наслідування державних форм правління (парламенту, конституції, судів);

- *псевдоділовий, або бюрократичний*. Цей тип самоврядування ставив за мету створення бюрократичного апарату в студентському середовищі як самоціль під виглядом підготовки активістів-організаторів, коли для розширення студентського активу створюються чисельні ради, штаби, комісії, не зайняті продуктивною діяльністю;

- *демократичний*, розвиток і вдосконалення якого зумовлюються сучасними умовами життєдіяльності суспільства й вимогами до особистості студента. Демократія – не тільки формальний набір виборчих процедур. Це поняття передбачає і соціальне партнерство, і особисту участь кожного у справах того соціуму, у якому він живе.

Нині інтерес до проблем студентського самоврядування викликаний багатьма причинами та обставинами, а саме:

- самоврядування в Україні має глибинне національне коріння, і в українській вищій школі є власні здобутки та певний досвід організації студентського самоврядування, який потребує подальшого розвитку й збагачення новітніми демократичними ідеями;

- потреба у соціалізації особистості, виховання поваги до демократичних цінностей зростатиме, а студентське самоврядування дозволяє достатньо ефективно вирішувати ці завдання;

- студентське самоврядування, як один із чинників розвитку й модернізації суспільства, дозволяє формувати майбутню

еліту нації, виявляти потенційних лідерів, давати їм навички управлінської діяльності, працювати з колективом та іншими спільнотами людей.

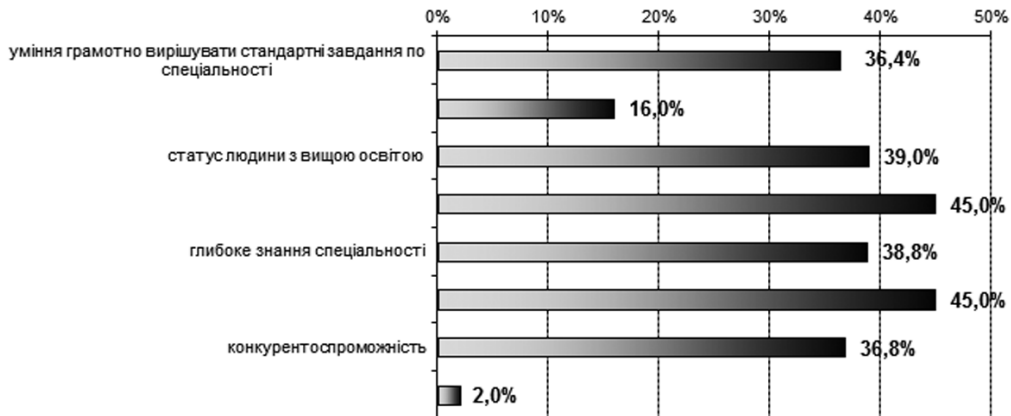
Формування ініціативної, здатної приймати нестандартні рішення особистості неможливе без широкого залучення студентів до участі в управлінні діяльністю вищого навчального закладу через організацію колективного вироблення рішень та студентського самоврядування.

Безперечно, студентське самоврядування в Україні має свою власну історію, що поділяється на певні знакові періоди, і яка варта дослідження і узагальнення. Проте найважливіший етап студентського самоврядування в Україні розпочався з 1991 р. у період розбудови нашої молоді незалежної держави і віддзеркалює всі суперечності (здобутки та прорахунки) економічних, політичних, соціокультурних реалій і можливостей українського життя й розкриває необхідність самоконтролю з боку молоді в процесах формування ціннісних орієнтацій.

Порівнюючи стан розвитку студентського самоврядування в Україні з європейськими університетами, з прикрістю констатуємо, що в європейських країнах набагато вищий рівень усвідомлення суспільством і державними органами влади, зокрема, ролі і значущості освітньо-виховного процесу як чинника національної безпеки.

Надзвичайно глибоким є розуміння необхідності всіляко підтримувати і розвивати різноманітні форми студентської демократії. Саме тому європейське студентське самоврядування (й освіта взагалі) має потужні економічні можливості, що забезпечують самостійність вирішення багатьох соціально-виховних освітянських завдань і формування високої естетичної самосвідомості.

Т. Фініков у дослідженні «Академічні свободи та їх значення у реформі вищої освіти» на основі київських вищих навчальних закладів провів дослідження, у рамках якого було поставлене питання «Що Ви розраховуєте отримати від навчання у навчальному закладі?». У цілому ж відповіді на питання розподілилися таким чином:

Характерно, що більшість відповідей концентрується не на варіанті «глибоке знання спеціальності», а на «основі для подальшого професійного розвитку». У значних перевагах «основи» відображається, на наш погляд, ставлення до вищої освіти як до фундаменту, на якому постійно потрібно нарощувати знання. Акценти ж на вмінні творчо і нестандартно мислити свідчать про те, що українська вища школа все ж дає молоді це уміння, незважаючи на існуючі проблеми [7, с. 5–10]. На жаль, розвиток духовності серед відповідей студентів не зазначений.

Крім того, соціально-психологічна готовність наших студентів до самоорганізації значно нижча, ніж в Європі. Причинами є: вік наших студентів (на 2–3 роки молодші, ніж студенти європейських ВНЗ); матеріальна і психологічна залежність від батьків; відчуття соціальної незахищеності; у більшості випадків низький рівень матеріальної забезпеченості студентів та їх батьків; вплив шкільної тоталітарної педагогіки та рудиментів авторитаризму в житті вищої школи; типовими є випадки, коли відсутня адекватна мотивація вступу до ВНЗ і вибір тієї чи іншої професії є випадковим.

Та все ж за останні роки студентське самоврядування в Україні розвиває свою діяльність, реалізуючи притаманну молодості потребу в самовиявленні й творчості. Незважаючи на відсутність фінансової підтримки, у студентському середовищі завж-

ди були і є безкорисливі ентузіасти, які живуть за принципом: «Якщо не я, то хто?». Саме вони охоче переймаються проблемами удосконалення студентського життя, добровільно беруть на себе відповідальність за виконання тих чи інших завдань, що стоять перед професійною освітою, конкретним університетом зокрема.

Надзвичайно важливо, коли адміністрація університету не тільки виявляє та підтримує таких студентів, але й створює умови для прояву студентської соціальної активності, прислухається до проблем студентської молоді, надає всіляку допомогу при їх вирішенні.

Кожний з українських університетів набуває свій власний досвід студентського самоврядування, який обумовлений не тільки особливостями діяльності ВНЗ, стратегіями їх розвитку, але й тими інноваційними ідеями і технологіями, які опановують студенти в своїй Alma mater [1, с. 20].

Враховуючи державну політику в зазначеному питанні, варто підкреслити, що студентству надані надзвичайно широкі можливості для самоуправління, для виявлення себе як особистості, діяльних істот, а не пасивних, а формування естетичної свідомості, естетичне виховання – не тільки вплив педагога і зовнішніх обставин, це і самозмінювання в процесі життя – самовиховання. Унаслідок цього виховний вплив і середовища, і педагогів-вихователів перетворюється на процес взаємодії особистості з ними [6, с. 234].

«Листи про естетичне виховання» Ф. Шиллера, діяльність українських демократів початку ХХ ст. свідчать, що в найскладніші, переломні періоди розвитку суспільства увага до естетичного виховання, як правило, підвищувалась. Шляхи гуманізації людини, збагачення її духовно-творчого потенціалу різноманітні, але художньо-естетичне виховання в цьому процесі є головним. Воно виступає підсумковим, завершальним елементом системи загального виховання, надає їй закінченості й насичує всю її структуру сутнісно людським змістом.

Таким чином, естетична свідомість, яка ґрунтується на основі мистецтва і чуттєвої культури, формує універсальну людину, надаючи індивіду досвід переживання, а через нього – сукупний досвід людського буття. Так здійснюється процес творення людини, розвивається її здатність до мислення, формується чуттєва культура. Естетичне виховання одночасно є естетичним простором, виводить особу у вимір морального, а отже, робить її вільною відповідальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України : методичні матеріали / під ред. проф. Т. Б. Буяльської. – Вінниця, 2006. – С. 20.
2. Капустіна Т. Молодь у соціально-економічних перетвореннях / Т. Капустіна // Молодь в умовах нової соціальної перспективи : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. – Житомир, 2000. – С. 89.
3. Національна свідомість студентської молоді / Н. Черниш та ін. – Торонто ; Едмонт ; Львів, 1993. – С. 130.
4. Остапенко М. Політична свідомість студентської молоді в сучасній Україні / М. Остапенко // Нова політика. – 1999. – № 4. – С. 32.
5. Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації вищої школи / відп. ред. М. Ф. Степко. – К. : Освіта України, 2005. – С. 74–75.
6. Троєльнікова Л. О. Школи художньо-естетичного профілю: роль та місце в системі художньої освіти та виховання в Україні / Л. О. Троєльнікова // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2004. – С. 234.
7. Фініков Т. Академічні свободи та їх значення у реформі вищої освіти / Т. Фініков. – Львів, 2005. – С. 5–10.

Естетичне виховання як специфічний засіб управління формує самосвідомість людини, її здатність до самовизначення й віднайдення смислоритетних орієнтирів, вимірів самоздійснення. Тому естетична свідомість може розумітися як основа індивідуалізації людини, розвитку її суб'єктивно-особистісного «Я», яке виступає мірою співвідносності людини з навколишнім світом. Естетичне виховання – суть гуманізації людини; її олюднення й соціалізації, необхідна основа й передумова здійснення родової сутності та індивідуальних здібностей у процесі реального буття.

У вищій школі, яка здійснює професійну підготовку, на завершальну стадію переходить процес формування розвинутої особистості. Державні установи освіти, адміністрація і педагогічні колективи ВНЗ України повинні підтримувати студентів і створювати умови для прояву студентської соціальної активності. Використання естетичних надбань педагогіки вищої школи України і країн зарубіжжя можуть суттєво покращити розвиток демократизації освіти.

REFERENCES

1. The European practice of students' self-government in universities in Ukraine: methodical materials / ed. prof. T.B. Buialska. – Vinnytsia, 2006. – S. 20.
2. Kapustina T. Young people in socio-economic transformations / T. Kapustina // Youth in the new social perspective: materials II Intern. scientific-practic. conf. – Zhytomyr, 2000. – S. 89.
3. The national consciousness of students / Chernysh N. et al. – Toronto; Edmond; Lviv, 1993. – S. 130.
4. Ostapenko M. Political consciousness of students in modern Ukraine / M. Ostapenko // Nova polityka. – 1999. – № 4. – S. 32.
5. Students' self-government as an integral part of the democratization of higher school / ed. M. F. Stepko. – K. Osivta Ukrainy, 2005. – S. 74-75.
6. Troielnikova L.O. Schools of Art and Aesthetic Profile: role and place in the system of art education in Ukraine / L.O. Troielnikova // Pedagogical and Recreational technology in modern leisure industry materials Intern. scientific-practic. conf. – K., 2004. – S. 234.
7. Finikov T. Fcademic freedom and its importance in the reform of higher education / T. Finikov. – Lviv, 2005. – S. 5-10.

Олена ЗАВАЛЬНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: людина, освіта, спорт, фізична культура, патріотизм, спортивно-патріотичне виховання.

Сучасне українське суспільство як ніколи потребує не тільки високоосвічених, але й патріотично налаштованих громадян. Спорт як фізична, виховна й ігрова діяльність покликаний формувати патріотичні почуття особистості.

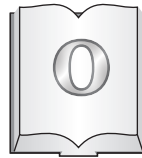
У її патріотичному вихованні велике значення також мають різні форми фізкультурно-масової роботи, спрямованої, крім іншого, й на формування і розвиток морально-вольових якостей індивіда, генерування в нього досвіду служіння вітчизні та готовності до її захисту.

Водночас патріотизм може бути сформований лише внаслідок цілеспрямованого впливу на свідомість людини, її емоційно-вольову сферу, з одного боку, та як продукт самореалізації особистості – з іншого.

УДК 37.035.6:796.011.1

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ОСОБИСТОСТІ

© Завальнюк О., 2015

днією з найбільш важливих складових становлення та розвитку патріотичної свідомості та почуттів особистості є фізичне виховання та спорт. У педагогіці чітко визначена їх мета і спрямованість – зміцнення здоров'я, підготовка людини до праці, оборони, формування сили, швидкості, витривалості, спритності. Фізкультурно-спортивна діяльність припускає інтеграцію якостей особистості, яка містить у собі внутрішню свободу, гідність, любов до Батьківщини, повагу до влади, дисциплінованість, прояв патріотичних почуттів, культури міжнародного співробітництва. За сучасних умов фізкультурно-спортивна діяльність повинна передбачати не тільки розкриття особистісного фізичного потенціалу людини, а й його розвиток в інтелектуальній, творчій і соціальній сферах, оскільки суспільство потребує людей освічених, з високим рівнем інтелектуальних здібностей, з творчими задатками до діяльності.

Спорт і фізична культура є важливою складовою загальної культури будь-якого розвиненого суспільства. Вони є

об'єктивними потребами суспільства й особистості, соціальними цінностями, важливими елементами культури, які сприяють зміцненню здоров'я (як фізичного, так і духовного) кожної людини і приводять до оздоровлення всієї нації. Саме інтеграційні, духовно-фізичні можливості спорту, освоєння людиною комплексу її ціннісно-діяльнісного потенціалу все частіше розглядаються як потужний чинник оздоровлення людини, її самовизначення в сучасному світі, самореалізації у сфері освіти, праці, дозвілля, а отже, і в прогресі суспільства в цілому.

Основний напрям сучасної педагогіки з позицій соціогуманітарної освіти, на думку багатьох учених, полягає в переході на принципи здоров'язберігального і здоров'яформувального підходів, в основі яких лежить системно-діалектична соціокультурна парадигма, яка пояснює явища культури як механізм захисту людського життя за допомогою перетворення всіх систем організму культурними зразками соціалізації. Вивчення підходів до визначення поняття «спорт» і «фізична культура особистості» дозволяє розглянути їх як соціально-детерміновану складову загальної культури людини з її громадянськими почуттями, яка є якісним, системним, динамічним станом, що характеризується певним рівнем спеціально утвореної фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій і соціально-духовних цінностей, придбаних у результаті виховання й інтегрованих у фізкультурно-спортивній діяльності, культурі способу життя, духовності та психофізичному здоров'ї [7].

Слід зазначити, що фізична культура представлена як у школі, так і у вищих навчальних закладах як навчальна дисципліна і як найважливіший компонент формування цілісного розвитку особистості студента. Як складова загальної культури, вона входить обов'язковим розділом у гуманітарний компонент освіти, значущість якого виявляється через гармонізацію духовних і фізичних сил особистості. Загалом спорт визначають як фізичну, виховну та ігро-

ву діяльність. При цьому конкретний набір указаних характеристик у різних авторів різний. Але формування патріотичних почуттів особистості відбувається у контексті виховної діяльності. Так М. Пономарьов вважає, що спорт – соціальний інститут виховання, який має характер ігрової фізичної діяльності, яка пов'язана із зіставленням рівня розвитку фізичних і духовних здібностей [3, с. 13].

Спорт як чинник виховання патріотизму необхідно розглядати крізь призму патріотичного виховання, яке є складною керованою системою, що включає розмаїття взаємопов'язаних між собою елементів, внутрішніх стійких зв'язків і стосунків об'єктивного і суб'єктивного характеру, а також підсистеми змістового, організаційного і методичного плану. Спортивно-патріотичне виховання, яке є одним з напрямів патріотичного виховання, спрямоване на розвиток морально-вольових якостей, виховання сили, спритності, витривалості, стійкості, мужності дисциплінованості в процесі занять фізичною культурою і спортом, формування досвіду служіння вітчизні й готовності до захисту Батьківщини, що і є ознакою патріотизму.

Зазначимо, що у патріотичному вихованні особистості велике значення має фізкультурно-масова робота, яка повинна починатися з навчання у школі. Це пояснюється тим, що вона є популярною серед учнівської молоді, однією з ефективних форм їх усебічного розвитку. Узагалі є різноманітні спортивні форми та методи патріотичного виховання, які виховують патріотичні почуття особистості, наприклад, змагання зі спортивних ігор; військово-патріотична спортивна гра «Зірниця»; туристські походи місцями слави українського народу. Ці організаційні форми теж мають відношення до спорту/фізичної культури, компенсують нестачу урочних занять і сприяють підвищенню патріотичної вихованості старших підлітків та формуванню суспільних і особистих ціннісних орієнтацій.

Наприклад, метою туристичного походу є активний відпочинок; заохочення

до здорового способу життя; розширення морально-ціннісних орієнтацій; зміцнення тілесного і духовного здоров'я; розвиток основних фізичних якостей; загартування характеру; закріплення нових знань, рухових умінь і навичок; забезпечення внутрішньої єдності цінностей здоров'я молоді з базовими моральними і духовними цінностями. Саме ця діяльність найбільше сприяє патріотичному вихованню особистості в процесі фізкультурно-масової роботи. А під час проведення змагання зі спортивних ігор стимулюється мотивація учнів, підвищується їхня активність, ініціативність, винахідливість. Для забезпечення ефективності колективних дій молоді потрібно дотримуватися відповідних соціонормативних вимог. Зміст спортивних змагань повинен відповідати завданням патріотичного виховання; під час проведення спортивних змагань урахувалися психологічні, фізіологічні, вікові та статеві особливості учнів, дотримувалися моральні норми поведінки; у процесі організації змагань учні поступово готувалися до майбутньої професійної діяльності [9, с. 11].

Необхідно звернути увагу ще на одну популярну спортивну форму та метод патріотичного виховання особистості – спортивно-вишкільний пластовий табір. Програма спортивно-вишкільного табору включає навчання (теоретичні та практичні заняття) та змагання з футболу, волейболу, гандболу, американського футболу, бейсболу, бадмінтону, легкої атлетики, стрільби, настільного тенісу, гімнастики, бойового гопака, народних танців, а також теренові гри, змагання, смуги перешкод тощо та передбачає підготовку до змагань більшого масштабу – спартакіади [10, с. 285]. Спортивно-вишкільний табір – це спеціалізований спортивний пластовий табір, метою якого є надання учасникам основних знань із різних видів спорту та можливість розвивати спортивні здібності. Але завдання табору не готувати чемпіонів у спорті, а, використовуючи спорт як засіб, що має завдання виховувати лідерів у житті, формувати патріотичну свідомість, національ-

ну духовність і почуття колективізму на засадах християнської моралі, духовності та плеканні національних традицій. Усі ці різноманітні спортивні форми та методи патріотичного виховання і є чинниками, які допомагають виховувати патріотичні почуття особистості.

Професійний спорт також має велике значення щодо формування патріотизму в молоді вже на рівні впливу на її національну свідомість. Держава повинна забезпечити всі умови для розвитку спорту. Однією з таких умов є мобілізація ресурсів для розвитку системи дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) у контексті позашкільної освіти. Програмами ДЮСШ визначені напрями діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного профілю, що забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, створюють необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку та дозвілля дітей і молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортивного резерву для збірних команд України. На жаль, не у всіх регіонах вони функціонують відповідно до потреб молоді та своїх статутних зобов'язань.

Крім того, «великий» спорт є основою у формуванні державного патріотизму, особливо під час виступу за свою країну. На сьогодні в дитячо-юнацьких спортивних школах займається 615 911 вихованців, що становить майже 11% від загальної кількості учнів і студентської молоді України віком від 6 до 18 років [8, с. 294]. Проблема спортивного виховання стоїть в Україні дуже гостро у зв'язку з інтернет-залежністю молоді. Інтернет, соціальні мережі – усе це втягує людей у віртуальний світ, який формує свої цінності, а точніше, їх відсутність. Потрібна чітка програма держави з розвитку спорту, за допомогою якої необхідно культивувати любов до спорту, здорового способу життя, виховувати почуття патріотизму.

На сьогодні спорт усе-таки є дуже популярним серед молоді. Фізична культура і спорт є одними з ефективних засобів про-

філактики захворювань, зміцнення здоров'я і підтримки високої працездатності людини. Регулярні заняття з фізичної підготовки дозволяють не тільки оволодіти руховими навичками, необхідними для професійної діяльності, і розвинути фізичні якості, але й сприяють вихованню патріотизму громадян, допомагають загартувати характер, підготувати себе до захисту Батьківщини. На думку В. Видріна, фізичну культуру і спорт можна беззаперечно віднести до тих видів діяльності, через які особистість проявляє свої цінності і створює їх. Цінності тут можуть виявлятися або у вигляді здоров'я, фізичного вдосконалення, або як конкретні результати (зайняте місце, рекорд), або опосередковано – підвищення продуктивності праці, загальної вихованості й культурності людини [4, с. 9].

Слід звернути увагу на те, що і професійний спорт має велике значення щодо виховання патріотичних почуттів особистості, соціалізація якої відбувається і за межами освітнього простору. Головною метою роботи в процесі фізичного вдосконалення є розвиток якостей особистості, громадянина, спортсмена, що відповідають національно-державним інтересам, формування моральної і психічної готовності працювати на користь країни, активно й захоплено змагатися в будь-яких екстремальних умовах спортивного поєдинку в ім'я Батьківщини, вірності спортивному обов'язку, дисциплінованості й відповідальності за належність до збірної команди своєї країни, області, міста, навчального закладу. Таким чином, основним завданням усієї діяльності спеціалістів у сфері фізичної культури і спорту має бути виховання важливості державного патріотизму в підростаючого покоління, формування у свідомості кожного підлітка, хлопця, дівчини розуміння залежності дола країни, народу від того, якою мірою всі вони керуватимуться в своїх діях патріотичним початком [6, с. 252].

«Для престижу нації по-справжньому важливі дві речі: польоти в космос і золоті олімпійські медалі», – сказав 35-й президент США Джон Кеннеді на початку 60-х

років минулого століття [5]. Спорт виховує патріотизм у вболівальників і спортсменів і водночас сам зростає на його ґрунті. Люди слідкують за змаганнями та грою, уболівають за улюбленими спортсменами та спортивними командами. Значна кількість уболіває не тільки перед телевізорами, а йде на стадіони, їде в інші міста й країни, щоб мати змогу бути присутніми на грі чи змаганні, на собі відчутти атмосферу спортивної події.

Спортивна команда, що виступає за якесь конкретне місто чи країну, отримує впевненість у власних силах завдяки підтримці уболівальників; намагається відстояти честь і гідність батьківщини. Окрім того, підтримка цієї команди зближує вболівальників, пробуджує в них почуття гордості за свою команду, за своє місто чи країну. Не так давно ми самі мали змогу спостерігати та бути присутніми на значній події для України – Чемпіонаті Європи з футболу «Євро-2012». Не тільки міста, у яких проходив чемпіонат, а й уся країна поринула в атмосферу цього футбольного змагання. Євро-2012 це наймасштабніша подія в історії незалежної України і найкраще організований спортивний захід. Цей турнір установив надзвичайно високі стандарти організації футбольних матчів. Синьо-жовті прапори майоріли і в Донецьку, і в Севастополі, і у Львові. Люди відчували себе громадянами однієї країни. Усі вболівали та переживали за свою збірну, відчували гордість за свою країну, за те, що саме в Україні відбувається подія такого рівня.

Багато з наших спортсменів може стати справжнім прикладом для молодих людей. Кому зараз не відоме ім'я славетного стрибунка з жердиною Сергія Бубки? Він прославив рідну Батьківщину як неодноразовий чемпіон світу та Олімпійських ігор. Світовий рекорд, встановлений Сергієм Бубкою, ще й досі не побитий, хоч як не намагаються зробити це його конкуренти. Лілія Підкопаєва, брати Клички, Руслан Пономарьов, Яна Клочкова, Андрій Шевченко – ці спортсмени своїм талантом та працею підняли імідж українського спорту та й загалом України на новий, значно вищий

рівень. Крім того, ці великі спортсмени є прикладом та кумирами для сотень тисяч дітей, які прагнули чи прагнуть бути схожими на них.

Безумовно, як приклад необхідно ставити і спортсменів з обмеженими фізичними можливостями. Адже це люди, які мають неймовірну силу волі, яку варто брати за приклад. Від них іде надзвичайна самовіддача, вони можуть навчити, як потрібно жити, творити й займатися спортом. Загалом українські пара олімпійці, незважаючи на обмежені фізичні можливості, продовжують здобувати переможні місця у змаганнях різного рівня. Ми повинні пишатися ними, бо такий професіоналізм, мужність і патріотизм знову підтверджують авторитет нашої держави.

На підставі наведених прикладів спортивних досягнень можна сказати, що спорт відіграє значну роль у формуванні патріотичних почуттів. Патріотизм може бути сформований лише в результаті узгодженого впливу на свідомість, емоційно-вольову сферу в поєднанні з організацією відповідної діяльності. Молоді надані можливості для реалізації своїх потреб та інтересів. Тому дуже важливо зацікавити молодь новими видами і формами патріотичної виховної діяльності.

Спортивна діяльність, виховуючи патріотизм, формує морально-вольові якості (чесність, справедливість, відповідальність, працьовитість, дисциплінованість, доброзичливість, рішучість, цілеспрямованість, сміливість, сила волі), розвиває в юнаків призовного віку почуття любові до Батьківщини і високої відповідальності за свою спортивну підготовку. Спортсмени-школярі прагнуть прославити свій колектив новими спортивними досягненнями, що є однією з найважливіших форм прояву патріотизму. Крім того, у процесі занять спортом проявляються і формуються національні відносини між спортсменами та тренерами різних районів, міст, держав. Спорт і спортивні змагання об'єднують і зближують різні народи, духовно-моральну культуру різних етносів і національностей, ви-

ховують любов і відданість до своєї Батьківщини, виступають як засоби морального та патріотичного виховання.

Видатний іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет, свого часу розглядаючи роль спорту у суспільстві, первинну роль у житті людини і суспільства відводив грі, вважаючи, що всі види діяльності, пов'язані з досягненням будь-яких практичних, утилітарних цілей, – це життя іншого порядку. Ігрова ж діяльність має для людини сутнісний сенс і значення, бо в її безцільності життєва початкова активність виявляється органічно й невимушено, має творчий характер. Кращий приклад такої безцільної напруги сил і творчості Ортега-і-Гассет убачав у спорті, який він відносив до категорії вищих форм діяльності. У роботі «Про спортивно-святковий сенс життя» він висунув тезу про те, що саме спорт є основою культури і цивілізації, що культура – донька не природи, а спорту» [2].

Головною цінністю спорту є свобода самореалізації особистості в такій проекції культури, як змагання вмінь і можливостей людської тілесності та розуму. Серед ціннісних орієнтацій особистості в спорті особливе місце посідають соціальне благо, моральне добро, естетичні характеристики. Значна роль належить спрямованості особистості на самовиховання, самовдосконалення, самоподолання, а отже, на самореалізацію і самоствердження. Ціннісними орієнтаціями особистості в сучасному спорті є також суспільне визнання, покращення власних фізичних можливостей і навичок, підвищення рівня інтелекту та збільшення світоглядного горизонту; отримання матеріального та морального задоволення, прагнення до досконалості, поліпшення особистих, групових і абсолютних рекордів, забезпечення себе і родини високими соціальними стандартами [1, с. 15]. На сучасному етапі становлення української державності патріотизм як ціннісна орієнтація у спорті набуває особливого значення у зв'язку з потребою захисту економічних, політичних і соціокультурних інтересів країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бацунов С. М.** Спорт в системі цінностей: теоретичний аналіз [Електронний ресурс] / С. М. Бацунов // Нова парадигма: Філософія. Політологія. Соціологія : журнал наукових праць. – К. : НПУ, 2007. – Вип. 62. – Режим доступу : http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum./Sprr/2006_1/batsunov.pdf.
2. **Бацунов С. М.** Спорт як соціокультурний феномен : автореф. дис. На здобуття наукового ступеня канд. філос. Наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Сергій Михайлович Бацунов. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.
3. **Визитей Н. Н.** Физическая культура и спорт как социальное явление / Н. Н. Визитей. – Кишинев : Изд-во «Штиинца», 1986. – 161 с.
4. **Выдрин В. М.** Физическая культура как ценность / В. М. Выдрин. – Л. : Знание, 1976. – 12 с.
5. **Корчагина М.** Великое противостояние [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alleyasporta.ru/article/view/223>
6. **Кутлубаева А. Т.** Спортивно-патриотическое воспитание в сфере физической культуры / А. Т. Кутлубаева // Казанская наука. – 2010. – № 9. – Вып. 2. – С. 251–253.
7. **Овчинников С. А.** Физическая культура личности как ведущий фактор в системе формирования здорового образа жизни студента : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования [Электронный ресурс] / Сергей Анатольевич Овчинников. – Н. Новгород, 2006. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/fizicheskaya-kultura-lichnosti-kak-vedushchii-faktor-v-sisteme-formirovaniya-zdorovogo-obraz>
8. **Роттерс Т. Т.** Постановка проблеми організації виховного процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах / Т. Т. Роттерс, В. М. Мазін // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 24 (77). – С. 294–301.
9. **Тимчик М. В.** Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Микола Валерійович Тимчик. – К., 2012. – 19 с.
10. **Шелудешева М. В.** Спортивно-вишкільний пластовий табір «Калиновий оберіг» як форма фізичного виховання молоді / М. В. Шелудешева // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 10. – С. 284–287.

REFERENCES

1. **Batsunov S.M.** Sport in the system of values: theoretical analysis [electronic resource] / S. M. Batsunov // Nova paradigm: Filosofiia. Politolohiia. Sotsiologiia: zhurnal naukovykh prats. – K: NEA, 2007. – Vyp. 62. – Access: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum./Sprr/2006_1/batsunov.pdf
2. **Batsunov S.M.** Sport as a socio-cultural phenomenon: author. thesis. for a degree of candidate on Philosophy Sciences: specialty. 09.00.03 «Social Philosophy and Philosophy of History» / Serhii Mykolaiovych Batsunov. – Zaporizhzhia, 2012. – 20 s.
3. **Visitei N.N.** Physical culture and sport as a social phenomenon / N.N. Visitei. – Kishinev: Izd-vo "Shtiintsa", 1986. – 161 s.
4. **Vydrin V.M.** Physical culture as a value / V. M. Vydrin. – L: Znaniie, 1976. – 12 s.
5. **Korchagina M.A.** Great confrontation [electronic resource]. – Access: <http://www.alleyasporta.ru/article/view/223>
6. **Kutlubaeva A.T.** Sports-patriotic education in physical education / A.T. Kutlubaeva // Kazanskaia nauka. – 2010. – № 9. – Vyp. 2. – S. 251-253.
7. **Ovchinnikov S.A.** Physical training of the person as a leading factor in the formation of a healthy lifestyle of a student: author.dis. for a degree of PhD. ped. sciences: spec. 00.01 13. «General pedagogy, history of pedagogy and education [electronic resource] / Sergey Ovchinnikov. – Nizhnii Novgorod, 2006. – Access: <http://www.dissercat.com/content/fizicheskaya-kultura-lichnosti-kak-vedushchii-faktor-v-sisteme-formirovaniya-zdorovogo-obraz>
8. **Rotters T.T.** Statement of problem of training process organization in sports schools for children and teenagers / T.T. Rotters, V.M. Mazin // Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vishchii i zahalnoosvitnii shkolakh: zb. nauk, prats. – Zaporizhzhia, 2012. – Vyp. 24 (77). – S. 294-301.
9. **Tymchyk M.V.** Patriotic training of senior teenagers in the process of physical mass work: author. dis. on a degree of candidate ped. sciences: spec. 13.00.07 «Teoriia i metodyka vykhovannia i» / Mykola Valeriiovych Tymchyk. – K., 2012. – 19 s.
10. **Sheludsheva M.V.** Sports and plast camp «Kalynovi Oberhg» as a form of youth physical training / M. B. Sheludsheva // Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. – 2009. – № 10. – S. 284-287.

Марія ДЕБИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу інтернаціоналізації вищої освіти,
Інститут вищої освіти НАПН України

Ключові слова: спільні/подвійні ступені, імплементація, інтернаціоналізація, Європейський Союз, Європейський простір вищої освіти.

Програми спільних/подвійних ступенів є однією з найбільш традиційних форм співпраці університетів різних країн. У статті подано їх визначення та вказано міжнародні, національні й інституційні чинники, які сприяють розвитку цих програм. Наголошено, що існує багато міжнародних програм, які сприяють імплементації ідеї спільних ступенів у вищих навчальних закладах. Наведено приклад імплементації програм у ВНЗ Ірландії.

УДК 378.147.552

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
ПРОГРАМ СПІЛЬНИХ /
ПОДВІЙНИХ
СТУПЕНІВ: ДОСВІД
ВИЩОЇ ШКОЛИ
ІРЛАНДІЇ**

© Дебич М., 2015

Актуальність теми. Глобалізаційні процеси спричинили явище вимушеної, хоч ще порівняно повільної, інтернаціоналізації вищої освіти: від розширення освітньо-наукової взаємодії аж до змін власних навчальних програм з метою підготовки студентів, які змогли б скласти конкуренцію на глобальному рівні. Це визнають і уряди держав, надаючи підтримку ініціативі ВНЗ національного рівня, що є лідерами в підготовці кадрів і створенні інновацій, які стимулюють економічний розвиток і конкурентоспроможність. Інтернаціоналізація включає також експортну діяльність в освітній галузі, що не тільки дає прибутки, але й має важливі наслідки для народної дипломатії та національної безпеки. Попри участь України в Болонському процесі й активізацію теоретичних досліджень, обрана нами для статті тема все ще залишається «білою плямою» в інформаційному полі більшості освітян.

Мета статті. У нашому дослідженні мова йтиме про співробітництво, партнерство та розвиток потенціалу через імплементацію програм подвійних/спільних

ступенів вищої освіти як новий пріоритет освітньої політики Європейського простору вищої освіти та досвід Ірландії в імplementації цих програм.

Виклад основного матеріалу. Програми спільних/подвійних ступенів в останні роки стали однією з головних форм співпраці університетів різних країн. Однак до цих пір інформація щодо поширення цього феномена в європейському контексті залишається на теренах СНД обмеженою. Зазвичай автори серед усіх спільних освітніх програм в Європі вказують Еразмус Мундус (138 магістерських і 43 програми PhD у 2012 р. [1]).

Насправді картина співпраці й спільних ступенів більш різноманітна. Наші західні колеги Кудер і Обст ще у 2009 р. вказали, що досягнення Еразмус Мундус є лише частиною спільних програм у Європі. Вони виявили, що 26% європейських ВНЗ, які брали участь в опитуванні, реалізують спільні програми, а 76% серед них – програми подвійних ступенів. Дослідження також показало, що заклади Європи і США найчастіше реалізують спільні програми «між собою», аніж з ВНЗ інших регіонів: 86% європейських ВНЗ мають спільні програми з іншими європейськими ВНЗ, 53% ВНЗ США реалізують програми спільних дипломів з європейськими ВНЗ [7, р. 12].

Нове століття відзначилося тенденцією швидкого розвитку програм спільних/подвійних ступенів та спільних програм. Важливо провести чітку відмінність між ними, тому наведемо їхні узгоджені визначення:

- Спільний ступінь (Joint degree – JD): програма, яка викладається в двох або більше закладах вищої освіти, завершується видачею одного диплома з логотипами всіх закладів-партнерів (або їх кваліфікаційних органів) тим особам, які успішно завершили програму.

- Подвійний ступінь (Double degree – DD): програма, яка викладається в двох або більше закладах вищої освіти, завершується видачею кількох дипломів (можливо по одному з кожного закладу-партнера або їх кваліфікаційних органів) тим особам, які успішно завершили програму.

- Багато ступенів (мультиступінь) (Multiple degree – MD): програма, яка викладається в трьох або більше ВНЗ, завершується видачею кількох дипломів (щонайменше трьох), можливо по одному з кожного закладу-партнера (або їх кваліфікаційних органів) тим особам, які успішно завершили програму.

- Спільна програма (Joint programme – JP): програма пропонується спільно двома або більше закладами вищої освіти, незалежно від ступеня (спільний, подвійний або мультиступеневий), тим особам, які успішно завершили програму [6].

Одним з чинників, який вплинув на зростання кількості спільних/подвійних дипломів у Європі, безсумнівно, був Болонський процес. У першому комюніке міністри освіти 27 країн (червень 1999 р.) проголосили необхідність підвищення європейського виміру в галузі вищої освіти в усіх країнах, що підписали Болонську декларацію. На наступних зустрічах міністрів освіти неодноразово наголошувалося про підтримку спільних програм, спільне забезпечення якості та мобільності студентів і персоналу.

Напередодні зустрічі міністрів освіти у Льовені/Лювені (Lueven/Louvain, 2009) на офіційному сайті була розміщена інформація з викладенням досягнень Болонського процесу. У розділі, присвяченому спільним ступеням, зазначалося: «Болонський процес проклав шлях для більш інноваційних спільних транскордонних програм навчання, наслідком чого є постійне зростання кількості спільних освітніх програм, які розробляються по всій Європі».

Спільні ступені, як правило, присвоюються після програм навчання, які відповідають усім або принаймні деяким з таких характеристик:

- програми розроблені/схвалені спільно кількома закладами;
- студенти з кожного закладу вищої освіти вивчають частину програми в університетах-партнерах;
- періоди навчання в університетах-партнерах однакові;

- періоди навчання та іспити, складені у ВНЗ-партнерах, повністю й автоматично визнаються;

- професори викладають у закладах-партнерах, розробляють навчальну програму спільно і утворюють спільні комісії для вступу та іспитів;

- після завершення повної програми студент отримує або національні ступені кожного університету-партнера або спільний ступінь [9].

Результати впровадження програм спільних/подвійних ступенів країнами-учасницями Болонського процесу оцінені в доповіді, підготовленій мережею the Eurydice Network (2012) [5]. У ній указано, що ситуація дуже відрізняється в різних країнах: Іспанія є найактивнішою (понад 75% ВНЗ взяли участь у програмах спільних/подвійних ступенів і понад 75% закладів видавали дипломи). В Ірландії, Франції, Німеччині, Італії та Португалії від 50% до 75% ВНЗ беруть участь у програмах, але мають нижчий відсоток видачі дипломів.

Різні чинники стимулюють розвиток спільних/подвійних ступенів і спільних програм в Європі. Серед них – регулярні зустрічі міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу та фінансова підтримка ЄС у рамках програми Еразмус Мундус. Підраховано, що в останні роки було розроблено майже 3500 програм спільних / подвійних ступенів, хоч темпи розвитку в різних країнах відрізняються.

Європейський вимір у галузі вищої освіти, запропонований міністрами освіти у Болонській декларації, підтримується в наступних комюніке і має великий вплив на заохочення та підтримку програм спільних/подвійних ступенів. Але тільки це навряд чи привело б до такого різкого росту, якщо б не було інших чинників на міжнародному, національному та інституційному рівнях.

Назвемо міжнародні чинники: Європейська комісія розробила програми, спрямовані на розвиток спільних і подвійних дипломів як в ЄС (зокрема, програми Еразмус Мундус), а також між університетами ЄС та за межами ЄС. Крім ЄС, інші роз-

винені країни (наприклад, США, Китай і Японія) також запропонували підтримку спільних зусиль. Існують також різні регіональні ініціативи, метою яких є заохочення співробітництва. Це такі програми, як Північна програма для магістрів (the Nordic Masters Programme).

Підтримка ЄС має життєво важливе значення для багатьох проектів. Програма мобільності персоналу та студентів Еразмус сприяла міжнародним обмінам задовго до початку Болонського процесу, що не включає в себе фінансову частину. ЄС має значні кошти, тому успішно заохочує співпрацю між університетами і будує зв'язки, які можуть привести до присвоєння спільних або подвійних ступенів.

Програма ЄС – США Атлантик (Atlantis) спільно фінансується ЄС та США. Вона передбачає фінансування об'єднаних трансатлантичних програм спільних/подвійних ступенів між університетами в державах-членах ЄС і в США.

Фінансована з бюджету ЄС програма Темпус підтримує співпрацю між університетами в державах-членах ЄС та ВНЗ у країнах Східної Європи, на Балканах, Близькому Сході і в Північній Африці. Ця програма включає в себе підтримку спільних проектів на національному та міжнародному рівнях. Слід зазначити, що фінансування з бюджету ЄС заохочує співпрацю в спільних програмах і програмах подвійних ступенів. Загалом підтримка програм спільних/подвійних ступенів з боку ЄС є досить значною і вона буде продовжуватися. Так, нещодавно започаткована програма Еразмус +.

На національному рівні зростає усвідомлення того, що вища освіта є основним гравцем у досягненні економічного зростання, а сама освіта головно залежить від міжнародного співробітництва. Країни мають користь від підготовки когорти випускників, спроможних зробити внесок в економічне співробітництво між країнами. Одним із способів досягнення підготовки таких випускників є полегшення їх участі в програмах спільних/подвійних ступенів.

Наприклад, в Ірландії фонд стратегічних інновацій (the Strategic Innovation Fund (SIF)) запропонував фінансову підтримку закладам вищої освіти, що співпрацювали в спільних проектах. Це привело до формування в Дубліні регіонального альянсу вищої освіти, який утворили вісім ВНЗ Дубліна та інших міст.

Не менш важливими є інституційні чинники. Зростає тиск на університети, вони змагаються за високі місця в різних рейтингових таблицях, що є показниками престижу закладу. Одним з пунктів, який часто фігурує в таких таблицях, є ступінь інтернаціоналізації. Він іноді базується на кількості іноземних студентів або міжнародного персоналу, таким чином ВНЗ пропонується здійснювати спільні програми для підвищення їх міжнародного авторитету. Другий чинник – це бажання росту доходів, який приходить з іноземними студентами. В Ірландії та Великобританії студенти з-за меж ЄС платять значно більше за навчання, ніж студенти ЄС. Третій чинник – стимулювання закладів вищої освіти до програм спільних/подвійних ступенів – це бажання підвищити якість програм та працевлаштування своїх випускників. Створені в Європі нові робочі місця часто вимагають знання іноземної мови й розуміння підходів в інших країнах.

Слід зазначити, що спільні ступені можуть мати проблеми визнання дипломів у країнах, у яких вони видаються, або в інших країнах. Це спонукало комітет конвенції з визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (відомої як Лісабонська конвенція) прийняти рекомендацію щодо визнання спільних ступенів у 2004 р. Лісабонська конвенція була ратифікована практично всіма членами Ради Європи (47 країн) та іншими країнами, зокрема Австралією, Канадою і Новою Зеландією. США підписали, але не ратифікували її.

У рамках підтримки Лісабонської конвенції Рада Європи та ЮНЕСКО створили Європейську мережу інформаційних центрів (the European Network of Information Centres – ENICs). Вона надає інформацію

про визнання іноземних кваліфікацій у системах освіти і про можливості навчання за кордоном. Є також Національні академічні інформаційні центри з визнання (NARICs – National Academic Recognition Information Centres) – ініціатива Європейського Союзу.

У справі визнання спільних/подвійних ступенів є ще поодинокі проблеми. Наприклад, Аерден і Речулска (Aerden and Reczulska) зазначили відсутність адекватної та прозорої інформації про спільні програми та кваліфікації [2]. Коли інформаційні центри (ENICs-NARICs) намагаються прийняти рішення про визнання ступенів, вони потребують інформації про заклади, які присудили ступені, і їх роль, але часто цієї інформації немає.

Одним з джерел такої інформації має бути Додаток до диплома (прийнятий у рамках Болонського процесу на зустрічі міністрів у Берліні в 2003 р.), але досвід центрів показує, що ці додатки були видані тільки з урахуванням національних вимог і не охоплюють міжнародний характер багатьох спільних/подвійних ступенів.

У 2012 р. Аерден і Речулска повернулися до теми визнання спільних/подвійних ступенів як співавторів документа «Керівні принципи для правильної практики присвоєння спільних ступенів» (Guidelines for Good Practice for Awarding Joint Degrees) [3]. Ці принципи містять практичні поради, які допоможуть полегшити визнання ступенів.

Додаток до диплома призначений для того, щоб допомогти визнати диплом на міжнародному рівні. Аерден та Речулска дають детальну консультацію у формі 24 керівних принципів «належної практики», які охоплюють такі питання, як вимоги до ступу, загальний результат вивчення програми, деталі координуючого органу, контактні дані відповідного інформаційного центру (ENIC – NARIC), який координує заклад, й інформація про агенції, які відповідають за якість та акредитацію.

Одна з рекомендацій авторів полягає у тому, що тільки ті університети, де навчався

випускник, повинні бути вказані у дипломі. Таким чином, для спільних дипломів, пропонованих консорціумом шести університетів, випускник може отримати дипломи тільки тих університетів, де він навчався.

Щоб полегшити визнання спільних/подвійних ступенів, Європейська комісія у 2010 р. профінансувала проект з метою розробити рекомендації для забезпечення прозорого й послідовного визнання спільних/подвійних ступенів по всій Європі. Виконавці – інформаційні центри (ENICs – NARICs), а координацію здійснює інформаційний центр NARIC з Нідерландів. Кінцевий документ з назвою Європейський простір визнання (European Area of Recognition Manual – EAR Manual) був опублікований у 2012 р. Він забезпечує керівні принципи з оцінки документів для закладів вищої освіти, що беруть участь в програмах спільних/подвійних ступенів [10].

Розглянемо приклад імплементації спільних/подвійних ступенів в ірландських ВНЗ. Політика спільних програм, опублікованих у грудні 2008 р. Радою з вищої освіти та підготовки кадрів і дипломів (the Higher Education Training and Awards Council – HETAC), яка регулювала діяльність інститутів технології та приватних коледжів щодо створення агенції якості й кваліфікацій Ірландії (Quality and Qualifications Ireland – QQI), називала ці програми «спільні нагороди» (Joint Awards). Ця політика показала, що кращою формою для спільних ступенів був один спільний диплом.

Одним з чинників, що сприяє розширенню кількості спільних ступенів, є підтримка ЄС. Загалом ВНЗ розвивають програми спільних/подвійних ступенів через міжнародну підтримку Еразмус Мундус та інших міжнародних фондів, національні ініціативи (наприклад, ініціатива стратегічного фінансування в Ірландії – the Strategic Funding Initiative, яка вкладає значні кошти для спільних ініціатив ВНЗ в Ірландії), та вплив інституційних чинників (поліпшений рейтинг, кращі перспективи працевлаштування для випускників). Усе це

сприяє появі все більшої кількості спільних/подвійних ступенів у Європі. До того ж, фінансування на одного студента є дуже щедрим. Не випадково в Ірландії з її невеликою кількістю ВНЗ одразу шість спільних ступенів були розпочаті за допомогою фінансування Еразмус Мундус.

Крім того, рух у бік більшої інтернаціоналізації закликав ВНЗ до участі в міжнародних партнерських відносинах. Якщо приватні ірландські коледжі мають виключно британських партнерів, то заклади з державного сектору беруть участь у програмах спільних ступенів з установами в 26 країнах, в переважно європейських (але, зокрема, є й Китай і США, які опинилися серед найпопулярніших).

З метою аналізу їх рівня активності заклади, які мають ці програми, можна розділити на три групи:

- ВНЗ, які мають право видавати спільні/подвійні дипломи. Отже, вони мають перевагу в тому, що вільно співпрацюють з іншими ВНЗ за своїм бажанням. Ця категорія включає в себе всі університети, Дублінський інститут технології та Королівський коледж хірургії;

- заклади, які можуть отримати це право від агенції якості й кваліфікацій Ірландії (QQI), і вони повинні отримати схвалення цієї агенції для будь-якої угоди про співпрацю. Усі інститути технологій опинилися в цій категорії;

- заклади, які не мають повноважень видавати спільні дипломи, отже, повинні отримати згоду від агенції якості й кваліфікацій Ірландії брати участь у програмах спільних/подвійних дипломів і видавати ці дипломи від імені агенції. Усі приватні коледжі в цій категорії.

Правове становище в Ірландії дозволяє розробку спільних ступенів, але бюрократія створює деякі труднощі для провайдерів. Так, для розв'язання питань, пов'язаних з імплементацією програм спільних / подвійних ступенів в Ірландії було засновано агенцію, яка займається питаннями якості та кваліфікацій. Ця агенція сприяє розробці програм, що завершуються присвоєнням

спільних або подвійних ступенів з ірландськими та міжнародними партнерами. Це дає можливість переконатися, що Ірландія є активним партнером у нових домовленостях, які вводяться в дію в Європі з метою полегшення імплементації програм спільних/подвійних ступенів. Крім того, QQI може сприяти визнанню всіх спільних ступенів за участю ірландських партнерів.

Керівники ірландських ВНЗ, які пропонують програми спільних/подвійних ступенів, указали, що китайські партнери не хочуть брати участь у програмах спільних ступенів, але надають перевагу подвійним ступеням. Мається на увазі, що спільні ступені неприйнятні для китайської влади / роботодавців. Вони також зазначають, що китайські випускники, які отримують, як правило, подвійний ступінь, використовують їх китайський фрагмент у Китаї, а ірландський – при працевлаштуванні в Європі чи в мультинаціональних компаніях у Китаї.

Розглянемо приклад звіту, замовленого адміністрацією вищої освіти Ірландії (the Higher Education Authority of Ireland) в рамках плану роботи за програмою Болонського процесу (2011–2013 рр.). Автор аналізу – Френк Макмегон (Frank McMahon) [6]. Наведемо головні підсумкові таблиці.

Аналіз спільних/подвійних програм в Ірландії здійснено за трьома показниками: 1) популярність країн у якості партнерів у програмах спільних або подвійних дипломів; 2) рівень програми – ступінь бакалавра (або нижче), магістр (або аспірант) або кандидат; 3) дисципліни спільних програм.

Слід додати, що більшість держав-членів ЄС беруть участь хоча б в одному партнерстві, але є держави, які не названі в якості партнерів у жодній програмі: Болгарія, Хорватія, Греція, Данія, Фінляндія, Угорщина, Люксембург, Румунія, Словаччина та Словенія (хоча всі ці країни можуть брати участь у програмах при Європейському міжуніверситетському центрі з прав людини (the European Inter University Centre for Human Rights (EIUC), адже EIUC включає 41 університет з усіх держав-членів ЄС. За-

значимо, що табл. 2 охоплює партнерські відносини з державним сектором ВНЗ і обминає партнерство ірландських приватних коледжів. Якщо враховувати приватні коледжі, то у табл. 2 Великобританія матиме перше місце з показником аж 61.

Аналіз за рівнем вищої освіти включав:

- ступінь бакалавра і деякі програми нижчі;
- ступінь магістра й інші післядипломні свідоцтва та дипломи;
- кандидат наук.

У табл. 3 і 4 представлений аналіз надання спільних/подвійних ступенів за рівнем навчання й дисциплінами для трьох груп уже вказаних вище закладів.

Наведена табл. 4 охоплює програми, пропонувані тільки державним сектором ВНЗ. Якщо включити коледжі приватного сектору, то шалька терезів дуже схилиться на користь бізнесу і права, оскільки переважна більшість програм у приватному секторі є саме з дисциплін бізнесу і права.

Інформація, отримана від ВНЗ для цього поточного дослідження, показує, що аж 64% закладів вищої освіти державного сектору Ірландії на тепер пропонують програми спільних/подвійних ступенів.

Висновки. Ірландська система вищої освіти проводить роботу для встановлення партнерства щодо країн, з якими на сьогодні немає програм спільних/подвійних ступенів. Наприклад, Данію і Фінляндію часто наводять за приклад як зразок гарної практики в системі вищої освіти, але до цих пір жоден ірландський ВНЗ не встановив партнерство з будь-якою з цих країн. Дивним ми вважаємо відкриття, що немає ніяких спільних/подвійних ступенів з вивчення мов. Аномалія в тому, що в програмі Еразмус щодо підтримки мобільності студентів саме мови є основною групою. Це вказує на значні можливості для ірландських ВНЗ щодо створення програм з вивчення мов. Нагадаємо також про те, що Еразмус фінансує програми мобільності викладачів. Це надає можливості для нових програм спільних / подвійних ступенів, особливо кандидатських.

Таблиця 1

Видача спільних/подвійних дипломів закладами вищої освіти, які мають повноваження: Дублінський міський університет (Dublin City University – DCU)

Партнер (и)	Країна	Програма	Тип диплома
Реймс, Реутлінгер, Мадрид, Бостон	Франція, Німеччина, Іспанія, США	Бакалавр мистецтв Міжнародний бізнес	Подвійний ступінь
Колорадо, Воллонгонг	США, Австралія	Бакалавр природничих наук Наука про навколишнє середовище та здоров'я	Спільний ступінь
Міжнародне партнерство бізнес-шкіл	Франція, Мексика, США	Магістр Міжнародний бізнес	Один ступінь + сертифікат від Міжнародного партнерства
Королівський коледж хірургії, Національний університет Ірландії Голуей	Ірландія	Магістр Організаційні зміни та розвиток лідерства	Спільний ступінь

Примітка: Дублінський міський університет має ще дві спільні програми з китайським університетом, але вони не приводять до видачі спільних/подвійних дипломів (вони ведуть до присвоєння ступеня магістра Дублінського міського університету).

Таблиця 2

Популярні країни-партнери для спільних / подвійних ступенів: 4 або більше таких програм з ірландськими ВНЗ державного сектору

Країна	Кількість спільних / подвійних ступенів
Ірландія (тільки)	32
Німеччина	14
Китай	13
Франція	11
Великобританія	7
США	6
Іспанія	6
Північна Ірландія	4

Таблиця 3

Аналіз ступенів за рівнем

Групи ВНЗ	Бакалавр або нижче	Магістр або інший післядипломний ступінь	Кандидат
Університети + ДІТ та ККХ	17	34	11
Інститути технології	16	5	-
Приватні коледжі	21	40	-
Разом	54	79	11
%	37%	55%	8%

Таблиця 4

Аналіз спільних програм за дисциплінами

Дисципліни	Кількість	%
Бізнес і право	19	25
Науки (вкл. математику)	18	23
Інжиніринг, архітектура, технологія	15	20
Медицина і ветеринарія	4	5
Інформатика	5	6
Гуманітарні (вкл. суспільні науки, медіа й освіта)	16	21

На наш погляд, українська вища школа, не чекаючи приєднання до ЄС, має уже за-

раз використовувати свої шанси в розвитку спільних наукових і навчальних ступенів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Императивы интернационализации / отв. ред. М. В. Ларионова, О. В. Перфильева – М. : Логос, 2013. – 420 с.

REFERENCES

1. The Imperatives for Internationalisation / M. V. Larionova, O. V. Perfilieva (eds.) – M. : Logos, 2013. – 420 p.

2. **Aerden A., Reczulska H.** The recognition of qualifications awarded by joint programmes, ECA Occasional Paper, ECA, The Hague. – 2010. – Access mode : www.eacaconsortium.net

3. **Aerden A., Reczulska H.** Guidelines for Good Practice for Awarding Joint Degrees, ECA Occasional Paper, ECA, The Hague. – 2012. – Access mode : www.eacaconsortium.net

4. Bologna Communiqué (of ministers of education), Bucharest, 2012. – Access mode : www.ehea.info/

5. Eurydice network. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation, EACEA, Brussels. – 2012. – Access mode : <http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice>

6. **McMahon F.** «On Joint and double/multiple degrees in Ireland». – Access mode : <http://ecahe.eu/assets/uploads/2015/01/Joint-and-Double-Multiple-Degrees-in-Ireland.pdf>

7. **Kuder M., Obst D.** Joint and Double Degree Programs in the Transatlantic Context. – N. Y. : IIE, 2009.

8. The Committee of the Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region. Recommendation on the Recognition of Joint Degrees. Adopted on 9 June 2004. – Access mode : http://www.aic.lv/bologna/Recognition/leg_aca/RecJDand_ExpM.pdf

9. **Tauch Ch., Rauhvargers A.** Survey on Master Degrees and Joint Degrees in Europe. – Brussels, European University Association, 2002. – Access mode : www.ehea.info

10. European Area of Recognition Manual. – 2012. – Access mode : www.eurorecognition.eu.

І МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ “РЕФОРМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: КРИТИЧНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ ЗАКОНОДАВЧИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ”

За ініціативи Спільки дослідників вищої освіти України відбулась I міжнародна конференція «Рекформа вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій». Метою конференції було обговорення вченими і практичними стратегічних цілей, поточних завдань і шляхів ефективного реформування вищої освіти в Україні. Конференція відбулась 28–29 травня 2015 року у місті Києві, у стінах провідного українського вищого навчального закладу «Київський національний університет імені Тараса Шевченка».

28–29 травня 2015 року у стінах Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбувався міжнародний інтелектуальний форум – конференція «Рекформа вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій». Ініціатором та організатором конференції виступила Спілька дослідників вищої освіти України разом з провідними українськими інституціями, які займаються питаннями дослідження вищої школи, аналізу освітньої політики, експертної підтримки реформування вітчизняного університетського сектору. Інтернет-партнером Конференції став науково-популярний сайт «Освітні тренди».

У дводенній конференції взяло участь понад 70 учасників із практично всіх куточків України. До участі в заході долучилися як імениті зарубіжні (Гонконг, Фінляндія, Швеція) й вітчизняні дослідники вищої освіти, так і молоді науковці, студенти, а також запрошені гості-спікери. Конференцію відкрили представники організаційного комітету: професор, проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимир Бугров; професор Гонконзького університету Анатолій Олексієнко; старший науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України, член Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти Сергій Курбатов; професор, Головний експерт Реанімаційного пакету реформ (Освіта) Володимир Бахрушин; доцент КНЕУ імені Вадима Гетьмана, засновник сайту «Освітні тренди» Володимир Сацик; доцент КНЕУ імені Вадима Гетьмана, виконавчий директор громадської організації «Поруч» Ма-

рія Тищенко; директор Інституту вищої освіти НАПН України Світлана Калашнікова.

Серед тематичних напрямів Конференції, які були проведені у форматі паралельно діючих панелей, ключовими були такі:

- системний аналіз реформ у сфері вищої освіти;
- інновації в управлінні і самоврядуванні університетських закладів;
- якість вищої освіти та системи її забезпечення;
- комерціалізація наукових досліджень, зв'язки університетів з бізнесом;
- економічні моделі, форми фінансування, фандрейзинг і спонсорвання у вищій освіті;
- вдосконалення педагогічного процесу у вищій школі;
- глобалізація та інтернаціоналізація вищої освіти.

Окремою панеллю було проведено Дискусійний стіл, серед спікерів за яким були професор Університету Тампере (Фінляндія) Сеппо Гьольта, експерт Реанімаційного Пакету Реформ (Освіта) Світлана Вовк, співзасновник української платформи масових відкритих онлайн-курсів «Прометеус» Іван Примаченко, заступник голови Ради молодих учених Дніпропетровської області Ірина Дегтярьова.

На завершення заходу учасники Конференції обговорили перспективи подальшого розвитку Спільки дослідників вищої освіти України, її організаційно-юридичного оформлення в громадську інституцію, а також погодили рішення оргкомітету провести II Міжнародну конференцію «Рекформа вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій» у 2016 році у місті Чернівці, у стінах Чернівецького національного університету ім. Федьковича. Таке рішення відповідає філософії Спільки щодо єднання всієї української громади, усіх українських регіонів у справі якісного реформування вітчизняної вищої освіти зусиллями кожного українця.

Більш детально про конференцію, представлені доповіді і презентації ви можете дізнатися на сайті «Освітні тренди» за посиланням <http://www.edu-trends.info/higher-education-ukraine-conference/>.

РЕФЕРАТИВНЫЙ ОБЗОР СТАТЕЙ НОМЕРА

СТРАНИЦА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Виктор АНДРУЩЕНКО

ЦЕННОСТНАЯ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ И ЕЕ ПРЕОДОЛЕНИЕ СРЕДСТВАМИ ОБРАЗОВАНИЯ..... 5

Анализируется ситуация ценностной неопределенности личности, заострившаяся в обществе под влиянием глобализации и информационной революции с началом XXI столетия; автор подчеркивает, что в таких условиях наиболее остро проявляется кризисное восприятие индивидом действительности, утверждающее доминирование случайных, неустойчивых или временных факторов в формировании и развитии личности, и, как следствие, происходит трансформация мотивационных компонентов самореализации личности; существенно усложняется поиск индивидом собственной идентичности прежде всего через девальвацию наивысших культурных ценностей, через отсутствие четкого механизма появления и закрепления новых норм, контроля за их соблюдением. Все эти процессы, что обуславливают ситуацию «ценностной неопределенности личности», современные исследователи характеризуют как «раздвоение личности», «отчуждение человека от общества и от самого себя». Обосновывается роль образования и воспитания в преодолении сложившейся ситуации; автор утверждает, что только образование есть тем механизмом социализации, который способен преодолеть неопределенность формирования знаний и компетенций, а главное – формированием национальной и общечеловеческой палитры ценностей, которые крайне необходимы личности для полноценного участия в жизненных процессах.

Ключевые слова: человек, ценности, ценностная неопределенность, кризис ценностей, образование, культура, воспитание.

ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ

Валентина АСТАХОВА

ЧАСТНОЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ УКРАИНЫ НАКАНУНЕ СВОЕГО ЧЕТВЕРТЬВЕКОВОГО ЮБИЛЕЯ..... 14

Статья посвящена анализу 25-летнего существования частного высшего образования в Украине. На примере одного из первых частных учебных комплексов – Харьковского гуманитарного университета «Народная украинская академия» – проанализированы основные достижения и проблемы этого сектора образования Украины.

Ключевые слова: высшее образование, частные заведения, история, Народная украинская академия, результаты деятельности, проблемы развития.

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI: ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Сергей ТЕРЕПИЩИЙ

ПРОБЛЕМА УНИВЕРСАЛЬНОЙ КАРТИНЫ МИРА В СТРУКТУРЕ ПОНИМАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА..... 19

Статья посвящена научному анализу роли «глобального» в формировании современной картины мира. В условиях роста миграции, развития технологий коммуникации, мировой интеграции и унификации возникает проблема корректного взаимопонимания между различными культурами и народами. Как показывает современная практика локальных конфликтов, в том числе в Украине, человечество пока не способно сосуществовать в столь тесных социальных связях. Основываясь на исследованиях ведущих мировых ученых, автор раскрывает деструктивный универсальный взгляд на мир, который продиктован тремя специфическими факторами. В статье также обобщаются онтологические и исторические истоки глобального взгляда на мир.

Ключевые слова: «универсальная картина мира», логоцентризм, глобализация, вестернизация, неолиберальный капитализм.

Екатерина ШОВИШ

**ОСНОВНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ ТЕХНОЛОГИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ
КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ..... 26**

Анализируются противоречия внедрения новейших информационных технологий, их решение в процессе модернизации образования; автор подчеркивает, что последние десятилетия характеризуются интенсивным развитием информатики как науки и реального инструмента социального прогресса, созданием принципиально новых средств обработки информации, которые способствуют реализации перспективных педагогических технологий, ориентированных на интеллектуальное и профессиональное усовершенствование учебного процесса. По соотношению параметров доступности, гибкости и эффективного влияния на студентов наиболее перспективными для использования в учебном процессе являются мультимедийные учебные программные средства (ПС) (*multi* – «много», *media* – «способы», «средства»); сегодня при использовании мультимедийных ПС в учебных дисциплинах не реализовано много функциональных возможностей, которые могут дать современные средства мультимедиа. К таким возможностям относятся: возможности, которые даются полным уровнем интерактивности; имеющийся выбор уровня детализации учебного материала; управление объемом презентации учебного материала в одном кадре или странице; удобный интуитивно понятный интерфейс ПС; образовательная среда, способствующая активному формированию профессиональных знаний и творчества пользователя.

Ключевые слова: человек, образование, информация, культура, технологии.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Мария НЕСТЕРОВА

**КОГНИТИВИСТИКА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ:
ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЙ КОНТЕКСТ 35**

В статье рассматриваются перспективы и вызовы когнитивистики на примере применения информационно-коммуникативных технологий в системе высшего образования. Показано, что внедрение информационно-коммуникативных технологий способствует повышению соответствия системы высшего образования актуальным требованиям и запросам современного общества, но оно имеет свои ограничения и риски. Изменение когнитивной среды человека требует своего осмысления и взвешенного отношения к внедрению информационно-коммуникативных технологий

Ключевые слова: высшее образование, информационно-коммуникационные технологии, когнитивистика, когнитивные технологии.

Владимир САЦИК

**В ПОИСКАХ ЭФФЕКТИВНОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ (АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ
И ОГРАНИЧИВАЮЩИХ ФАКТОРОВ) 40**

В статье рассмотрены ключевые факторы международной конкурентоспособности университетов и выделено критически важную роль государства в развитии эффективного университетского сектора. Проведенный на основе 50 стран мира статистический анализ показал тесную и прямую взаимосвязь между уровнем общих расходов на высшее образование в расчете на одного студента, качеством высшего образования и представленностью национальных вузов в Шанхайском рейтинге университетов. Определено оптимальную величину удельных государственных и частных расходов на высшее образование, обеспечивающих становление университетов мирового класса. Предложено стратегическую архитектуру новой государственной политики в сфере высшего образования для развития в Украине конкурентоспособных университетских заведений.

Ключевые слова: высшее образование, факторы глобальной конкурентоспособности университетов, реформа высшего образования, стратегии развития высшего образования, финан-

сирование высшей школы, государственные и частные расходы на высшее образование, стратегия развития высшего образования в Украине.

ВРЕМЯ РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Зеновий КОРИНЕЦЬ

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА КАК ФАКТОР САМООРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 53

В статье дается определение и проанализировано сущность саморегуляции педагогической деятельности как рефлексивной личностной характеристики и категории психолого-педагогической науки, которая отражает процесс обеспечения эффективного взаимодействия учителя с содержанием и результатами собственной педагогической деятельности, приведение своих возможностей соответственно ее требованиям; автор подчеркивает сложность и многоаспектность процесса саморегуляции педагогической деятельности, его динамический комплексный характер обуславливает необходимость исследовать его с позиций системного подхода, который выявляется в осознании цели, мотивов, моделировании условий, разработке программы деятельности, в поиске причин ее неспешности, когда от последствий результатов учитель продвигается к причинам, то есть организует и регулирует собственную деятельность как систему, осуществляет ее корректирование соответственно требованиям конкретной ситуации.

Ключевые слова: образование, культура, учитель, педагогическая деятельность, самоорганизация.

Ярослава КУЛЬБАШНАЯ

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ 59

В статье раскрываются отдельные проблемы процесса интернационализации в высшем медицинском образовании Украины, рассмотрены возможные пути их решения, в частности, формированием интернациональной составляющей профессиональной компетентности, международной профессиональной компетентности, повышением уровня педагогических работников в ВМУЗ соответственно международным требованиям.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, высшее образование, медицинское образование, будущие врачи, международная профессиональная компетентность, интернациональная составляющая профессиональной компетентности врача, профессиональная подготовка в ВМУЗ, конкурентоспособность выпускников.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Наталия БОГДАНОВА

ЭСТЕТИЧЕСКИЙ ФАКТОР В СТРУКТУРЕ СТУДЕНЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ 65

В статье исследуются актуальные проблемы развития демократизации образования в Украине и за рубежом, которые активно обсуждаются учёными и педагогами. Отмечено, что эстетическое воспитание как специфическое средство управления формирует самосознание человека, его способность к самоопределению. Подчёркнуто, что чрезвычайно глубоким является понимание необходимости всячески поддерживать и развивать разнообразные формы студенческой демократии в странах Европы. Определено, что одной из главных задач учреждений образования является содействие внедрению демократических принципов в организацию обучения, воспитания, быта в высших учебных заведениях для формирования активной позиции студенческой молодёжи.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, воспитание, интеграция, ценностные ориентации, активная жизненная позиция, общественная деятельность, формирование личности студента, демократические принципы, модернизация общества, эстетическое сознание, гуманизация.

Елена ЗАВАЛЬНЮК

**ЗНАЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ВОСПИТАНИИ
ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ ЛИЧНОСТИ 71**

Современное украинское общество как никогда нуждается не только в высокообразованных, но и патриотически ориентированных гражданах. Спорт как физическая, воспитательная и игровая деятельность призван формировать патриотические чувства личности. В ее патриотическом воспитании большое значение имеют различные формы физкультурно-массовой работы, направленной, кроме всего прочего, на формирование и развитие морально-волевых качеств индивида, генерирование у него опыта служения отчизне и готовности к ее защите. Одновременно патриотизм может быть сформирован лишь вследствие целенаправленного воздействия на сознание человека, его эмоционально-волевую сферу, с одной стороны, и как продукт самореализации личности – с другой.

Ключевые слова: человек, образование, спорт, физическая культура, патриотизм, спортивно-патриотическое воспитание.

ЗАРУБЕЖНИЙ ОПЫТ

Мария ДЕБИЧ

**ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ПРОГРАММ СОВМЕСТНЫХ/ДВОЙНЫХ СТЕПЕНЕЙ:
ОПЫТ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ ИРЛАНДИИ..... 77**

Программы совместных/двойных степеней являются одной из наиболее традиционных форм сотрудничества университетов разных стран. В статье дается их определение и указано на международные, национальные и институциональные факторы, которые способствуют развитию этих программ. Отмечено, что существует много международных программ, которые способствуют имплементации программ в высших учебных заведениях. Приведен пример имплементации программ в вузах Ирландии.

Ключевые слова: общие/двойные степени, имплементация, интернационализация, Европейский Союз, Европейское пространство высшего образования.

ИНФОРМАЦИЯ. РЕЦЕНЗИИ. СООБЩЕНИЯ

I международная конференция «Реформа высшего образования в Украине: критические вопросы в сфере законодательных и институциональных трансформаций» 85

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

VALUE UNCERTAINTY OF PERSONALITY AND HOW TO OVERCOME IT BY MEANS OF EDUCATION..... 5

The author analyzes the situation of the value uncertainty of a person, having been sharpened in a society influenced by globalization and the information revolution since the beginning of the XXIst century; the author stresses that in such conditions crisis individual's perception of reality is the most acute asserting dominance for random, unstable or temporary factors in the formation and development of the personality and as a result, the transformation of motivational components of self-realization happens; it is significantly complicated for a personality to find own identity primarily dew to the devaluation of the highest cultural values, dew to the absence of a clear mechanism for the emergence and anchoring of new rules, their control and monitoring. All these processes that are responsible for the situation of «the value of the individual uncertainty», modern scholars describe as a «split personality», «alienation of man from society and from himself.» The role of education and training to overcome this situation is being highlighted; the author stresses that education is the only mechanism of socialization, able to overcome the uncertainty for the formation of knowledge and skills, and most importantly – the formation of national and universal palette of values that are essential for full participation of the individual in life processes.

Keywords: man, values, value uncertainty, crisis of values, education, culture, training.

ADVANCED EXPERIENCE

Valentyna ASTAKHOVA

PRIVATE HIGHER EDUCATION OF UKRAINE ON THE EVE OF ITS QUARTER ANNIVERSARY..... 14

The article deals with the analysis of the 25-year experience of private higher education operation in Ukraine. The main achievements and problems of this educational sector in Ukraine have been analyzed and exemplified by the case of Kharkov University of Humanities «People's Ukrainian Academy», one of the first private educational institutions in the country.

Keywords: higher education, private educational institutions, history, People's Ukrainian Academy, performance results, development problems.

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Serhii TEREPIYSHCHYI

THE PROBLEM OF UNIVERSAL PICTURE OF THE WORLD IN THE STRUCTURE OF UNDERSTANDING OF CONTEMPORARY HUMAN..... 19

The article is devoted to scientific analysis of a «global» in shaping the modern world view. In terms of migration growth, technology communications, global integration and harmonization appears a problem of correct understanding of different cultures and nations. As the current practice of local conflicts, including in Ukrainain case, humanity is not yet able to coexist in such close social ties. Based on the research of leading scientists, the author reveals the universal destructive world view, which is dictated by three specific factors. The article also summarizes the ontological and historical origins of the global world view.

Within the framework of the given research was carried out a general analysis of the semantic link between globalism and logocentrism of Western culture, was demonstrated the destructive aspects of universal world view of reality. Logical and historical origins of the global picture of the world were linked to logocentrism of the European thinking, leading its origins back to antiquity. Ontologically-meaning reasons of universal vision of human society based in the construction of a modern human from the being of the world to the view of the world, resulting in the loss «secrets» ignorance.

Based on the R. Robertson's theoretical study indicated on superficial nature of glocalization. The latter was described as a global phenomenon implantation local and vice versa, where «global» – is only the quintessential unity of values of neoliberalism and its products which is still the dominant Western culture. The survey highlighted the fundamental features of globalization that shape contemporary thinking «cosmopolitan»: 1) formation of global media; 2) westernization; 3) migration of liberal capitalism. These three attributes in their particular practice field, are the primary factors that shape modern universal picture of the world. Each of these factors is methodological and axiological frame «global» knowledge of mankind.

Global media represent the elements of the world. The latter, in turn, in order to be «easy» consumed, displayed in the status message of a single sign, in which the sequence of stories about different regions refund form «one» of the planet, each of which regions is identified based on the attribute extraordinary news.

"Global» only seems general, rather it is partial, that just serves as a illusory understanding of the general. There is a local and global diffusion axiological structure, which leads to particular cultural template identification. In turn capitalist values provide concealment of homogeneity in the surface diversity masses accentuation attention to specific manifestations of discrimination, ignoring at the same time general character discriminated world views in philosophy of globalism.

Domination of liberal capitalist values is the second factor «global ecumene». Ideologies neoliberal capitalism can be characterized by «commodification» all spheres of life where each of the elements of the life of any culture can be seen from the standpoint of price and commodity fetishism. In this context, the cult of «success» and «successful man» have deeply taken root in global views, they penetrate into regions of different cultures encouraging conduct set lifestyle of a typical model for the capitalist.

The last factor is globalization, homogenization of the world in the form of Westernization. Its essence lies in the fact that the history of individual cultures undergoing expansion model of the western image, which leads to a world adapting to the needs of the model. There, so-called, becoming a «global history», in the area where the international community accepts the only way the socio-historical movement.

The globalization of the world – is at the same time, globalization views. The task of humanity in these difficult times for our understanding, is to perceive «Alien» and «Other» in their authenticity and identity, not reducing them to partial manifestations of illusory «global» culture.

Keywords: «universal picture of the world», logocentrism, globalization, westernization, neoliberal capitalism.

Kateryna SHOVSH

THE MAIN CONTRADICTIONS OF TECHNOLOGIZING TEACHER'S INFORMATION CULTURE.....26

The contradictions of introduction of advanced information technologies, their solution in the process of modernization of education are being analyzed; the author stresses that in recent decades the intensive development of computer science, as a science and a real instrument of social progress, is characterized by the creation of fundamentally new means of information processing, which contribute to the implementation of advanced educational technologies, focused on the intellectual and professional development of the educational process. From the ratio of the parameters of availability, flexibility and effective influence on the students most promising for use in the educational process is a multimedia educational software (PS) (multi – «a lot», media – «ways», «means"); today using multimedia substitution training in disciplines not implemented a lot of functionality that can give the modern multimedia. These features include: opportunities that are given full interactivity; the existing range of the level of detail of educational material; control volume presentation of educational material in one frame or page; convenient intuitive interface PS; learning environment that promotes active form of professional knowledge and creativity of the user.

Keywords: man, education, information, culture and technology.

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Maria NESTEROVA

COGNITIVISTICS IN THE SYSTEM OF HIGH EDUCATION: INFORMATIONAL-COMMUNICATIONAL CONTEXT35

The article considers perspectives and challenges of cognitivistics at the sample of implementation of information and communication technologies in the system of high education. It has been shown that this implementation helps to increase the accordance of the high education system to the actual challenges and requests of modern society. But this implementation of ICT has its own limitations and risks. Changes of the human cognitive environment demands its understanding. So, the implementation of information and communication technologies (ICT) in the system of high education requests the balanced attitude.

Keywords: cognitive technologies, cognitivistics, information-communication technologies, high education.

Volodymyr SATSYK

SEARCHING FOR EFFECTIVE STRATEGY OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE (ANALYSIS OF OPPORTUNITIES AND CONSTRAINTS)40

The article examines key factors of universities' international competitiveness and emphasizes critically important role of a state for effective university sector development. The results of held on the basis of 50 countries statistical analysis have revealed close positive interrelation between the level of overall expenses for higher education per student, between national higher education relative quality and including universities of one or another country into the Shanghai ranking of universities. The author has suggested optimal parameters of public and private expenses for higher education per student associated with development of world-class universities. Finally a new government policy's strategic architecture in the field of higher education, aimed at creating competitive universities has been developed.

Keywords: higher education, factors of universities' global competitiveness, higher education reform, strategies of higher education development, higher education funding, public and private expenses on higher education, strategy of higher education development in Ukraine.

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Zenovii KORINETS

PROFESSIONAL CULTURE AS A FACTOR OF PEDAGOGICAL ACTIVITIES SELF-ORGANIZATION53

The article defines and analyzes the essence of self-educational activity as reflective of personal characteristics and category of psycho-pedagogy, which reflects the process of ensuring the effective interaction of the teacher with the content and the results of own educational activities, bringing capacity accordingly with requirements; the author emphasizes the complexity and multidimensional nature of the process of self-teaching activities, its dynamic complex nature necessitates to explore it with the system approach, which is revealed in the sense of purpose, motivation, simulation conditions, the development of the program of activities, to find the reasons for its slowness, when the consequences of the results of the teacher moves to reason, that is, organizes and regulates its own activities as a system, it performs correction according to the requirements in given situation.

Keywords: education, culture, teacher, pedagogical activity, selforganisation.

Yaroslava KULBASHNA

INTERNATIONALISATION OF HIGHER MEDICAL EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS59

In the article considers some problems of the internationalization process in higher medical education of Ukraine, revealed the likely solutions, including the formation of an international

component of professional competence, international professional competence, increased levels of teaching staff in higher medical school relevant to international standards

Keywords: globalization, internationalization, higher education, medical education, future doctors, international professional competence, the international component of professional competence of a doctor, in higher medical training, competitiveness of graduates.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Natalia BOGDANOVA

AESTHETIC FACTOR IN THE STRUCTURE OF THE STUDENT SELF-

GOVERNMENT.....65

The article examines the current problems of the democratization of education development in Ukraine and abroad, who actively negotiated by scientists and educators. The aesthetic education as a specific management tool generates self-awareness, the ability to self-determination was noted. Extremely deep understanding of the need to fully support and develop various forms of student democracy in Europe was emphasized. One of the main tasks is to facilitate the introduction of democratic principles in the organization of training, education, and life in higher education institutions, formation of an active position of the youth.

Keywords: student self-government, education, integration, value orientation, active life, social activities, the formation of the student's personality, democratic principles, the modernization of society, aesthetic consciousness, humanization.

Olena ZAVALNIUK

THE IMPORTANCE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS FOR PERSON'S

PATRIOTIC EDUCATION.....71

The modern Ukrainian society as never before needs not only highly educated, but the patriotic citizens. Sport as physical, educational and play activities is designed to shape patriotic feelings of an individual. Various forms of sports-mass work aimed, among other things, on the formation and development of moral and volitional qualities of the individual, generating an experience of serving the fatherland and willingness to defend it are important. At the same time patriotism may be formed only because of target action on the human consciousness, his emotional and volitional, on the one hand, and as a product of self-realization – on the other.

Keywords: man, education, sports, physical culture, patriotism, sports and patriotic education.

FOREIGN EXPERIENCE

Mariia DEBYCH

IMPLEMENTATION OF JOINT / DOUBLE DEGREE PROGRAMS: HIGHER

EDUCATION EXPERIENCE OF IRELAND.....77

Implementation joint / double degree programs is one of the most traditional forms of cooperation between universities of different countries. The article provided the definition and specified international, national and institutional factors that contribute to the development of these programs. It is emphasized that there are many international programs that contribute to the implementation of programs in higher education establishments. An example of the implementation of programs in the Universities of Ireland is given.

Keywords: joint / double degree programs, implementation, internationalization, the European Union, the European Higher Education Area.

INFORMATION. REVIEWS. MESSAGE

I-st International Conference «Reform of higher education in Ukraine: critical issues in the legislative and institutional transformations»85

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: wou@ukr.net

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в узвичаєній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20-22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13-14 машинописних сторінок через два інтервали включно з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторською довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300-400 знаків) українською, російською та (700-800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12-15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.